

CERVANTES KÉT KUTYA BESZÉLGET

M
151.236 K

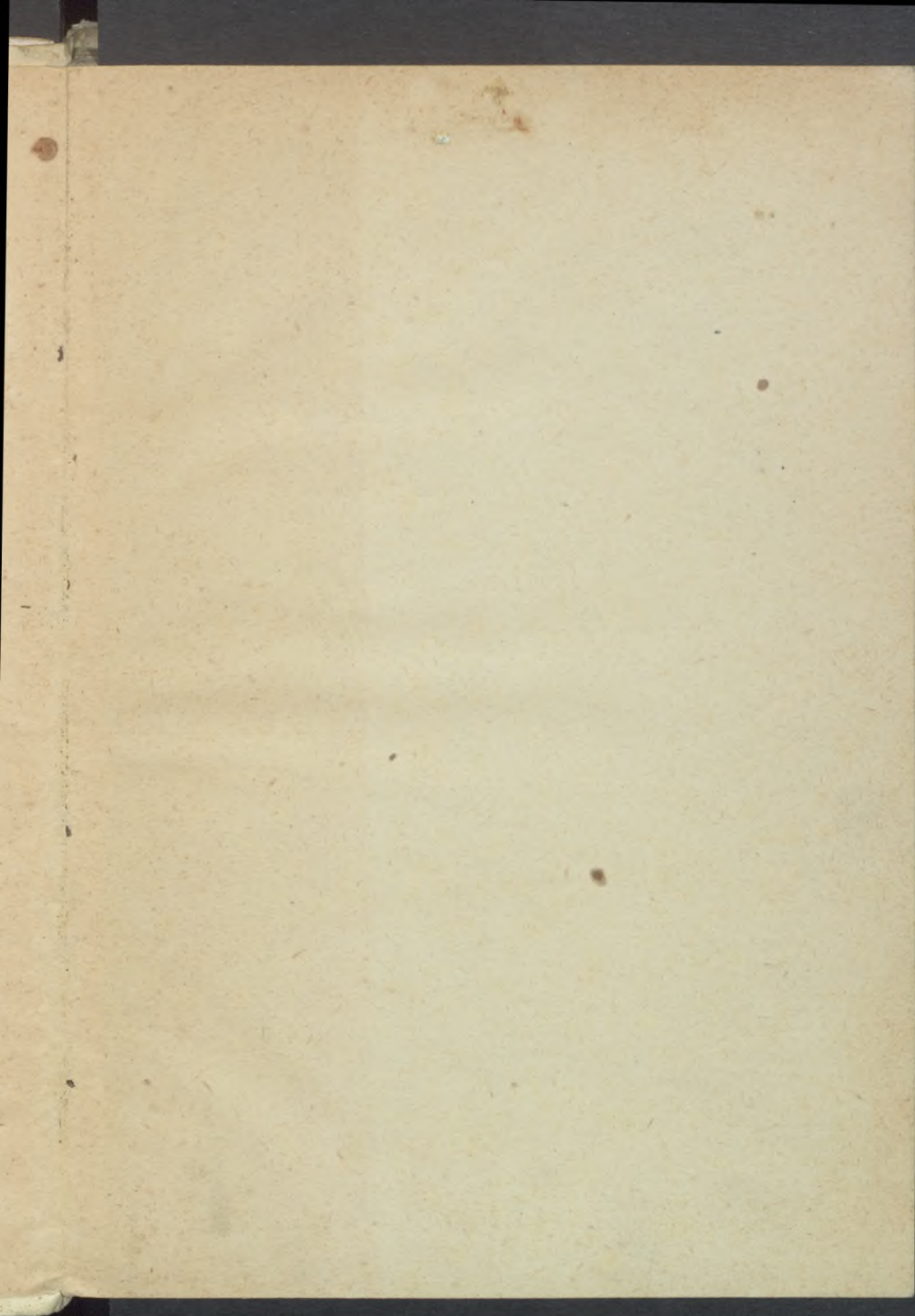

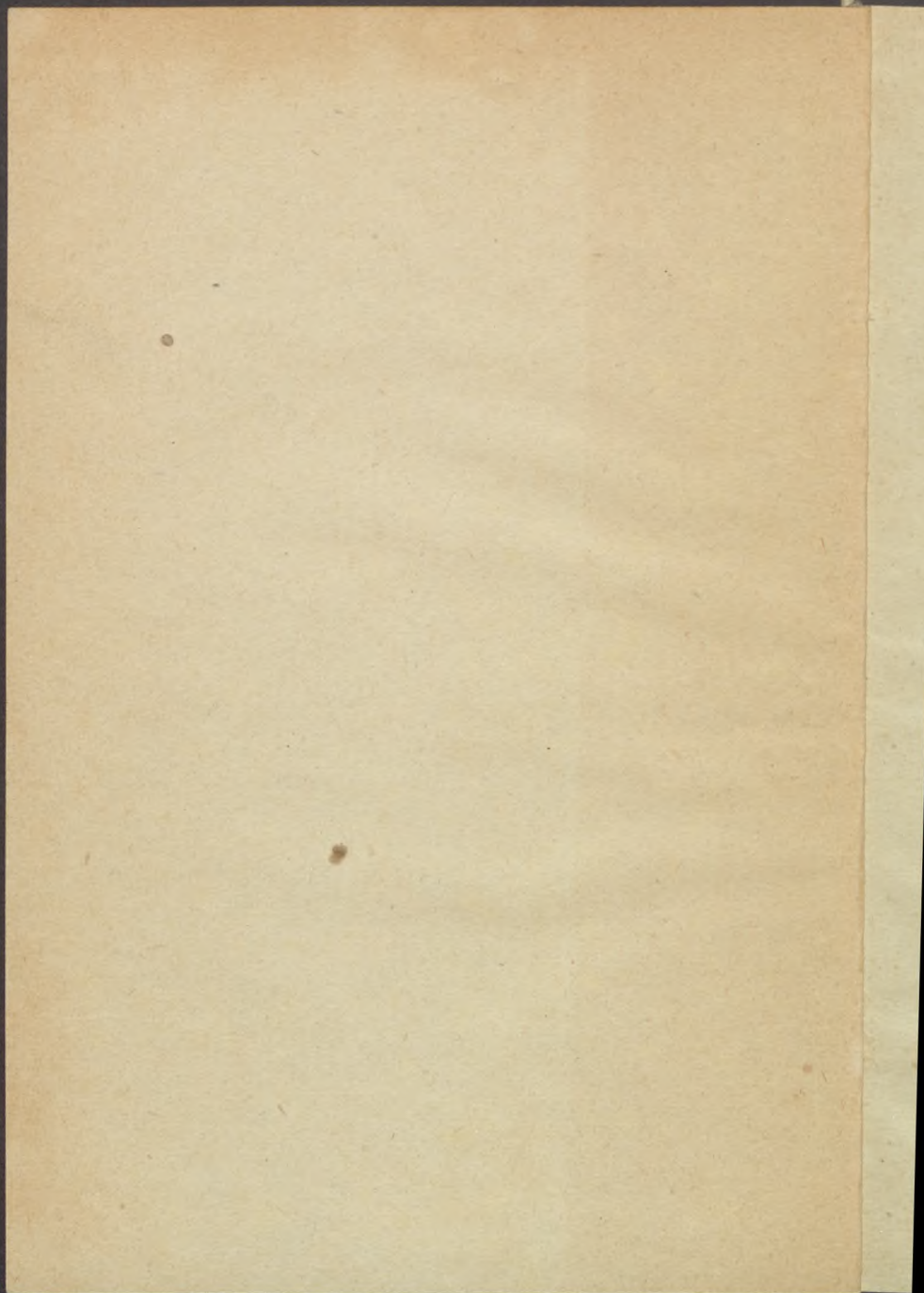
abc

CERVANTES

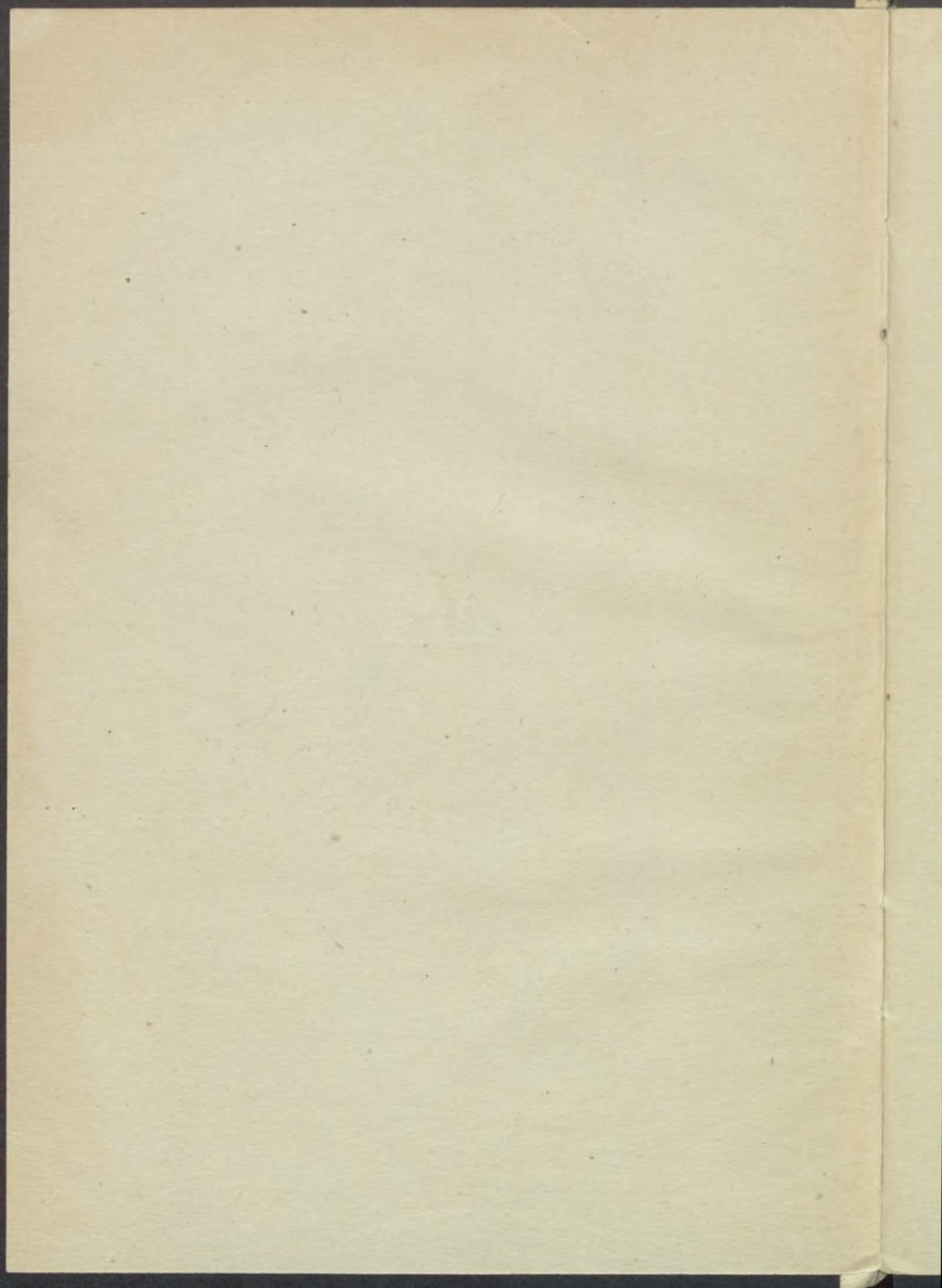
BERGANZA ÉS CIPION, a valladolidi irgalmasok kórházának alamizsnagyűjtő kutyái egy éjszakára csodálatosképen hozzájutnak az emberi beszéd képességéhez. Ezen az éjszakán aztán kiöntik magukból mindazt, ami hosszú kutyalétük alatt szívüket nyomta. Minthogy sorsuk az emberhez kötötte őket, a szó természetesen az ember körül forog és a két kutya lendületes dialógusán át különös beállításban tűnnek fel az emberi törekvések, erkölcsök, szokások.

Don Miguel Cervantes de Saavedra, aki főművében, az egyszerre nevettető és megdöbbentető *Don Quijote*-ben, örök monumentumot állított a részvétreméltó emberi gyarlóságnak, ezzel a kis dialogusával kaleidoszkópszerűen forgó tükrösorozatot tart elénk, melynek mindegyikében más és más gyengénket pillanthatjuk meg. Rövid, színes, ragyogóan tömör és kalandosan érdekes epizódokon át a társadalom minden rétegéből számtalan figura merül fel az emberi önzés, ostobaság és hitványság torz gúnyájában s a két bölcs, sokat tapasztalt és józan ítéletű kutya egyiken sem hagyja rajta a keresztvizet.

abc

CERVANTES

K É T K U T Y A
B E S Z É L G E T

FORDÍTOTTÁ
GÁSPÁR ENDRE

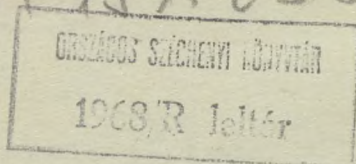

abc

KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST

14.151.236

27119 -- Általános Nyomda és Grafikai Intézet Rt., Budapest
VI. Nagymező-utca 3. Felelős: Rácz István.

1 9 4 4

I.

Prológus.

A Feltámadás Kórházából, amely Valladolidban, a Puerta del Campónak nevezett kapun kívül állott, egy katona jött ki; kardját mankónak használta s ez, valamint lábszára vékonysága és arca sápadtsága világosan mutatta, hogy noha nem volt éppen különös hőség, húsz nap alatt kiizzadhatott magából minden rossz nedvet, amit alkalmasint egy óra alatt gyűjtött. Bicegve haladt és botorkálásán látszott, hogy lábadozó. Alig lépett be a város kapuján, egyszerre csak egy barátját látta maga felé jönni, akivel több mint három hónapja nem találkozott. Az meg, mintha rossz szellemet látna, közelebb lépett hozzá és megszólalt:

— Mi ez, Campuzano zászlós uram! Lehetséges, hogy kegyelmed ebben a városban van? Megesküdtem volna, hogy Flandriában vágat, előrszegezett pikával, helyett, hogy itt húzza maga után a kardot! És mit jelent ez az arcszín, ez a gyöngeség?

Mire Campuzano így válaszolt:

— Hogy ebben a városban vagyok-e vagy sem, Peralta licenciátus uram, arra elég felelet, hogy itt lát. Ami meg egyéb kérdéseit illeti, elég, ha annyit mondok, hogy most

jövök innen a kórházból, ahol tizennégy szerkesztő sörrel töltött ki, hálá egy asszonyi állatnak, akit vesztetre szemeltem ki magamnak.

— Szóval megnősült kegyelmed? — kérdezősködött Peralta.

— Meg, uram — felelte Campuzano.

— Bizonyára szerelemből — mondta Peralta — s az efféle szerelmi házasságokat hamar nyomon követi a megbánás.

— Hát hogy szerelemből nősültem-e, nem mondhatnám meg hamarjában — szólt a zászlós. — Csak azt tudom, hogy keserűségemre tettem, mert a házasság, vagy lázasság testi-lelki nyomorékká tett; testi nyavalyám negyvenszeri alapos izzadásomba került, a lelkre meg még csak enyhítő balzsamot sem találok. De mert nem szokásom az utcán hosszabb tárgyalást folytatni, elnézését kérem kegyelmednek; adandó alkalommal bővebben be fogok számolni viszontagságaimról, azoknál meglepőbbeket és furcsábbakat úgysem hallott még kegyelmed, mióta a világon van.

— Jobbat mondok — szólt a licenciátus, — ha már együtt vagyunk, jöjjön kegyelmed velem a fogadómba, ott együtt levelezkelhetjük bűneinket egy tál betegnek való leves mellett. Két személyre mérik ugyan, de a szolgám majd megpótolja egy kis tésztával s ha a lábadozás bírja, néhány szelet rutei sonka majd megadja hozzá a feloldozást, de főként a jó szív, amellyel felajánlom, nemcsak ez egyszerre, hanem mindannyiszorra, valahányszor kegyelmednek kedve tartja.

Campuzano beleegyezett, elfogadta a meghívást és az ajánlatot. Betértek a San Lorente-templomba, misét hallgattak, aztán Peralta elvitte a szállására, megvendégelte, ahogy megígérte, s mégegyszer felajánlotta neki szolgálatait. Az ebéd végeztével pedig kérte, mondaná el az előbb oly fennen bejelentett viszontagságait. Campuzano nem sokáig kérte magát, hanem nyomban belefogott az elbeszélésbe:

— Bizonyára emlékszik kegyelmed, Peralta licenciátus uram, hogy itt Valladolidban nyakra-főre együtt voltam Pedro de Herrera kapitánnyal, aki most Flandriában harcol.

— Nagyon is jól emlékszem — felelte Peralta.

— Nos hát — folytatta Campuzano, — egy napon, ahogy éppen megebédeltünk a Solana fogadójában, mert ott laktunk, két finomkülsejű úriasszony lépett be egy-egy szolgálóleány kíséretében. Az egyik állva és az ablakhoz támaszkodva kezdett beszélgetni a kapitánnyal, a másik meg mellém telepedett egy székre. Kendője állig eltakarta, úgy-hogy éppen csak annyit láthattam arcából, amennyi a finom szöveten átlátszott. Váltig kértem, hogy mutassa meg az arcát, de hiába, nem értem célt. Ettől csak még jobban tüzet fogtam és a hölgy, hogy vágyamat még inkább szítsa, kacérságból, vagy véletlenül, úgy intézte, hogy meglássam fehér, pompás gyűrűkbe húzott kezét. Magam is nyalka legény voltam akkoriban. Nyakamban a nagy lánc, amelyet kegyelmed bizonyára ismert, fejemben tollas-szalagos kalpaggal, tarkább

gunyában, mint a rendes katonaruha, szóval alaposan felcicomázva, úgyhogy dőreségemben azt hittem, mindenkinek meg kell értem veszekednie. Mondom, mind kértem, mutassa meg végre az arcát. Ő azonban ezt felelte: „Ne legyen olyan türelmetlen. Itt lakom a városban, küldjön utánam egy apródot s ha tisztességesebb vagyok is, mint ebből a válaszból gyaníthatná, nem bánom, ha egyszer nyugodtabban elbeszélgetünk, mert látni akarom, daliás külsejéhez méltóan tud-e viselkedni.” Kezet csókoltam e nagy kegyért, melyért aranyhegyeket ígértem neki. Közben a kapitány befejezte a beszélgetést. A nők elmentek és egy szolgám nyomon követte őket. A kapitány elmondotta, hogy a másik hölgy arra kérte, vinné néhány levelét Flandriába egy másik kapitánynak, akiről az asszony azt mondotta, hogy unokatestvére, jóllehet nyilvánvaló, hogy a kedvese. Az én szívemet égette a két fehér kéz, amelyet láttam és a vágy, hogy végre a hölgy arcát is megláthassam. Másnap szolgám vezetésével elmentem hozzá és bebocsátást nyertem. Jól berendezett házat találtam s egy harminc év körüli nőt, akit felismertem fehér kezéről. Nem volt ugyan túlságosan szép, de mégis bele lehetett szeretni, ha beszélt vele az ember, mert olyan édes hangja volt, hogy a fülön keresztül meghódította a szívet. Hosszú szerelmes párbeszédet folytattam vele, dicsekedtem, lódtítottam, szavaltam és ígérgettem, szóval minden mesterkedéssel azon voltam, hogy megkedveltessem magam vele. De mivel úgy látszott, sok hasonló vagy még

fellengzőbb ígéretet és bókot hallott már
eleget, nyilván inkább csak meghallgatta,
amit mondtam, mint hitelt adott a szavaim-
nak. Négy napig jártam hozzá, ígértem fűt-
fát, de az áhított gyümöleshöz nem juthat-
tam. A házban az egész idő alatt mindig
tisztta volt a levegő, állítólagos rokonoknak
vagy valóságos udvarlóknak semmi nyoma.
Egy inkább ravasznak, mint együgyűnek
látszó cselédleány szolgálta ki. Végre elhatá-
roztam, hogy katonamódra vetek véget a
kalandnak, mert ideje volt, hogy tovább áll-
jak. Megkértem hát, valljon végre színt és
Dona Estefania de Caicedo — mert ez a neve
a nőnek, aki miatt idejutottam — így felelt:
„Campuzano zászlós uram, ostobaság volna
tőlem, ha szentnek akarnám feltüntetni ma-
gam kegyelmed előtt. Bűnös nő voltam és
vagyok ma is, de nem annyira, hogy a szom-
szédok a szájukat téphetnék vagy a távolabbi
ismerősök megróhatnának. Szüleimtől vagy
rokonaimtól nem örökölttem vagyont, de amit
itt a házban lát, testvérek közt megér két-
ezeröttszáz dukátot: ha mindent áruba bocsá-
tanék és pénzzé tennék, ami persze nem megy
egy-kettőre, ennyit bizonyosan összeszednék.
Mármost én evvel a vagyonnal férjet keresek,
hogy az övé legyek és engedelmeskedjem
neki. Amellett, hogy kész vagyok tisztas
életre, megvan a jó szándékom is, hogy jól
ellássam és szolgálatára álljak. Nincs olyan
fejedelmi szakács, aki nálam jobban tudna
főzni és nincs, aki minden ételnek úgy meg-
adná az ízét, mint én, ha ki akarok tenni
magamért, hogy bebizonyítsam a háziasságo-

mat. Érték hozzá, hogy a házban kulcsárnő, a konyhában cseléd és a vendégteremben úrnő legyek. Valóban, tudok parancsolni és gondoskodom róla, hogy megfogadják a szavam. Nem pazarlok el semmit és együtt tartom, ami van. A garas, ha az én utasításomra adják ki, nem kevesebbet, de jóval többet ér. A fehérneműm, pedig sok és jó, nem boltból, s nem is vászonárustól való, minden fonalat én és cselédeim saját kezünkkel fontunk s ha volna hozzá alkalmatosság a háznál, magam szőttem volna is meg. Kénytelen vagyok így dícsérni magamat, még ha megszól is érte; nem tehetek egyebet. Végül pedig még azt is meg kell mondanom, hogy férjet keresek, aki támaszom legyen, parancsoljon nekem és becsületemre váljék, nem pedig udvarlót, aki szolgálatomra álljon és szégyent hozzon rám. Ha kegyelmed elfogadja az így felajánlott ajándékot, íme itt vagyok, mindenre készen, amit kegyelmed kíván tőlem, kivéve azt az egyet, hogy áruba bocsássam magam, mert nem akarok a világ szájára kerülni és tudom, senki nem tud jobban megegyezni, mint maguk az érdekeltek.“ Én, akinek akkor már régen nem a fejemben, hanem a sarkamban volt az eszem, nem láttam és nem hallottam egyebet, mint a gyönyörűséget, amelyet a képzelet festett elém és a vagyont, amelyet csengő aranyakban már a zsebemben éreztem; természetesen oda voltam az elragadtatástól és csak a vágy sugallatára hallgatva, amely bilincsbe verte józanságomat, azt feleltem, boldog és szerencsés vagyok, hogy a jószágos Ég csodaképpen ilyen élettárshoz

juttatott. Szíves-örömet teszem akaratom úrnőjévé és vagyonomévá, mely, nem mondom éppen, hogy sok, de a nyakamban látható láncsal és más otthon őrzött ékszeremmel együtt, ha néhány katonai díszruhámtól is megválok, jó kétezer dukátra tehető s ha ezt az ő kétezeröttszáz dukátjához tesszük, ez az összeg elegendő, hogy visszavonulhassunk a falumba, ahonnan elszármaztam és ahol némi birtokom is van. Ha ezt a magunkkal hozott pénzzel kissé feljavítjuk és a termést idejében eladjuk, vígan és gondtalanul élhetünk. Egy szó, mint száz: ott helyben megegyeztünk az eljegyzésben és szépen kiterveltük, hogy bejelentjük szándékunkat a plébánián s a véletlenül éppen egymásután következő három ünnepnapon kihirdettetik magunkat. Így is lett és a negyedik napon összeházasodtunk. Az esküvőn két barátom volt ott és egy ifjú, akit az asszony úgy mutatott be nekem, mint unokatestvérét. Túláradó nyájassággal öleltem keblemre az új rokont; ahogy újdonsült feleségem sem hallott tőlem egyebet mindaddig nyájas szavaknál, bármilyen csavaros és csalfa volt is a szándékom. Erről azonban nem akarok beszélni, mert bár a színigazat mondom, azért mégsem gyónok éppen, s így el is hallgathatok egyetmást. Szolgámmal elhoztam ládámat a fogadóból a feleségem lakására; előtte zártam oda gyönyörű láncomat és megmutattam neki még hármategyet, nem éppen akkorát, de még szebb veretűt, hozzá három-négy különféle fajta szalagot. Megmutattam még a díszruháimat

és tollaimat is és a háztartás költségeire az egész nálam lévő pénzt, vagy négyszáz realt átadtam neki. Hat napig örültem a szép házaseletnek és úgy éltem világomat a házban, mint a gazdag após tékozló veje: remek szőnyegeken jártam, holland ágyneműben aludtam, ezüst gyertyatartókkal világítottam magamnak, ágyban reggeliztem, tizenegy órakor keltem, tizenkettőkor ebédeltem és kettőkor már megint a pamlagon heverészttem. Dona Estefania és a szolgálóleány minden kívánságomat kitalálta; a szolgám, akit addig mindig lustának és lomhának ismertem, valósággal őzzé változott. Dona Estefania, ha nem volt mellettem, az egész időt a konyhán töltötte, hogy ínyem csiklandozására s étvágyam felkeltésére ízesebbnél ízesebb ételeket főzessen. Ingeim, gallérjaim és zsebkenőim Aranjuezzel versenyezhetek jószagban a bőségesen rájuk öntött angyal- és narancsvíztől.

— Teltek-multak a napok, mint ahogyan az évek is elrepülnek, mert minden az időnek engedelmeskedik idelenn. Ezeken a napokon olyan paradicsomi sorom volt és olyan jól szolgáltak ki, hogy megmásítottam rossz szándékomat, mellyel az üzletbe belementem és jóra határoztam magam. Ekkor történt, hogy egy reggel, mikor Donna Estefania még az ágyban feküdt, egyszerre nagy dörömbölés hangzott az utcai kapu felől. A cselédleány kinézett az ablakon, de nyomban visszajött és azt mondta: „Na hála Istennek, itt van már! Látják, még hamarabb megjött, mint a multkor írta.” — „Ki jött meg, te

lányi“ kérdeztem. „Ki?“ válaszolta. „Hát ki más, mint Dona Clementa Bueso és vele érkezett az úr is, Don Lope Melendez de Almendarez, két szolgával és Hortigosával, a házvezetőnővel, akit magával vitt.“ De itt már Dona Estefania is beleszólt: „Hamar siess, nyisd ki nekik a kaput. Kegyelmed pedig, uram, irántam való szerelmére kérem, ne jöjjön ki a sodrából és ne fortyanjon fel, akármit hallana rólam.“ — „Ugyan ki merne valami sértőt mondani a feleségemről, pláne az én jelenlétemben? Hadd halljam, miféle emberek ezek, mert látom, máris nagy galibát csináltak jövetelükkel.“ — „Nincs most időm, hogy elmondjam“, mondta Dona Estefania, „érje be egyelőre avval, hogy ami itt történik, mind csupa komédia, bizonyos célból, amelyet utóbb tud majd meg.“ Erre is akartam valamit mondani, de már nem jutottam szóhoz, mert Dona Clementa Bueso lépett a szobába, zöldmintás bársonyruhában, ugyanilyen színű és díszítésű köpenyben, a fején zöld, fehér és vörös tollakkal és gyönyörű aranyshalaggal ékes kalap, míg az arcát félig eltakarta lehelletfinom fátyla. Vele jött Don Lope Melendez de Almendarez is, nem kevésbbé előkelő útiruhában. Elsőnek Hortigosa, a házvezetőnő szólalt meg: „Jézusom! Hát ez miféle? Dona Clementa ágyában idegen fekszik s hozzá még férfi! Sohase hittem volna, hogy ilyen csodát is megérünk ebben a házban! Mondhatom, ez a Dona Estefania derekasan visszaélt az úrnőm bizalmával és barátságával!“ — „Ebben igazad lehet, Hortigosa“, válaszolt Dona Clementa.

„De hát én tehetek róla! Lehetett volna annyi eszem, hogy ne kezdjek holmi barátnőkkal, akik csak addig azok, amíg hasznuk van belőle.“ Erre már Dona Estefania is közbeszólt: „Ne bosszankodjék a dolgon, Dona Clementa Bueso asszony és higgye el, hogy mindennek van értelme, amit lát, csak nem túlságosan egyszerű; de ha megtudja, minden bizonnyal meg fog nekem bocsátani és nem lesz oka semminő panaszra.“ Közben én már felöltöttem nadrágomat és zubbonyomat; Dona Estefania kézen fogott, kivitt a másik szobába s ott közölte velem, hogy barátnője meg akarja tréfálni a vele együtt érkezett Don Lopét, akivel feleségül akarja vétetni magát. Tréfából, úgymond, elhitette vele, hogy a ház és minden, ami benne van, az ő tulajdona és férje azt kapja majd vele hozományul. „Ha már egybekeltek, nem fél, hogy a turpisság kiderül, mert megbízik Don Lope iránta való nagy szerelmében s akkor szépen visszaadja nekem, ami az enyém. Nem lehet rossz néven venni sem tőle, sem más nőtől, hogy ha kell, akár furfang árán is, tisztességes férjet igyekszik szerezni magának.“ Azt feleltem, hogy még baráti szívességnak is túlságosan sok, amit tenni akar és hogy jól gondolja meg a dolgot, mert nem lehetetlen, hogy a végén a törvény segítségével lesz kénytelen visszaszerezni tulajdonát. De erre olyan meggyőző érveket hozott fel s olyan nyomatékosan hivatkozott Dona Clementa számos vizontszolgálatra kötelező eddigi szívességére ennél is fontosabb ügyekben, hogy akaratom és józan eszem minden tiltakozása

ellenére nem tehettem mást, bele kellett egyeznem Donna Estefania szeszélyébe, miután előbb biztosított róla, hogy az egész komédia mindössze nyolc napig tart s ez alatt jól megleszünk egy másik barátnője házában. Folytattuk hát az öltözködést én is, ő is. Akkor bement, hogy elköszönjön Dona Clementa Buesotól és Don Lope Melendez de Almendarezről, s meghagyta szolgámnak, hogy vegye a ládát és menjen utána. Én is utána mentem, anélkül, hogy bárkitől is elbúcsúztam volna.

— Dona Estefania egyenesen egy barátnője lakására ment. Jó ideig négy szemközt tárgyalt vele, mielőtt mi is bementünk volna, csak aztán jött ki a házból egy cseléd lány és szólított fel engem és a szolgámat, hogy lépünk be. Szűk kis szobáskába vezetett bennünket, ahol a két ágy olyan szorosan állott egymás mellett, hogy a kettő egynek látszott, mert nem maradt közöttük tenyérnyi hely és a két takaró egymást csókolta. Szóval itt töltöttünk hat napot, de ennek a hat napnak nem volt egyetlen órája, amelyben nem veszekedtünk volna, mert én folyton szemére hánytam, mekkora ostobaság volt házát és vagyonát másra bízni, még ha szülőanyja volna is az illető. Közben folyton jöttem-mentem, úgyhogy egy napon, mikor Dona Estefania elment, mint mondotta azért, hogy megnézzé, hogyan állnak a dolgok, a szállásadónő megkérdezte tőlem, miért veszekedtem úgy az asszonnyal és miért mondtam neki olyan ingerülten, hogy tökkelütött butaságból és nem őszinte barátságból tette, amit

tett? Elbeszéltem neki az egész históriát és mikor odáig jutottam az elbeszélésben, hogy feleségül vettem Dona Estefaniát, milyen hozományt kaptam vele és milyen együgyűséget követett el, mikor házáat és minden ingóságát Dona Clementának adta át, ha szinte nemes szándékból is, hogy barát-nője olyan előkelő férjet kaparíthasson magának, amilyen Don Lope, az asszony előbb csak egyszer vetett keresztet, majd olyan gyorsasággal hányta magára a keresztet és annyiszor elmondta: „Jézusom! Jézusom! Adta gonosz némbérje!“ hogy egészen megzavarodtam. Végül aztán így szólt: „Zászlós úr, nem tudom, lelkiismeretem ellen cselekszem-e, mikor elmondom az igazat, de azt hiszem, az is nyomná a lelkem, ha elhallgatnám kegyelmed előtt; s lesz, ami lesz, éljen az igazság és pokolba a hazugsággal! Az igazság az, hogy Dona Clementa Bueso a kegyelmednek hozományképp bemutatott ház és minden ingóság egyetlen jogos tulajdonosa. A hazugság pedig mindaz, amit Dona Estefania mondott, mert neki sem háza nincs, sem vagyona, sem más ruhája a rajta lévön kívül. Az egész komédiára úgy nyílt mód és alkalom, hogy Donna Clementa látogatóba utazott rokonaihoz Plasencia városába, onnan pedig novénát tartani ment a guadelupe-i Madonna elé. Erre az időre házába fogadta Dona Estefániát, hogy ügyeljen fel mindenre, mert az az egy igaz, hogy meghitt barátnők. Különben, ha jól meggondolom, nem is lehet nagyon hibáztatni a szegény nőt. Mindenesetre sikerült egy

olyan derék férjre szert tenni, mint a zászlós úr.“ Evvel befejezte beszédét, én meg kezdtém kétségbeesni s nemcsak kezdtem, de meg is tettem volna, ha őrangyalomnak nem lett volna gondja rám és szívem a legnagyobb bajban azt nem súgta volna, hogy gondoljam meg a dolgot, hiszen keresztény vagyok és a kétségbeesésnél nincs nagyobb, mert ördögöknek valóbb vétek. Ez a meggondolás vagy jámbor sugallat némileg megvigasztalt, de azért habozás nélkül vettem a köpenyemet, kardomat és elmentem, hogy megkeressem Donna Estefaniát, avval az eltökélt szándékkal, hogy példásan megfenyítem. A sors azonban — nem tudom, jót akart-e tenni velem vagy rosszat — úgy intézte, hogy sehol sem találtam rá Dona Estefaniára, ahol megtalálni reméltem. Betértem a San Lorente-he, a Szűzanyának ajánlottam lelkemet, leültem egy padra és nagy keserűségemben olyan mélyen elnyomott az álom, hogy nem is ébredtem volna fel egyhamar, ha fel nem keltenek. Gondolatokkal és gondokkal telten mentem el Dona Clementa házába és láttam, hogy nyugodtan tesz-vész ott, mint a ház igazi úrnője. Nem mertem semmit szólni, mert Don Lope is ott volt, hanem visszakullogtam a háziasszonyomhoz. Az aztán elmondotta: közölte Dona Estefaniával, hogy tudok az egész csalásról és turpisságról. Csak azt kérdezte, hogy én milyen képpel fogadtam az ujdonságot, mire az asszony azt felelte, hogy nagyon csúnyával és hogy azt hiszi, rossz szándékkal és még rosszabb elhátározással indultam keresésére. Végül azt is

megtudtam, hogy Dona Estefania mindent magával vitt, ami a ládámban volt, egyetlen utiruhát sem hagyott benne. Itt állottam tehát ismét Isten tenyerén; mentem, hogy megnézzem a ládámat: nyitva találtam. Olyan volt, mint a holttestre váró koporsó s kis híján én lettem volna a holttest, ha lett volna annyi józan eszem, hogy a rám zúdult csapást érezni és mérlegelni tudjam.

— Hát az bizony eléggé nagy volt, — szolt közbe ezen a ponton Peralta licenciátus — ha meggondoljuk, hogy Dona Estefania minden láncot és szalagot magával vitt. Mert mint mondani szokás, a baj sohasem jár magában.

— Hát ezt a bajt még kihevertem volna, — mondta a zászlós — mert én is elmondhatom: sánta nőt sóztak rám, de nem tudták, hogy féloldalamra béna vagyok.

— Nem tudom, mire érti ezt kegyelmed — felelte a licenciátus. — Hiszen amit a nyakán viselt, maga megért kétszáz dukátot, amenyire emlékszem.

— Megért volna, — válaszolta a zászlós — ha a valóság megfelelné a látszatnak. De mert nem mind arany, ami fénylik, a láncok, szalagok és egyéb ékszerek szép szerényen beérték avval, hogy utánzatok voltak, ámbár olyan derék munka volt valamennyi, hogy csak próbakővel vagy tűzzel lehetett volna hamis voltukat kimutatni.

— Hát ha így áll a dolog, — mondta a licenciátus, — kegyelmed sem vethet semmit Dona Estefania szemére, s ő sem a kegyedére.

— Annyira nem, — felelte a zászlós, —

hogy akár előlről is kezdhethnők az egészet. Nem is ez a baj, licenciátus uram, hanem hogy ő megszabadulhat a láncoktól, de én tőle nem és akár akarom, akár nem, az enyém.

— Adjon hálát az Istennek, Campuzano uram, — szól Peralta — hogy lába volt a jószágnek és odébb állott, mert kegyelmed nem köteles keresni.

— Ez igaz, — felelte a zászlós, — de mindazonáltal s akármennyire nem keresem, képzeletemben mindig itt látom magam előtt és ahol vagyok, ott nyom miatta a keserűség.

— Nem tudom, mit válaszoljak, — mondta Peralta — talán legjobb lesz, ha Petrarca két sorát juttatom az eszébe. Így szól:

Che chi prende diletto di far frode,

Non s'ha di lamentar s'altro l'inganna.

A mi nyelvünkön ez annyit jelent, hogy: akinek kedve telik abban, hogy mást becsapjon, ne panaszkodják, ha más meg őt szedi rá.

— Nem is panaszkodom, — válaszolta a zászlós — csak kesergek. Mert a bűnös bár tudja, hogy bűnös, mégis érzi a bűnhődés súlyát. Belátom, hogy csalni akartam és engem csaltak meg, mert hiszen saját verembe hullottam. De mégsem tudok olyan józanul gondolkozni, hogy ne sirassam sorsoamat. Mert hogy a történetem csattanójára térjek — azt hiszem, jogosan nevezem így a velem történeteket, — meg kell még említenem a következőt: megtudtam, hogy Dona Estefaniát az az unokatestvére vitte el, akiről már mondtam, hogy ott volt az esküvőnkön. Már

régóta a legbensőbb barátságban állottak. Nem kerestem tovább, hogy ne zúdítsak magamra még több bajt, mint amennyi úgyis ért. Elköltöztem egy másik fogadóba és néhány napra rá bőrt váltottam, mert ami szemöldököm és szempillám volt, mind kihullott, aztán lassanként a hajam is elhagyott és idő előtt megkopaszodtam. Az a betegség esett belém, amelyet rókarühnek hívnak, más néven hajhullásnak. Most aztán igazán megkopasztva állottam, nem lévén sem szakállam fésülni, sem pénzem kiadni való. A szükséggel együtt nőtt a betegség s mivel a szegénység átgázol a becsületen és egyeseket akasztófára, másokat kórházba juttat, ismét másokat meg arra visz, hogy alázatos könyörgéssel kopogtassanak be ellenségeikhez, aminél nagyobb gyalázat nem érhet szerencsétlent: hogy betegségemben el ne nyűjjem a ruháimat, melyeknek egészségesen kell még takarniok és díszíteniök, mihelyt megtudtam, hogy izzasztás van, bementem a Feltámadás Kórházába és negyven izzasztáson estem át. Azt mondták, ha vigyázok magamra, minden jóra fordul: megvan a kardom, minden másról majd a jó Isten gondoskodik.

A licenciatus láthatólag elálmélkodott a hallottakon és ismét felajánlotta szolgálatait.

— Korán csodálkozik, Peralta uram, — mondta a zászlós — mert még csak most mondok el egyetmást, ami minden képzeletet felülmúl, mert a természetsabta határokon

kívül esik. Elég, ha annyit mondok kegyelmednek, hogy olyan dolgokról van szó, amelyek minden csúnya élményemmel kibékítenek, mert ha ezek nincsenek, sohasem kerülök kórházba és nem érem meg azt, amit most beszélek majd el kegyelmednek. Olyan dolgokat, amelyeket sem kegyelmed, sem a világon senki nem hisz el nekem.

A hosszú bevezetés és kertelés, mielőtt a zászlós a látottak elbeszélésébe fogott volna, olyan mértékben felkeltette Peralta kíváncsiságát, hogy mohó türelmetlenséggel kérte, ne várassa tovább, hanem egyszeriben mondja el azt a csodálatos dolgot, amit eddig elhallgatott.

— Bizonyára látta már kegyelmed — mondta a zászlós, — a két kutyát, amely éjszakánként lámpással jár az irgalmasrendi barátokkal és világít nekik, míg azok alamizsnát kéregetnek.

— Láttam — felelte Peralta.

— Nyilván azt is látta vagy hallotta már kegyelmed, — folytatta a zászlós, — amit beszélnek róluk: ha az ablakból dobják le valahol az alamizsnát és az a földre esik, nyomban ott teremnek és odavilágítanak vagy maguk megkeresik. Vagyis állanak az ablakok előtt, ahol tudják, hogy az emberek alamizsnát szoktak adni. És amilyen szelídek ilyenkor, hogy inkább bárányoknak látszanak, mint kutyáknak, olyan oroszlánok a kórházban, mikor nagy gonddal és éberséggel a házat őrzik.

— Hallottam már — szólt Peralta, — hogy

mindez így van, de nem találom a dolgot anyyira csodálatosnak.

— Amit majd most elmondok, kegyelmed is annak találja, — szólt a zászlós, — sőt aligha fogadja egykönnyen, sűrű keresztvetések és kételkedő ellentmondások nélkül. Nagy izzadásaim utolsóelőtti éjszakáján történt a dolog: hallottam, sőt úgyszólván tulajdon két szememmel láttam, hogy a két kutya, az egyik neve Cipion, a másiké Berganza, ott hevert az ágyam mögött leterített ócska gyékényeken. Éjfél felé járt, és én ébren fekszem a sötétben, régebbi dolgaimra és mostani bajaimra gondolva, mikor egyszerre beszélgetést hallottam magam mellett. Figyelni kezdtem, hogy ha lehet, rájöjjek, kik beszélgetnek és miről. Hát a két kutya volt: Cipion és Berganza.

Ahogy Campuzano ezt mondta, a licencia-tus felállott és így szólt:

— A jó Isten áldja meg kegyelmedet, Campuzano uram, mind mostanáig haboztam, hogy elhiggyem-e vagy sem, amit a házasságáról elmondott. De most, hogy el akarja hitetni velem, hogy hallotta a kutyák beszélgetését, eltökéltem magamban, hogy ezentúl semmit sem hiszek el kegyelmednek. Az Isten szerelmére, zászlós úr, el ne mondja ezeket a badarságokat senkinek, hacsak nem olyan jóbarátja, mint én.

— Ne tartson engem kegyelmed olyan tudatlannak, — felelte Campuzano, — hogy ne látnám be magam is, mennyire csak csoda folytán történhetik meg, hogy az állatok beszélni kezdenek. Azt is tudom, hogy a rigók,

szarkák és papagájok, ha beszélnek, csak azokat a szavakat ismételtetik, amelyekre betanították őket és amelyek kiejtésére ezeknek az állatoknak nyelve alkalmas. Ez azonban egészen más, mint összefüggően és értelmesen szólni vagy felelni, mint a két kutya tette. És amióta hallottam őket, jómagam is gyakran már kételkedni kezdtem, vajjon nemcsak álmodtam-e mindazt, amit valójában mind az öt érzékemmel, ahogyan a Mindenhatótól kaptam azokat, hallottam, végighallgattam és megjegyeztem, végül pedig papírra is vetettem, egyetlen szóval sem térve el az igazságtól. Ez az írásbeli bizonyíték eleget ad, hogy szavahihetőségemről mindenkit meggyőzzön, mert a beszélgetés tárgya jelentős és sokféle volt, úgyhogy kifejtésüket az ember inkább bölcs férfiaktól, mint két kutya szájából várhatná. Így hát mindent egybevetve, mivel az én fejemből ilyesmi nem jöhetett, sajnálatomra és hiába minden érv, azt kell hinnem, hogy nem álmodtam és a kutyák valóban beszéltek.

— Akkor hát lelkemre — válaszolta a licenciatus, — Aesopus legendás napjai tértek vissza, mikor a kakas a rókával társalgott és más állatok a többiekkel!

— Magam is állat volnék s még hozzá a legrosszabb fajtából, — válaszolta a zászlós, — ha vonakodnám elhinni, amit hallottam és láttam s amit minden pillanatban hajlandó vagyok olyan esküvel megerősíteni, amelynek a hitelenségét magát is rá kell bírnia, sőt kényszerítenie, hogy szavaimnak hitelt adjon. De fel-

téve, hogy csalódtam volna és igazságom pusztá álom, hangoztatása pedig badarság, nem szolgálna-e örömére, Peralta uram, ha párbeszéd alakjában olvashatná mindazt, amiről a kutyák, vagy bánom is én, kik, beszélgettek?

— Hát ha kegyelmed — viszonzá a licenciátus — ennyire fáradhatatlanul igyekszik engem meggyőzni arról, hogy a kutyák valóban beszéltek, szíves-örömet meghallgatom ezt a párbeszédet, melyet tekintettel leírója vagy feljegyzője tehetségére, előre is kitűnőnek ítélek.

— Még egyet kell előrebecsátanom — mondta a zászlós. — Olyan megfeszített figyelemmel hallgattam a beszélgetést és ítélőképességem olyan finom, emlékezetem pedig — hála a sok mazsolának és mandulának, amit megettem — olyan finom, éles és elfogulatlan volt, hogy mindent pontosan eszembe véstem és másnap úgyszólván szóról-szóra úgy vetettem papírra, ahogyan hallottam, minden szónoki sallang vagy cicoma nélkül, nem téve hozzá és nem véve el belőle semmit, hogy élvezetesekké tegyem. A beszélgetés nem egy, hanem két egymásra következő éjszakán át tartott, de én csak első felét írtam le, Berganza életét. Társa, Cipion életét, — mert ennek elbeszélésével telt a második éjszaka, — akkor szándékozom megírni, ha látom, hogy az elsőt elhiszik vagy legalább nem csúfolnak ki érte. A párbeszéd itt van nálam; a párbeszédes formát azért választottam, hogy ne kelljen lépten-nyomon azt mondanom: „szólt Cipion“ és „válaszolta Ber-

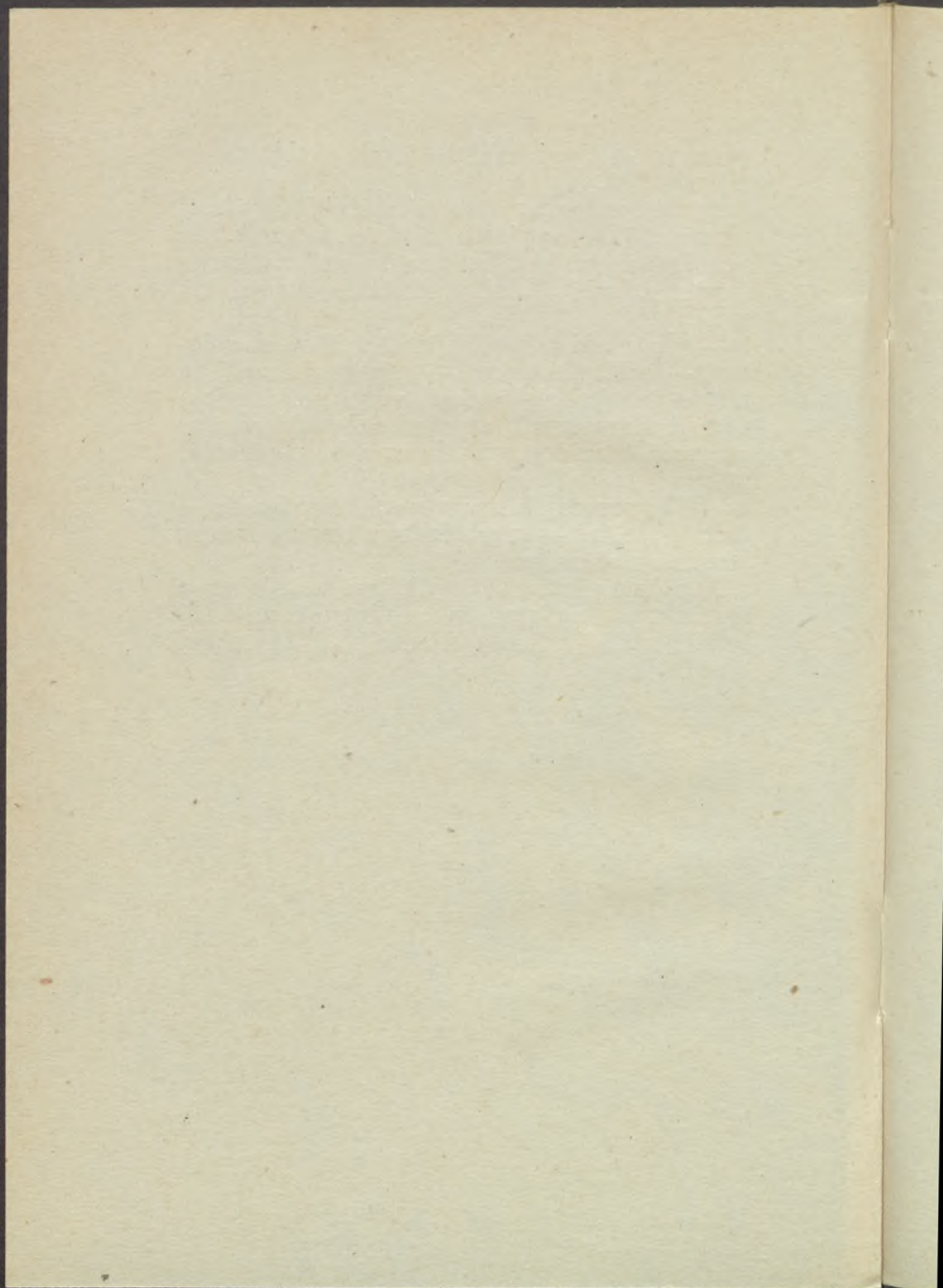
ganza“, — ami fölöttébb megnehezíti az olvasást.

Avval kihúzott zubbonya zsebéből egy irattekercset és átnyujtotta a licenciátusnak. Az nevetve vette el tőle, mintha csúfot akarna űzni mindenből, amit hallott és olvasni készült.

— Én majd hátradőlök itt, ebben a székben, — szólt a zászlós, — míg kegyelmed, ha kedve tartja, elolvassa ezeket az álmokat vagy badarságokat, amelyeknek mindenesetre megvan az az érdemük, hogy abbahagyhatók, mihelyt untatják az olvasót.

— Helyezkedjék kegyelmed kényelembe, — szólt Peralta, — mert én egy-kettőre készen leszek az olvasással.

A zászlós hátradőlt székében, miközben a licenciátus kigöngyölte az irattekercset és tetején mindjárt megpillantotta a következő címet:

II.

Cipion és Berganza, a valladolidi kórház szolgálatában álló két kutya párbeszéde.

Cipion: Berganza barátom, hagyjuk ma éjszaka a kórházat a jóhiszeműség őrizetére és húzódjunk a magányba, egyékények közé, ahol észrevétlenül örvendhetünk az Ég eddig sohasem tapasztalt kegyelmének, mely e szent pillanatban jutott osztályrészünkül.

Berganza: Cipion testvér, hallom, hogy beszélsz és tudom, hogy én is beszélek hozzád, de nem tudom elhinni, mert úgy vélem, hogy ez a mi beszédünk kívül fekszik a természet határain.

Cipion: Helyesen mondod, Berganza, és ez a csoda annál nagyobb, mert nemcsak hogy beszélünk, hanem okosan is beszélünk, mintha valóban értelmes lények volnánk, holott oly kevéssé vagyunk azok, hogy az állat és az ember közötti különbség nem is áll másban, mint hogy az ember okos állat, az állat pedig oktalan.

Berganza: Mindent értek, amit mondasz, Cipion, s hogy te mondod és én megértem, új csodálkozásra és ámulatra indít. Igaz ugyan, hogy életem folyamán sokszor és sokféle alka-

lommal hallottam már egy csomó jeles tulajdonságunkról, olyannyira, hogy egyesek már-már szinte azon a véleményen voltak, hogy külön ösztönünk van, amely több tekintetben olyan élénk és éles, hogy megnyilatkozásai és jelei kevés híján azt a hatást keltik, mintha az értelmes gondolkodás valamelyes fajtájával volnánk ellátva.

Cipion: Valahányszor fülem hallatára dicsérték bennünket, a dicséret mindig nagy emlékezőtehetségünknek szólt, hálás természetünknek és ragaszkodó hűségünknek. Úgy, hogy a barátság jelképéül gyakran le is festenek bennünket s bizonyára láttad már, ha ugyan megfigyelted, hogy a bennük eltemetettek képmásával díszített kőkoporsókon, ha házastársakról van szó, a kettő között, lábuk előtt, mindig kutya alakja látható, jeléül, hogy életükben törhetetlen barátsággal és hűséggel viseltettek egymás iránt.

Berganza: Jól tudom, voltak már olyan hűséges kutyák is, hogy halott gazdájukkal egy sírba temették magukat. Mások meg addig maradtak holt uruk sírján, a világegyetem nem mozdultak onnan és egy falatot sem ettek, míg csak élet volt bennük. Tudom azt is, hogy az elefánt után a kutya az az állat, amely leginkább volna értelmesnek nevezhető; harmadik helyen a ló és a negyediken a majom.

Cipion: Ez mind igaz, de be kell vallanod, sohasem láttad vagy hallottad, hogy akár elefánt, akár kutya, ló vagy majom beszélt

volna. Éppen ezért amondó vagyok, hogy ez a mi váratlan beszélni tudásunk a természet-fölötti csodák közül való, amelyek a tapasztalat tanúsága szerint rendszeren olyankor jelentkeznek és fordulnak elő, amikor az emreket valami nagy szerencsétlenség fenyegeti.

Berganza: Ha így áll a dolog, nem túlzok, ha azt is csodálatos jelnek vélem, amit a minap hallottam egy diáktól, aki Alcala de Henaresbe tartott.

Cipion: Mit hallottál tőle?

Berganza: Hogy az ötezer diák közül, aki az idén beiratkozott az egyetemre, kétezer orvostudományt tanul.

Cipion: És ebből mit következtetsz?

Berganza: Azt következtetem, hogy a kétezer orvosnak vagy lesz gyógyítani való betege, ami elég baj és szerencsétlenség volna, vagy ők fognak éhenhalni.

Cipion: Bárhogyan is áll a dolog, akár csoda, akár nem, mindenesetre beszélünk s ha az Ég valamit rendelt, nincs az az emberi igyekezet vagy tudomány, amely meggátolhatná. Mi se vitatkozzunk hát arról, hogyan és miért beszélünk. Jobb lesz, ha ezt a szerencsés napot vagy éjszakát magunknak szánjuk és ha már ilyen jól érezzük magunkat ezeken a gyékényeken és nem tudjuk, meddig fog tartani ez a boldogság, használjuk ki alaposan s beszélgessük végig az éjszakát, ahelyett, hogy elaludnánk és ilymódon megfosztanók

magunkat ettől az örömtől, amelyet már régesrégen áhítok.

Cipion: Magam is, mert mióta meg tudom rágni a csontot, szeretnék beszélni, hogy elmondhassak egyetmást, amit az emlékezetemben elraktároztam. Van a régi dolgok között úgyis elég, ami már berozsdásodott vagy elfelejtődött. Most azonban, hogy váratlanul, egyszerre szert tettem a beszéd isteni adományára, tőlem telhetőleg ki akarom élvezni és használni és igyekszem sebtében mindent elmondani, ami eszembe jut, ha hebehurgyán és zavarosan is, mert nem tudhatom, mikor követelik vissza tőlem e nyilván csak kölesönkapott ajándékot.

Cipion: Válasszuk talán azt a módot, Berganza barátom, hogy ma éjszaka te mondd el nekem az életed történetét és az eseményeket, melyeken keresztül mostanig eljutottál: holnap éjszaka meg, ha még mindig tudunk beszélni, én mesélem el neked a magamét, mert jobb, ha az időt avval töltjük, hogy saját élményeinket mondjuk el, mintha a másokéit igyekeznénk megtudni.

Berganza: Kezdetől fogva okosnak tartottalak, Cipion és jó barátomnak. Most azonban még az eddiginél is inkább annak tartalak, látva, hogy igaz barátként el akarod nekem mondani az életedet és meg akarod hallgatni az enyémet s okosan beosztottad az erre fordítható időt. Előbb azonban nézz körül, nem hallgatózik-e valaki?

Cipion: Amennyire meg tudom állapítani,

senki. Mert itt mellettünk van ugyan egy katona, aki izasztókúrát vesz, de amilyen későre jár, bizonyosan inkább aludni akar már, mint hallgatózni.

Berganza: Nos hát, ha effelől bizonyos lehetek, hallgass meg és ha untat, amit elbeszélék, utasíts rendre, vagy szólj rám, hogy elég volt.

Cipion: Beszélj csak, míg nem virrad vagy amíg meg nem hall valaki, mert én igazán szívesen hallgatlak és csak akkor szólok közbe, ha szükségesnek találom.

Berganza: Azt hiszem, Sevillában pillantottam meg a napvilágot, a városi vágóhídon, mely a Mészárosok Kapuján kívül van. Ebből — a később elmondandók híján — arra következtetnék, hogy szüleim alkalmasint az ottani kutyák közül valók lehettek, amelyeket a vágóhídi böllérek nevelnek és tartanak. Az első, akit mint gazdámat ismertem meg, Pisze Nicolas csúfnévre hallgatott és izmos, zömök, lobbanékony természetű legény volt, mint valamennyien, akik a böllermesterséget folytatják. Ez a Nicolas tanított meg engem és több más kutyakölyköt arra, hogy az öreg szelindekek társaságában rátámadjunk a bikákra és fülükbe csimpaszkodjunk. Nemsokára olyan fürgeségre tettem szert ebben, hogy akármelyik sas megirígyelhette volna.

Cipion: Nem csodálom, Berganza, mert mindenkinek természetes ösztöne, hogy rosszzat tegyen s így hamar meg is tanulja.

Berganza: Mit mondjak neked, Cipion test-

vér, a vágóhídon látottakról és a hihetelen dolgokról, amik ott történnek? Mindenekelőtt tudnod kell, hogy aki ott dolgozik, a legkisebttől a legnagyobbig, mind csupa tág lelkiismeretű, lelketlen ember: nem fél sem a királytól, sem az igazságszolgáltatástól. Legtöbbjüknek szeretője van. Olyanok, mint a hússal élő ragadozó madarak. Minden húsos nap reggelén, már pitymallat előtt, megtelik a vágóhíd mindenféle fehérréppel és sihederekkel: valamennyien tarisznyával jönnek, mely érkeztükkor üres, de elmenetelükkor duzzad a nagy húsdaraboktól. Minden szolgáló pecsenyének valóval és fél oldalassal oldalog el onnan. Nincs letaglózott állat, melyből ez a népség ne szedné le a dézsmát és a legízletesebb, leginycsiklandozóbb részt. És mert Sevilleban nincs húsvám, mindenki azt viheti el, amire kedve szottyán, ami legelőször hozzáférhető, ha a legjobb és a lehúsosabb falat is. Ilymódon aztán soha nincs híja a lakomának. A vágatók csak azt kérik a jó emberektől, hogy ha már úgyis lopnak — ezt elkerülni lehetetlen, — legalább némi mérséklettel lopják és dézsmálják a letaglózott állatokat, mert úgy nyesis vagy vagdossák őket, mintha fűzfák vagy szőlőtőkék volnának. De semmin sem csodálkoztam jobban és semmi sem hökkentett meg inkább, mint az a tapasztalatom, hogy ezek a böllérek ugyanolyan könnyűséggel ölnek embert, mint vágómarhát. Egy elejtett szóért egy-kettőre beledöfik a sárganyelű bicskát akárki hasába, mintha csak bikát szúrnának agyon. Nagy csoda, ha egy nap verekedés és késelés, sőt emberhalál nélkül

telik el. Valamennyi be akarja bizonyítani, hogy legény a talpán és mindben van úgynevezett betyárvirtus. Nincs köztük olyan, akinek ne volna Szent Ferenc terén védőangyala, akinek jóindulatát lapockákkal és marhanyelvvel szerzi meg magának. Egy okos embertől hallottam egyszer, hogy a király mindenütt uralkodik, csak a szevillai vágóhídon nem.

Cipion: Ha minden eddigi gazdád és természet mesterségbeli fogyatozásainak leírására ugyanannyi időt akarsz szentelni, Berganza barátom, arra kell kérniük az eget, hogy hagyja meg nekünk a beszéd adományát legalább egy esztendőre s még akkor is félek, hogy ezzel a részletességgel történeted első feléig sem jutsz el. S meg még valamire akarlak figyelmeztetni, aminek gyakorlati hasznát majd meglátod, ha én beszélem el neked életem folyását és pedig arra, hogy bizonyos elbeszélések önmagukban tetszetősek és meghallgatásra méltók, másokat ellenben az elmondás módja tesz azzá. Más szóval, vannak olyanok, melyek akkor is élvezetesek, ha körülírások és szóvirágok nélkül mondják el; másokat viszont szép fordulatokkal kell díszíteni, s arcjátékkal, taglejtésekkel és kellő hanghordozással kell valamit csinálni a semmiből, hogy velőtlenből és tartalmatlanból elméssé és gyönyörködtetővé váljanak. Ne feledkezz meg erről az intelemről további elbeszéléseid során.

Berganza: Megfogadom tanácsodat, hacsak lehet és ha megengedi a nagy kísértés, hogy

minél többet beszéljek, ámbár félek, hogy alaposan nehezemre esik az ön megtartóztatás.

Cipion: Csak nyelvedet kell megtartóztatnod, mert a földi életben ez okozza a legtöbb galibát.

Berganza: Szóval ott tartok, hogy a gazdám megtanított, hogyan vigyek a számban kosarat és tartsak magamtól távol mindenkit, aki el akarja venni tőlem. Megmutatta nekem a barátnője lakását is, hogy minden reggel elvigyem oda, amit az előző éjjel lopott. Egy napon aztán, mikor szürkületkor éppen szorgalmasan vittem a zsákmányt, hallom, amint az egyik ablakból valaki a nevemen szólít. Felnézek és egy különösen szép leányzó látok. Megállottam egy kicsit, a leányzó lejött az utcai kapuba és újra magához hívott. Odamentem hozzá, hogy megtudjam, mit akar. Nos hát, nem akart egyebet, mint kivenni a kosárból, ami benne volt és egy ócska papucsot tenni a helyére. Azt mondom magamban: — A hús elsétált a húshoz. — A leányzó pedig, mikor elvette tőlem a húst, ezt mondta: — Szaladj, Sólyom, vagy ahogy hívnak és mondd meg a gazdádnek, Piszé Nicolasnak, hogy ne bízzék állatban és ne bízza kutyára a szalonnát. — Könnyűszerrel visszavehettem volna tőle, amit elvett, de nem volt semmi kedvem, hogy véres és piszkos szájjammal hozzáérjek ahhoz a tiszta fehér kézhez.

Cipion: Nagyon helyesen tetted, mert a

szépség kiváltsága, hogy minden körülmények között tiszteljék.

Berganza: Ezt cselekedtem hát és így történt, hogy hús nélkül, kosaramban a papucsesal tértem vissza gazdámhoz, aki úgy találta, hogy túlságosan hamar visszajöttem, meglátta a papucset, kitalálta a turpisságot és bicskáját előrántva, felém szúrt. Ha nem ugrom félre idejében, soha ezt a történetet nem hallod tőlem, sem a többit, amit még el akarok beszélni. Kereket oldottam és teljes erőmből nekiiramodtam: rábízam magam a jószerencsére, hogy vezessen, ahová neki tetszik. Azon az éjszakán a szabad ég alatt aludtam, másnap pedig ráakadtam egy báránynyag ürünyájra. Alighogy megpillantottam, nyomban azt gondoltam magamban, hogy itt megelétem a sorstól nekem szánt pihenőhelyet, mert a nyájörzést rendes kutyának való természetes foglalkozásnak találom. Ez a mesterség nagy eredményeket kíván, mert elsősorban abban áll, hogy gyámolítsuk és megvédjük az alázatosakat és tehetetleneket a hatalmasoktól és dölőfősektől. Alig látott meg a nyáját őrző három pásztor közül az egyik, nyomban magához hívott: „Te, te!” mondotta, én pedig, mivel nekem sem volt más kívánságom, leszegett fejjel és farkcsóválva odaballagtam hozzá. Végigsimított kezével a hátamon, kinyitotta a számát, beleköpött, megnézte a fogaimat, megállapította a koromat és azt mondta a többi pásztoroknak, hogy minden jel szerint jófajtájú eb vagyok. Ebben a pillanatban ért oda szürke

kancáján lovagolva, lándzsával és kerek pajzzsal a nyáj gazdája, akit inkább utonállónak, mint jószágtenyésztőnek nézett volna akárki. Megkérdezte a pásztortól: „Micsoda kutya ez itt, úgy látom, eléggé jófajtajú.“ „Elhiheti kegyelmed, hogy az“, — felelte a pásztor — „Jól szemügyre vettem és nem láttam rajta olyan jelet, mely ne azt mutatná és ígérné, hogy nagyszerű kutya. Az imént jött ide. Hogy kié, nem tudom, de azt az egyet igen, hogy az idevaló nyájak közül egyikhez sem tartozik.“ „Hát ha így áll a dolog“, — mondta a gazda —, „tedd mingyárt a minap megdöglött Leoncillo nyakörvébe, adass neki ugyanannyi ennivalót, mint a többinek és bánj jól vele, hogy ideszokják a nyájhoz és veletek maradjon.“ Azzal továbblovagolt, a pásztor meg nyomban a nyakamba csatolt egy kiálló acélszegekkel kiverő nyakörvet, miután előbb egy dézsában jókora adag tejlevest tett elém. Nevet is adott, elnevezett Barcinónak. Jólaktam hát és igen meg voltam elégedve új gazdámmal csakúgy, mint foglalkozásommal. Nagy szorgalommal és buzgalommal őriztem a nyájat és csak pihenő idején távoztam el tőle, mert ezt az időt vagy valamelyik fa, dombocska vagy szikla árnyékában, vagy egy-egy hűvös bozótban töltöttem, az arrafele folyó sok patak egyikének szélén. De még a pihenés ez óráit sem töltöttem tétlenül, mert közben mindig emlékeimmel foglalkoztam, főként régebbi vágóhídi élményeimmel, azelőtti gazdámmal meg a többiekkel és azon töprengtem, hogy miért törik magukat úgy, csakhog

barátnőik követelődzéseinek eleget tegyenek. Oh, mennyi mindent mondhatnék el neked, amit vágóhídi gazdám kedvesénél tapasztaltam, ebben a valóságos iskolában! De inkább hallgatok, mert nem akarom, hogy szószátyárnak és rossznyelvűnek tarts.

Cipion: Azt hallottam egyszer, hogy egy ókori költő szerint nehéz nem írni szatirát, így hát beleegyezem abba, hogy egy kicsit rossznyelvűsködj, de csak tanulságosan, nem véresen. Úgy értem a dolgot, hogy rámutathatsz egyre és másra, de ne vágd bele a fogadat semmibe, mert a rossznyelvűség nem szép dolog, akárhogy nevetnek rajta a többiek, mikor valaki más rajtaveszít. Ha tehát enélkül megteheted, majd tapintatosnak tartalak.

Berganza: Megfogadom tanácsodat és már nagyon kíváncsian várom, hogy rákerüljön a sor és te is elbeszéld nekem élményeidet. Mert aki ilyen jól észre tudja venni és ki tudja javítani a hibákat, melyeket kalandjaim elbeszélése közben elkövetek, a magáéit minden bizonnyal úgy fogja előadni, hogy egyszerre tanulságosak és élvezetesek is legyenek. De most tovább fonom történetem elejtett fonalát és elmondom, hogy pihenő óráim csendjében és magányában egyebek között azon is eltűnődtem, milyen kevés igazság lehet abban, amit a pásztorok életéről annakelőtte mindig hallottam, legalább is azokéről, akikről gazdám kedvese olvasott bizonyos könyvekben, valahányszor a hússal a lakására mentem. Azokban a könyvekben tudniillik mindig pásztorokról és pásztornőkről

volt szó és azok egész életüket azzal töltötték, hogy énekeltek és dudán, pásztorfurulyán, nádsípon és nyirettyűn, meg egyéb rendkívüli hangszereken muzsikáltak hozzá. Megálltam, odafigyeltem és hallottam, amint éppen azt olvasta, hogy Anfriso pásztor földöntúli révületben énekelt és dicsőítette a páratlan bájú Belisát s egész Arkádia hegységeiben nem volt fa, melynek tövébe ne ült volna oda énekelni attól fogva, hogy a nap Auróra karjain felkelt, egészen addig, hogy Thetis ölében le nyugodott. És mikor a fekete éj már kiterjesztette a föld fölé fekete és komor szárnyait, azután sem hagyott fel édes dallamú és sűrűkönnnyű sirámaival. De nem hallgatta el Elicio esetét sem, akinek szerelme nagyobb volt vakmerőségénél és akiről elmondotta a könyv, hogy sem szerelmével, sem nyájával nem törődött s a más gondjait magáévá tette. Azt is elmondta, hogy Fillida nagy pásztora, a hasonlíthatatlan festő, inkább bizakodó volt, mint szerencsés; megemlékezett Sirenus kétségbeeséséről és Diana megbánásáról is s hogy hálát adott Istennek és a bölcs Feliciának, amiért bűvös vizével eloszlatta ama varázslatot és világosságot gyújtott a nehézségek amaz útvesztőjében. Még sok más efféle könyvre emlékeztem, amelyeket fennhangon olvasott előttem, de ezek nem voltak méltók arra, hogy tovább eszemben tartsam.

Cipion: Látom, Berganza, hasznát veszed intelmemnek. Mondj rosszat, szapulj és menj tovább és maradj tiszta szándékú, ha nyelved nem is látszik annak.

Berganza: Ezekben a dolgokban sohasem botlik a nyelv, mielőtt a szándék el nem csúszik. De ha hanyagságból vagy kajánságból rossznyelvüsködném, az ezt rosszalónak csak azt mondhatom, amit bizonyos Mauleon, az ostoba költő és az Utánzó Akadémiájának csúf tagja válaszolt valakinek, mikor megkérdezte, vajjon mit jelent az, hogy: Deum de Deo. „Amit adok, azt adom,” mondotta rá.

Cipion: Hát ez bizony együgyű válasz volt. Te azonban, mivel okos vagy, vagy az akarsz lenni, sohase mondj semmit, amiért utólag ki kell mentened magad. Folytasd.

Berganza: Azzal folytatom, hogy a már említett és egyéb gondolatok nyilvánvalóvá tették előttem, mekkora különbség van az igazi pásztorok életmódja, foglalkozása és minden más dolgai, meg azoké között, kikről a könyvekből olvastak fel jelenlétemben. Mert ha az én új gazdáim énekeltek, bizony nem édes és epedő dalok fakadtak ajkukon, a Juanicáról szóló nóta és ehhez hasonlók, de akkor sem duda-, furulya- vagy nyirettyűszó mellett, hanem úgy, hogy egyik husángot a másikhoz ütötték, vagy más fadarabokkal verték az ütemet és a hangjuk nem volt gyengéd, dallamos és csodálatraméltó, hanem rekedtes és akár külön, akár többen együtt énekeltek, nem annyira éneknek, mint inkább ordítózásnak vagy rikoltozásnak hangzott. A nap legnagyobb részét azzal töltötték, hogy tetvezkedtek vagy a bocskorukat foltozgaták. De nem is volt közöttük Amarillis, Fíllisz, Galatea vagy Diana és egyiküket sem hívták

úgy, hogy Lisardo, Lauso, Jacinto és Riselo, hanem Antonio, Pablo és más efféle közönséges nevekre hallgattak. Ebből aztán megérttem, amivel azt hiszem, mindenkinek tisztában kellene lennie: hogy ama könyvek mind csupa képzelődés és dologtalan olvasók szóraztatására íródtak, s nem arra, hogy az igazságot mondják. Mert ha azt mondanák, bizonyára az én gazdáim között is lett volna valamelyes nyoma a könyvbeli boldog életnek, a kellemes réteknek, sűrű berkeknek, szent hegyeknek, százsorszép kerteknek, tisztavízű patakoknak és kristályos forrásoknak, a tiszt és ékes szavakba foglalt szerelmi valómásoknak, a pásztorok és pásztorlánykák epedésének meg az úton-útfélen felhangzó furulya- és sípszónak.

Cipion: Elég, Berganza, térj vissza az útra és haladj tovább.

Berganza: Hálás vagyok neked, Cipion barátom, mert ha nem utasítasz rendre, úgy belemelegszen a beszédbe, hogy egész könyvrevalót összehordok az ilymódon tapasztalt csalódásról. De majd csak eljön az ideje annak is, hogy mindezt jobb érvekkel és a mostaninál szebb formában elmondhassam.

Cipion: Nézz magadra, Berganza és lásd be, hogy oktalan állat vagy és ha most kivételesen értelmesnek tűnsz is fel, már megállapodtunk egymás között abban, hogy természetfölötti és eddig még sohasem tapasztalt csodáról van szó.

Berganza: Ez igaz volna, ha most is régebbi

tudatlanságom állapotában leledzeném. De most, hogy eszembe jutott valami, amit mindjárt beszélgetésünk elején el kellett volna mondanom, nemcsak hogy nem csodálkozom azon, hogy beszélek, de megrémülök arra a gondolatra, hogy nem fogok beszélni.

Cipion: Hát akkor nem mondhatnád el most rögtön, ami eszedbe jutott?

Berganza: Bizonyos történet, amely egy nagy varázslónővel, Camacha de Montilla egyik tanítványával esett meg.

Cipion: Ismétlem, beszéld el, mielőtt életed folyását tovább mondanád.

Berganza: Nem, ezt semmiesetre sem teszem, míg el nem jön az ideje. Légy türelmemmel és hallgasd meg az élményeimet szépen sorjában. Így több örömöd lesz bennük, ha ugyan nem szeretnéd már előbb tudni mindennek a folytatását, mint az elejét.

Cipion: Légy rövid és beszéld el, amit akarsz és ahogyan akarod.

Berganza: Szóval a nyájörző foglalkozás nagyon is ínyemre volt, mert úgy éreztem, hogy becsületes munkával keresem meg a kenyeremet és a tétlenségtől, minden bűnök gyökerétől és szülőanyjától, ment maradtam, mivel nappal ugyan heverésztem, de éjszaka annál kevesebbet aludtam, mert gyakran támadtak ránk és vertek fel nyugalmunkból a farkasok. S alighogy a pásztorok elkiáltották: „Jön a farkas, Barcino!”, az összes kutyák közül elsőnek én ugrottam fel és lohol-

tam abba az irányba, ahonnan a farkas jöttét jelezték. Berohantam a völgyeket, átkutat-
tam a hegyeket, végigszimatoltam az erdőket,
szakadékokon ugrottam át, utakon vágtam
keresztül és reggelre, miután sem a farkasra,
sem annak nyomára nem tudtam ráakadni,
zihálva, fáradtan, összetörve, gallyaktól szét-
marcangolt lábbal tértem vissza a nyájhoz. S
minden reggel vagy egy elhullajtott bárányt
vagy egy megfojtott és a farkastól félig fel-
fált ürüt találtam a nyájban. Kétségbeesve
láttam, hogy milyen keveset segít minden
gondosságom és szorgalmam. Jött a nyáj
gazdája és a pásztorok megmutatták neki a
döglött jószág bőrét, mire a gazda lehordta
őket hanyagságukért és meghagyta, hogy
lássák el a lusta ebek baját. Hullott ránk a
verés, mint a záporosó és hozzá a szidalmak.
Mikor aztán egy napon ismét ártatlanul el-
agyabugyáltak és láttam, hogy minden gondos-
ságommal, fürgeségemmel és elszántságom-
mal sem sikerül elcsípnem a farkast, elhatá-
roztam, hogy ezentúl másképen csinálom és
nem távolodom el eddigi szokásom szerint a
nyájtól, hogy megkeressem a farkast, hanem
ottmaradok a nyáj mellett, mert ha a farkas
jön, ott sokkal biztosabban megfoghatom.
Minden héten fellármáztak s egy különösen
sötét éjszakán végre meg is láttam a farkast,
de olyan módon, hogy nem volt csoda, ha a
nyáj nem vette észre. Elbujtam egy bozót
mögé, társaim, a többi kutyák elloholtak mel-
lettem, én meg kilesekedtem és láttam, hogy
két pásztor elkapja a legjobb húsú ürüt és
úgy végez vele, hogy másnap reggel valóban

úgy látszott, mintha a farkas szaggatta volna szét. Elszörnyedtem és nagyon gondolkodóba estem, mikor láttam, hogy a pásztorok hát a farkasok s ők maguk tizedelik ilyenformán a nyáját, melynek őrizetével megbízták őket. Nyomban tudára adták a gazdának a farkas újabb rémtettét, odaadták neki a jószág bőrét és húsának egy részét, a többit pedig, persze a javát, ők lakmározták fel. A gazda megint lehordta őket és a kutyákat ismét elverték. Így történt aztán, hogy sehol sem volt farkas és a nyáj mégis fogyott. Szerettem volna elárulni, amit tudtam, dehát néma voltam, azonban magamban nagyon csodálkoztam és bántódtam a dolgon. „Jóságos egek, — gondoltam — hogyan lehetne ezen a cudarságon segíteni? Hogyan ejthetném módját, hogy elmondjam: a védők a támadók, az őrzők alusznak, a bizalom letéteményesei a rablók és akinek oltalmaznia kellene, az gyilkol!”

Cipion: Ezt nagyon helyesen mondtad, Berganza, mert nincs nagyobb és ravaszabb tolvaj a házitolvajnál és innen van, hogy a bizalomnak több áldozata van, mint a bizalmatlanságnak. Csak az a baj, hogy az emberek semmiképen nem élhetnének meg ezen a világon bizalom nélkül. De most hagyjuk ezt, mert nem akarom, hogy a prédikálás hibájába essünk, folytasd hát.

Berganza: Folytatom és pedig azzal, hogy feltettem magamban: otthagynom ezt a foglalkozásomat is, hiába tartottam jónak, és másikat választok, ahol a jótettet, ha már nem is

jutalmazták, legalább nem büntetik. Vissza-mentem Sevilleba és ott egy gazdag kalmár szolgálatába szegődtem.

Cipion: Hogyan volt módodban, hogy új gazdához szegődj? Mert a mai világban bizony nehezen talál a jóra való ember olyan gazdára, aki megfogadja. Bizony a földi urak nagyon különböznek az egek Urától: ők, ha új szolgát fogadnak, előbb a származását firtatják, tehetségét vizsgálják, alaposan szemügyre veszik a külsejét, még azt is tudni akarják, hogy milyen ruhái vannak; de ha Isten szolgálatába akar lépni valaki, ott a legszegényebb a leggazdagabb, a legalázatosabb a legjobb családfájú és ha szívében tisztaság lakozik, új gazdája nyomban megparancsolja, hogy írják be a nagy könyvbe és olyan gyönyörű bért adat neki, amely nagyságával és bőségével minden kívánságot felülmúl.

Berganza: Már megint prédikálsz, Cipion barátom.

Cipion: Magam is úgy vélem és azért el is hallgatok.

Berganza: Ami azt a kérésedet illeti, hogy mi módon tudtam új gazdához szegődni, tudnod kell, hogy az alázatosság minden erények alapja és hogy nélküle nincs is erény: minden bajnak elejét veszi, minden akadályt legyőz és segítségével mindennek dicsőséges vége lesz; az ellenséget barátta teszi, a haragvók indulatát mérsékli és a döllyfösök gögjét csökkenti; anyja a szegénységnek és testvére a

mértékletességnek. Egyszóval: ahol megvan, ott a bűn hiába ül diadalt, nincs haszna belőle, mert ennek a legfőbb erénynek szelídségén és ártatlanságán a bűnök minden nyílveesszője kicsorbul és eltompul. Én is ezt alkalmaztam hát, valahányszor azon voltam, hogy bejussak valamilyen házba. Előbb azonban alaposan megfontoltam és kigondoltam, hogy olyan ház legyen, amely el tud tartani egy jól megtermett kutyát. Ezek után odatámaszkodtam a kapuhoz és mikor véleményem szerint idegen ember lépett be rajta, megugattam, ellenben mikor a gazda jött, lesúnyt fejjel és farkcsóválva vele mentem és nyelvemmel letisztítottam a cipőjét. Ha megverték, eltűrtém és változatlan szelídséggel hízelegtem tovább annak, aki megbotozott, ami aztán nem is ismétlődött meg, mert mindenki méltányolta kitartásom és nemes lelküлетem. Ily módon mindig elértem makacssággommal, hogy a házban maradhattam. Híven szolgáltam, mindenki hamar megkedvelt és senki sem tessékelt volna ki, ha magam nem tessékelem ki magamat, vagyis nem megyek el magamtól. Könnyen lehetett volna olyan gazdát találnom, akinél mind a mai napig megmaradhattam volna, ha a mostoha sors nem üldöz állandóan.

Cipion: Én is pontosan ugyanígy jutottam mindig gazdához és valóban úgy látszik, mintha olvasnánk egymás gondolataiban.

Berganza: Bizonyos, hogy ezekben a dolgokban találkoztunk, ha ugyan nem tévedek s azt annakidején ígéretemhez képest meg

fogom mondani neked; most azonban hallgasd meg, mi történt velem, minekutána a már jellemzett cinkosok hatalmában hagytam a nyájat. Mondottam már, hogy visszatértem Sevillába, amely a szegények védőhelye és a kitagadottak menedéke, mert nagyságában nemcsak a kicsinyeket fogadja magába, hanem a nagyok is láthatatlanokká válnak benne. Odadőltem egy kalmár palotájának bejáratához, elővettem megszokott fortélyaimat és kevés próbálkozás után ottmaradtam. Befogadtak, hogy napközben megláncolva tartsanak a kapu mögött, éjjel pedig szabadon engedjenek. Nagy szorgalommal és igyekezettel szolgáltam, megugattam az idegeket és akik nem voltak eléggé ismerősök; éjszaka nem aludtam, hanem sorrajártam a baromfiudvarokat, felmentem az erkélyekre és nemcsak a magam, de mások házának is egyetemes őrzőjévé lettem. Gazdámnak akkora öröme telt hű szolgálatomban, hogy megparancsolta: bánjanak jól velem és adjanak kenyeret és csontot, amit asztaláról a konyhai hulladékkal együtt leszedtek. Én mind ezért hálásnak mutatkoztam és gazdámat, valahányszor csak megláttam, nagy ugrándozással fogadtam, főleg ha kívülről érkezett haza. Öröömömnek olyan lelkes tanujelét adtam és ugrándozásom olyan élénk volt, hogy gazdám végül meghagyta, vegyék le rólam a láncot és hagyjanak éjjel-nappal szabadon kódorogni. Mihelyt eloldottak, odaszaladtam hozzá és körültáncoltam, de vigyáztam, hogy ne érjek hozzá a mancsommal, mert emlékeztem arra az aesopusi mesére, melyben a

számár olyan számár, hogy ugyanolyan módon akar kedveskedni urának, mint kedvenc kutyája és nem ér el vele egyebet, mint hogy alaposan elpüffölik. Ennek a mesének a tanulságát abban láttam, hogy ami egyeseknél kedves és kellemes, másoknak nem áll jól. Am csaljon a csaló, taglejtéseivel és ugrálásával kápráztasson a szemfényvesztő, nyerítsen a bohóc, utánozza a madarak énekét és az állatok és emberek különféle mozdulatait és szokásait az alantas ember, aki erre adta a fejét, de ne tegyen ilyesmit a valamirevaló, akinek semmi efféle ügyesség nem szerezhet tekintélyt vagy érdemet a többiek szemében.

Cipion: Elég, Berganza, értem már, mit akarsz mondani.

Berganza: Szóval gazdámnak, a kalmárnak két fia volt, az egyik 12, a másik mintegy 14 esztendő. Ezek a Jezsuita Atyák iskolájában tanulták a grammatikát, s reggelente nagy pompával mentek az iskolába, nevelő és apródok kíséretében, akik a könyveket vitték utánuk, és az úgynevezett vademecumot. Valahányszor így parádézni láttam őket — napsütéses időben hordszéken, esőben meg kocsin — mindig az jutott eszembe, hogy atyjuk milyen egyszerű öltözékben járt a tőzsdére üzletei után és hogy csak egy fekete szolgát vitt magával. Sőt időnkint annyira megfélemedezett méltóságáról, hogy még az öszvére sem volt különösen szépen felnyergelve.

Cipion: Tudnod kell Berganza, hogy a

sevillai és másvárosbeli kalmároknak az a szokásuk, hogy tekintélyüket és gazdagságukat nem magukon, hanem gyermekeiken mutatják meg. Mert a kalmár nem személyében, hanem árnyékában akar tündöklenni, s mivel üzletei és szerződésai igen elfoglalják, a személyes érintkezésben szerény. Ám a nagyravágyás és gazdagság eped a vágyakozástól, hogy kinyilvánítsa magát; az apa kiéli magát gyermekeiben s ezeket aztán fejedelmként öltözteti s mindennel ellátja. Akadnak olyanok is, akik címeket szereznek gyermekeiknek és rájuk aggatják azt a külső cícmát, mely a fejedelmi személyeket a köznéptől megkülönbözteti.

Berganza: Becsvágy ugyan, de nemes becsvágy, mely úgy iparkodik magasabbra jutni, hogy senkinek sem okoz kárt vele.

Cipion: Csakhogy nagyon ritka az a becsvágy — vagy talán éppenséggel lehetetlen — amely anélkül nyer kielégülést, hogy valaki más kárát ne vallja.

Berganza: Megegyeztünk, hogy nem rossznyelvűsködünk többé.

Cipion: De hisz' én nem is rossznyelvűsködöm.

Berganza: Most látom csak, milyen igaz, amit már gyakran hallottam. A másokat szapuló rossznyelvűség tíz családot is befröcsköl és hűsz embert pocskondiáz le, de ha valaki felelősségre vonja azért, amit mondott, azt feleli, hogy ő nem is mondott semmit, és ha mondott is, nem úgy gondolta, és ha tudta

volna, hogy valakit megsért vele, dehogy is mondta volna. Hitemre Cipion, nagyon sokat kell tudnia és nagyon biztosnak kell lennie a dolgában annak, aki a rossznyelvűsködés határának érintése nélkül akar társalogni két órán keresztül. Magamon tapasztalom, hogy, jóllehet állat vagyok, a rosszmájú és epés szavak minden második mondat után úgy rajzanak a nyelvemre, mint legyek a borra. Ezért még egyszer mondom, — mint ahogy egyszer már megmondottam — hogy a rossz tetteket és a megszólást ősapáinktól örököltük és az anyatejjel szívtuk magunkba. Tisztán kiviláglik ez abból, hogy a csecsemő alig húzta ki karját a pólyából, máris felemeli, hogy bosszút álljon azon, akiről azt hiszi, hogy megsértette. És az első tagolt szó, ami száján kijön, valami nagyon mocskos jelző, amivel a dajkát, vagy az édesanyját illeti.

Cipion: Ez igaz. Be is vallom, hogy hibáztam, és kérlek, nézd el ezt nekem, ahogy én is elnéztem a hibáidat. Legyünk megint puszipajtások, mint a gyerekek mondják, és többé ne rossznyelvűsködjünk. Te meg folytasd elbeszéléseidet, melyet ott hagytál abba, hogy gazdádnek, a kalmárnak gyermekei nagy pompával jártak iskolába, a Jézusról elnevezett Atyák iskolájába...

Berganza: Én is Jézus kegyelmébe ajánlom magam minden dolgaimban, és mivel nehezemre esik tartózkodnom a rossznyelvűsködéstől, olyan orvossághoz folyamodom, melyet — mint hallottam — egy szitkozódó ember használt. Ez ugyanis erősen szánta-bánta

csúf szokását és valahányszor újra átkozódni kezdett magábaszállása után, jól belecsípett a karjába, vagy megcsókolta a földet. De azért tovább káromkodott. Így teszek én is, valahányszor megszegem fogadalmamat és elfelejtem azt a szándékomat, hogy nem rossznyelvűsködöm többet. Majd a nyelvem hegyére harapok, de úgy, hogy fájjon és ráeszméljek bűnömre, nehogy mégegyszer belé essem.

Cipion: Olyan orvosság, hogy ha valóban élsz vele, azt hiszem, végre is nyelv nélkül maradsz, annyiszor kell beleharapnod. Akkor aztán valóban elhiszem, hogy nem rossznyelvűsködsz többet.

Berganza: Mindenesetre megteszem, ami tőlem telik, a többi meg Isten dolga. Szóval, a gazdám fiaí egy napon az udvarban felejtettek egy irat-tekerceset, mikor én is ott voltam. És mivel már első gazdámnál, a böllérnél megtanultam, hogyan kell szájban vinni a kosarat, felvettem a vade-mecumot és a többiek után loholtam vele. Az volt a szándékom, hogy csak az iskolában adom oda. Minden kívánságom szerint történt, mert mikor gazdáim látták, hogy utánuk jövök és a tekerceset vigyázatosan, szalagjainál fogva szájamban tartom, meghagyták az egyik apródnak, hogy vegye el tőlem. De én nem hagytam elvenni magamtól a tekerceset és nem adtam oda, míg csak a tanterembe nem értem vele, amit az egész diáksereg nagy hahotával fogadott. Odamentem idősebbik gazdámhoz és véleményem szerint nagy illemtudással tettem kezébe az iratot, aztán a tanterem ajta-

jához telepedtem és tekintetemet mereven a katedra mögött ülő mesterre szegeztem. De furesza dolog az erény, hogy, bár igen keveset vagy éppen semmit sem értettem belőle, abban a nyomban kedvem telt benne, mikor láttam azt a szeretetet, figyelmet és iparkodást, mellyel amaz áldott atyák a gondjaikra bízott növendékeket oktatták, egyenesítgetvén ifjúságuk gyöngé palántáit, hogy el ne görbüljenek és le ne hajoljanak az erény útjáról, melyet a betűvetéssel egyetemben mutatnak meg nekik. Nem győztem nézni, amint szelíden pirongatták, irgalmasan fenyítették, jutalommal buzdították, példákkal lelkesítették és okossággal felemelték tanítványaikat, és végül, amint a bűnök rútságát és borzalmát festették le előttük s ugyanakkor az erények mennyei szépségét is feltárták, hogy amazoktól irtózva, emezeket meg szeretve elérjék a célt, melyre Isten teremtette őket.

Cipion: Jól mondod Berganza, mert már magam is hallottam erről az áldott rendről, melynek tagjai mindenkivel vetekednek a világi okosságokban, az Égbe vezető úton pedig olyan vezetők, hogy alig van hozzájuk fogható. Tükrök ők, melyekben a jóra valóság, a keresztény tanítás és a bámulatraméltó okosság nézegetik magukat, és a mélységes alázat, az üdvösség egész építményének alapzata.

Berganza: Minden úgy van, ahogy mondod. De most folytatom történetemet. Gazdáim nagyon örültek, hogy mindennap utánuk vittem a vade-mecumot, én meg szíves-örömet

tettem ezt meg nekik. Királyian, sőt annál is jobban éltem, mert semmire sem volt gondom. A diákok el-elévelődtek velem és úgy összebarátkoztam velük, hogy kezüket a számbadugták, a kisebbek pedig még a hátamra is felültek. Elhajították a sapkájukat vagy a kalapjukat és én lelkes csaholással tisztán hoztam vissza nekik. Kaptam is tőlük ennivalót ezért, amennyit csak akartam, és örömükre szolgált, ha a diót vagy mogyorót majom módjára törtem fel s héját otthagyan, csak a puha belét ettem meg. Volt olyan is, aki egy kendőben nagy csomó salátát hozott hazulról, hogy próbára tegye ügyességemet, én pedig úgy fogyasztottam el azt, mint egy előkelő úr. Eppen tél volt, és Sevil-lában ilyenkor mindig bőségben van vaj és tejeskalács s nekem annyi jutott belőlük, hogy két ember is bőségesen jóllakhatott volna abból, amit ebédre megettem. Szóval valóságos diákéletet éltem, de éhség és szenny nélkül, s ennél jobban nem fejezhetném ki, hogy milyen jól éltem. Mert ha a diákéletben nem volna éhség és kosz, nem volna annál kellemesebb és szórakoztatóbb élet. Erény és szórakozás karöltve járnak egymással, és az ifjúkor tanulással és mulatozva telik el. Egy nagy úr, akit — ha jól tudom — államérdeknek hívnak, ragadott ki ebből a gyönyörűségből és nyugalomból, mert ha ennek a követeléseit teljesítik, sok mindent hanyagolnak el, ami célszerű és fontos. Ha ez megszólal, minden más érdek érdektelenné lesz. Az történt ugyanis, hogy a tanár urak úgy vélekedtek, nincs rendjén az, hogy a növendékek

nem a lecke ismétlésével, hanem a velem való hancurozással töltik a két lecke közötti félórát. Meghagyták tehát gazdáimnak, hogy ne hozzanak többet az iskolába. Azok engedelmeskedtek, hazavittek és ott újra házörző eb lettem azzal a különbséggel, hogy senki sem emlékezett már gazdám régebbi utasítására; hogy ne kötözzenek a kapuhoz sem éjjel, sem nappal. Nyakamba ismét lánc került és fekhelyem a kapu mögött leterített gyékény lett. Ó Cipion barátom, ha tudnád, micsoda kínszenvedés szerencsés helyzetből boldogtalanba csöppenni! Mert lám, ha a baj és szerencsétlenség valakire rázúdul és az egyik a másikat követi, az vagy korai halállal végződik, vagy az állandóság a szenvedések megszokásává válik, ami a legkeservesebb helyzetben is enyhét ad. De ha valaki boldogtalan és sanyarú sorsból hirtelen kedvező és vidám körülmények közé jut s aztán újra előbbi helyzetébe, a régebbi keserűség és boldogtalanság kellős közepébe zökken vissza: ez a fájdalom pedig olyan gyötrelmes, hogy, ha életünkbe nem kerül, pokollá teszi az életet. Hozzáteszem még, hogy ismét a kutyaeledelhez, a csontokhoz tértem vissza, melyeket egy szerezsen szolgálóleány vetett elém. És még ezt is megdézsmálta időnkint két macska. Ezek nem voltak leláncolva és fürgék lévén, könnyű volt nekik elvenni tőlem azt, amihez nem férhettem a lánc miatt. Bizony Cipion testvér, úgy engedje az Ég, hogy elérj minden áhított jót, ahogyan most bosszúság nélkül hallgatod filozofálásomat. Mert ha nem mondanám el, ami ebben a pillanat-

ban az elbeszélésem idején történt eseményekkel kapcsolatban eszembe jut, azt hiszem, semmi hasznom sem lenne az egész szép történetből.

Cipion: Gondold meg Berganza, vajjon nem ördögi kísértés-e a filozofáló kedv, mely — mint mondod — erőt vett rajtad. Mert nincsen jobb lepel, melybe a rossznyelvűség a maga kajánságát elrejtheti, mint mikor a rossznyelvű arra a meggyőződésre jut, hogy mondókája csupa filozófushoz illő bölcsesség és szapulása erkölcsjavító szónoklat. És nincs olyan rossznyelvű ember, akinek élete — ha jól megvizsgálod és megfontolod — ne volna bűnökkel és hitványságokkal tele. Most pedig — miután ezt tudomásul vetted — filozofálj, amennyit csak akarsz.

Berganza: Hát pletykálni fogok, kedves Cipion, mert így határoztam. Szóval, mivel egyik napot a másik után tétlenül töltöttem, és a tétlenség a gondolatok szülőanyja, néhány latin mondást forgattam meg a fejemben, mely abból az időből vésődött még belém, mikor gazdáimmal az iskolába jártam. Úgy gondoltam, hogy ezek a mondások nagyban fejlesztik elméleti tehetségeimet, és elhatároztam, hogy — mintha tudnék beszélni — minden kínálkozó alkalommal felhasználom azokat, de persze másképp, mint ahogy bizonyos tökfilkók a latin tudományukat felhasználni szokták. Vannak ugyanis ilyen deákoskodók, akik minduntalan velős szentenciákat szőnek beszédjükbe, hogy elhitessék a hozzá nem értőkkel, micsoda nagy latinisták ők.

Valójában pedig egy főnevet sem tudnak végighajlítani, sem egy igét elragozni.

Cipion: A latinul tényleg tudók között is vannak oktalanok, akik akkor is deák idézetekkel dobálódznak, mikor vargával vagy szabóval alkudoznak.

Berganza: Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy nem kisebb hiba, ha valaki tudatlanok előtt beszél latinul, mint ha akadozik és döcög a tudománya.

Cipion: Valami mást is megállapíthatunk ebből, mégpedig azt, hogy vannak emberek, akik hiába tudnak latinul, mégis szamarak maradnak.

Berganza: Ki kételkedik ebben? A dolog egészen világos. A rómaiak korában mindenki úgy beszélte a latint, mint anyanyelvét, mégis bizonyára tökfilkók is voltak közöttük, akik ha latinul beszéltek is, mégsem lettek okosabbak.

Cipion: Ahhoz, hogy valaki az anyanyelvén hallgatni és latinul beszélni tudjon, okosság kell, Cipion testvér!

Berganza: Ez igaz! Mert ostobaságot mondani latinul is ugyanolyan könnyű, mint más nyelven, és láttam már nyilvánvalóan buta írástudókat, tompaelméjű nyelvészeket és a deákosság csíkjaival tarkított, de különben olyan üres tudorokat, hogy mindenkinek terhére estek.

Cipion: Hagyjuk ezt, rukkolj már ki végre a filozófiáddal, ahogy ígérted.

Berganza: Már elmondtam, amit akartam. Ez volt az.

Cipion: Micsoda? Mi volt a filozófiád?

Berganza: Ez a latinistákról és másokról szóló elmélkedés, melyet én kezdtem és te befejeztél.

Cipion: Szóval te a rossznyelvűsködést nevezed filozófiának? Dehát, ez már így van! Hiába szépítgeted, hiába takarod, Berganza, a rossznyelvűség csúf mételyét, hiába nevezed el akárhogyan, a világ szája cinikusoknak mond majd bennünket, azaz hogy, rossznyelvű kutyáknak. Dehát, az Isten szerelmére, hallgass már és folytasd a történetedet.

Berganza: Hogyan folytassam, ha hallgatók?

Cipion: Úgy értem, hogy kezdj bele egy végtében és ne ragassz állandóan farkakat a mondókához, mert végül is polip lesz belőle.

Berganza: Ne mondj helytelenségeket! A polipnak nincsen farka.

Cipion: Ez a nagy tévedése annak, aki azt állítja, hogy nem esetlenség vagy hiba a dolgokat saját nevükön nevezni. Ha már valahogyan csak meg kell nevezni őket, sokkal helyesebb, ha körülírásokkal és jelzőkkel dolgozunk, ezek csökkentik a saját nevükön nevezett dolgok hallatára támadó undort. A tisztességes szavak annak tisztességét bizonyítják, aki leírja vagy kiejti őket.

Berganza: Készséggel elhiszem, amit mondasz. De hogy visszatérjek elbeszélésemre, a

sors nem elégedett meg azzal, hogy a diák-életből kiráncigált és az iskolában töltött kellemes és szép napoktól megfosztott, de a diákok bőkezűségét is a szolgáló alávaló fukarságával cserélte fel. Még ennél is többet tett: korábbi nyugalमत és pihenésemet is elrabolta. Mert tudnod kell, Cipion, hogy régi meggyőződése, hogy a boldogtalant keresi a balsors, és akkor is rátalál, ha a föld leg-szélső szegletébe rejtőzik előle. A fekete cseléd ugyanis szerelmes volt egy másik szerecsenbe, aki ugyancsak a házban szolgált. Ez a kapualjban aludt, az utcábanyúló és a belső lakásajtó között, mely mögött pedig én töltöttem napjaimat. Ők ketten csak éjszaka találkozhattak és hogy ezt megtehessék, ellopták a kulcsokat és álkulcsokat csináltattak. Ezek segítségével aztán a szolgáló majdnem minden éjszaka bejött, nekem egy darab hússal vagy sajttal betömte a számát, és bebocsátotta a szerecsent. Jól el is szórakozott vele, hála az én mély hallgatásomnak, és a napközben összeszedett jó falatoknak. Egy ideig túrtam, hogy a fekete nőszemély adományai lelkiismeretemre nehezedjenek, mert úgy véltem, ezek nélkül nagyon megkeskenyednék az oldalam és juhászkutyából agárrá változ-nám. De végülis jó természetem arra ösztökölt, hogy eleget tegyek gazdám iránti kötelességemnek, hiszen ő tartott el, hiszen az ő kenyere-t ettem. Az ilyesmi nemcsak a becsületes és méltán hűségesnek nevezett kutyák kötelessége, hanem mindenkié, aki csak szolgál.

Cipion: Erről aztán már én is elismerem, hogy helyes filozófia, mert ezek az érvek igaz-

ságos és helyes belátáson alapulnak. De most folytasd már, és ne nyujtsd kötéllé történetedet, ha már nem akarod, hogy a farok szót használjam.

Berganza: Előbb azonban arra kérnélek, hogy ha tudod, magyarázd el nekem, mi a filozófia? Mert használom ugyan ezt a szót, de nem tudom az értelmét; csak annyit sejtek, hogy valami jó dolog lehet.

Cipion: Röviden elmagyarázom. Ez a szó két görög főnévből tevődik össze, ezek pedig: philos és sophia. Philos annyit jelent, mint szeretet, és sophia annyit, mint tudomány. A filozófia tehát nem egyéb, mint a tudomány szeretete, és filozófus az, aki szereti a tudományt.

Berganza: Sokat tudsz, Cipion. Ki az ördög tanított meg ezekre a görög szavakra?

Cipion: Hitemre, nagyon együgyű vagy, Berganza, ha ekkora fontosságot tulajdonítasz ennek. Hiszen ennyit már a kis iskolásgyerekek is tudnak és nemcsak a latin nyelvben való jártasságukkal kérkednek sokan, hanem — tudatlan létükre — a görög tudással is.

Berganza: Ugyanezt mondom én is és az ilyenek megérdemlik, hogy présbe törjék őket, és úgy csavarják ki belőlük tudásuk levét, hogy ne csalják többet a világot rongy görögségük és rossz latinságuk hamis aranyával, mint a portugálok a Guinea-beli feketéket.

Cipion: No, most aztán igazán a nyelvedbe haraphatsz, Berganza, és ugyanezt tehetem én is, mert amit mondunk, csupa rossz-nyelvűség.

Berganza: Nem érzem kötelességemnek, hogy azt tegyem, amit — mint hallottam — egy bizonyos tyrusi Corondas tett. Ez fővesztés terhe alatt törvénybe tétette, hogy a város tanácstermébe senki se léphessen be fegyveresen. De megfélekedezett a dologról, és másnap kardosan ment el a tanácsba. Figyelmeztették mulasztására, mire eszébe jutott a maga-rendelte büntetés, s nyomban szívébe mártotta kardját. Ilymódon ő szegte meg először törvényét, és el is vállalta a büntetést. Amit kimondtam, nem törvény volt, csak ígéret. De manapság nem veszik olyan szigorúan a dolgokat, mint az ókorban: a ma hozott törvényt holnap megszegik, és talán ez is a helyes. Olyik ember most megígéri, hogy levetkezi bűneit, s pár perc múlva újabb, még nagyobb bűnökbe esik. Más, ha dícsérjük, s más, ha megtartjuk a rendet. „A szájától a kézиг hosszú az út!“ Az ördög harapjon a nyelvébe, nekem ugyan semmi kedvem hozzá. Miért komédiázsam, ha senki sem lát?

Cipion: Szóval, ha ember volnál Berganza, képmutató lennél, és minden tetteted látszólagos, színlelt és hamis volna, az erény köpenyegébe burkolva, csakhogy mások megdícsérjenek érte, mint az már a képmutatók szokása?

Berganza: Nem tudom, mit tennék akkor,

de azt tudom, hogy mit akarok tenni most. Azt, hogy nem harapok a nyelvembe, mert még sok mondanivalóm van, és nem tudom, hogyan és mikor fejezem be? Nagyon félek, hogy hajnalra kelve ittmaradunk a sötétben.

Cipion: Majd segít rajtunk az Ég, csak te folytasd elbeszéléseidet, és ne térj le folyton az egyenes útról. Akkor akármilyen sok mondanivalód van is, hamar elkészülsz vele.

Berganza: Szóval láttam a két szerezsen arcátlanságát és becstelenségét, és jó szolgálévén, elhatároztam, hogy a legkínálkozóbb eszközökkel zavarom meg üzelmeiket. Ezek pedig olyan alkalmasak voltak, hogy sikerült, amit akartam. A fekete leány, mint már hallotad, mindig lejött, hogy szerelmesével elszórakozzék, bízván benne, hogy az élémhajított hús, kenyér, vagy sajt-darabokkal hallgatásra bír. Az ajándék sokra képes, Cipion!

Cipion: Sokra, sokra, de ne térj el a tárgytól. Folytasd!

Berganza: Emlékszem, hogy az iskolában egyszer egy latin mondást hallottam tanítóm-tól. Ő közmondásnak nevezte azt, és így szól: „Habet bovem in lingua“.

Cipion: Ó, már megint milyen ügyetlenül tarkítod beszédedet a latinnal! Ilyen hamar elfelejtetted, amit csak az imént mondtunk, hogy nem illik latin szavakat keverni a köznapi beszédbe?

Berganza: Ezúttal nagyon helyénvaló a latin. Tudnod kell ugyanis, hogy az athéniek

egyebek között egy ökör képével díszített pénzdarabot használtak. És ha valamelyik bíró nem azt mondotta, vagy tette, ami jogos és igazságos, mert megvesztegette valaki, ezt mondták: „Ennek ökör van a nyelvén“.

Cipion: Nem tudom, mire monddod ezt.

Berganza: Nem világos-e, hogy a szerecsen nő ajándékai jóideig elnémítottak, úgy-hogy nem akartam és nem mertem megugatni, mikor találkozóra jött szerelmeséhez. Ezért mondom mégegyszer, hogy az ajándék sokra képes.

Cipion: Én pedig már elismertem, hogy igazad van, és ha nem félnék, hogy nagyon eltérek a tárgytól, ezer példával bizonyíthatnám az ajándék csodatévő erejét. De talán majd ezt is elmondhatom, ha az ég helyet és szavakat ad, hogy életem folyását elbeszélhessem.

Berganza: Adja meg az Isten, amit kívánsz. Most figyelj! Végül is győzött a jó szándék a szerecsen cseléd ajándékain, és mikor egy koromsötét éjszaka ismét lejött szokott idő-töltésére, ugatás nélkül — nehogy felkeltssem a ház lakóit — ráugrottam, és pillanatok alatt cafatokban téptem le róla az inget, sőt a combjából is kiharaptam egy jó darabot. Ez a kis tréfa nyolc napra döntötte az ágyba, s a fekvésre valami betegséget hozott fel a gazdáinak ürügyül. Mikor felépült és újra lejött, én ismét rárontottam, s bár nem haraptam meg, a testét úgy összekarmoltam, hogy kartolt szövethez hasonlított. Harcainkat

mindig némán vívtuk; én mindig győztem, a leány pedig csúnyán megtépázva, és még csúnyább hangulatban került ki belőlük. De haragja csakhamar meglátszott a szőrömön és egészségesen, elvették tőlem eledeletem, és idővel minden bordámat meg lehetett számolni oldalamon. Így hát megvonták tőlem az ételt, de nem vehették el az ugatást. A fekete cseléd, hogy egyszerre végezzen velem, zsírban kisütött spongyát tált elém. Én azonban átláttam a turpisságon, és észrevettem, hogy az odavetett étel rosszabb a patkányméregnél is. Mert a spongyától felfúvódik a gyomor, és mire lelohad, vége az életnek. Láttam, hogy semmiképpen sem menekülhetek méltatlan, orv. merényletei elől, és eltökéltem, hogy kereket oldok és odébb állok. Legközelebb, mikor levették rólam a láncot, búcsúvétel nélkül ugrottam ki az utcára, és alig tettem száz lépést, a sors éppen azt a zsandárt hozta utamba, akiről már elbeszélésem elején elmondottam, hogy első gazdám, a Piszé Nicolas jóbarátja volt. Alig pillantott meg, rögtön rámismert és a nevemen szólított. Én is megismertem, és mivel hívott, a szokott ceremóniával és hízkeléssel közeledtem hozzá. Megsímogatta a nyakamat, s így szólt két fogdmegének: „Ez az a híres mindenekutya, egy jó barátomé volt, vigyük haza“. A fogdmegek megörültek, és azt mondták, hogy az ilyen mindenek-kutyából mindenkinek haszna lehet. Meg akartak fogni, hogy haza vigyék, de a zsandár azt mondta, hogy szükségtelen, majd jövök én magamtól is, hiszen

ismerem őt. Elfelejtettem mondani, hogy azt a vasszögekkel megtüzdelt nyakörvet, melyet a nyájtól szöktömbben magammal hoztam, egy vásáron egy cigány levette rólam, s így Sevillebe már anélkül érkeztem. De a zsandár ahelyett egy sárgarézzel kivert örvet kötött a nyakamba. Gondold csak el, Cipion, milyen forgandó volt a szerencsém kereke: nemrégén még iskolába jártam, most egyszerre fogdmeg lettem.

Cipion: Ez a világ folyása és nincs okod panaszkodni a szerencse állhatatlanságára. Úgy beszélsz, mintha nagy különbség volna mészárosság és fogdmegség között! Nem bírom elviselni, ha olyanok panaszkodnak a szerencséjükről, akiknek legnagyobb sikerük eddig az volt, hogy fullajtárok lehettek. Hogyan átkozzák sorsukat, hogyan gyalázzák! És csak azért, hogy hallgatójuk azt higgye, Isten tudja, milyen magas és kedvező helyről kerültek jelenlegi szerencsétlen helyzetükbe.

Berganza: Igazad van. De tudnod kell, hogy ez a zsandár jóbarátságban volt egy őrökkel, akivel sülve-főve együtt látták. Ennek is, annak is egy-egy ledér barátnője volt, rossznál is rosszabb életű nőszemélyek. Igaz, nagyon jóképűek voltak, de könnyelmű, cudar ringyók. Foglalkozásuk az volt, hogy a szárazon való halászásra horgul és csalétkül szolgáltak a következő módon. Úgy öltözködtek, hogy a festék már nyilvánvalóvá tette hivatásukat, és nyíllövésnyire meglátszott rajtuk, hogy szabadéletű hölgyek.

Folyton idegenekre vadásztak, s valahányszor vásár volt Cadizban vagy Sevillában, bőségesen arattak, mert majdnem minden bretont alaposan megkopasztottak. Mihelyt a halacska a horog után kapott, értesítették a zsandárt és az irnokot, hogy melyik fogadóba mennek. Mikor aztán kettesben maradtak, ezek rájuk törtek és paráználkodás miatt mindkettőt elfogták. De soha sem kerültek a börtönbe, mert az idegenek jópénzzel mindig megváltották a szabadságukat. Így történt egyszer, hogy Colindres — így hívták a zsandár barátnőjét — egy breton személyében kövér zsákmányra tett szert. Megbeszélte vele a vacsorát, meg a fogadóban töltendő éjszakát. Persze besúgta a dolgot a barátjának is, úgyhogy, amint levetkőztek, a zsandár, az irnok, két fogdmeg és jómagam toppantunk a szobába. A szerelmesek megremültek, a zsandár nagy büntetté fújta fel az ügyet, és rájuk förmedt, nyomban öltözzenek fel, hogy bekísérhesse őket a börtönbe. A breton nagyon megijedt, az irnok meglátszólag megkönyörült rajta, és kijelentette, hogy 10 real bírsággal is beéri. A breton zergebőrnadrágját kérte, melyet az ágy lábánál lévő székre tett le, mert abban volt a pénze. A nadrág azonban nem került, ahogy nem is kerülhetett elő. Mert alig léptem a szobába, valami szalonnaszag ütötte meg az orromat, s mivel ez igen nyemrevaló volt, szimatomat követtem s az egyik nadrágzsebben pompás zsíros sonkadarabot találtam. Feltűnés nélkül akartam lakmározni. Kivettem tehát a nadrágot az utcára, és ott

kedvemre nekiláttam a sonkának. Mikor visszatértem, a breton már javában lármázott és tört, de érthető szavakkal egyre hajtogatta: adják vissza a nadrágját, melyben 50 aranyescudója volt. Az irnok úgy vélte, hogy vagy Colindres, vagy a fogdmegek csenték el a pénzt. A zsandár is erre gondolt, s ezért egymásután félrehívta őket, de azok hallani sem akartak a pénzről, s átkozódva bizonygatták igazukat. Mikor ezt láttam, kimentem az utcára, hogy visszahozzam a nadrágot, mert nekem aztán igazán nem kellett a pénz. De már nem találtam, mert egy szerencsés arrajáró ügylátszik már magával vitte. A zsandár látván, hogy a bretonnak nincs pénze lekenyerezésre, nagyon elkeseredett, és arra gondolt, hogy a fogadósneéből préseli ki, amit a bretonból nem lehetett. Behívta tehát. Az jött is félmeztelenül és amint a breton kiabálását meghallotta, s látta a ruhátlan, síró Colindrest, a dühöngő zsandárt, a bosszankodó irnokot, a háttérben meg a fogdmegeket, amint a szoba berendezését matatják, nem nagy öröme telt a dologban. A zsandár ráparancsolt, hogy öltözzék fel egészen, és jöjjön vele a börtönbe, mert fogadójában erkölcstelen személyeket lát vendégül.

Erre még nagyobb láрма és zűrzavar keletkezett, mert a fogadósne is kitátotta a száját: „Ugyan, ugyan, zsandár és irnok uraim, nálam ugyan hiába hamiskodtok, átlátok én a szítán. Nekem biz nem adjátok be a bolondgombát. Menjetek Isten hírével, mert ha nem, engemuccse kinyitom az ablakot, és kikiabálom a világba ezt az egész betyársá-

got, hiszen jól ismerem én Colindres asszony-
ságot, és tudom, hogy sok hónapja melegíti
a zsandár uram ágyát. De ne akarják, hogy
többet is mondjak, hanem adják vissza ennek
az úrnak a pénzét, és legyünk békességben,
mert én tisztességes asszony vagyok, és a
férjemnek, hála az egek urának, ólomfityegős
levele van a tanácstól, én meg becsületesen
üzöm a mesterséget, nem csalog meg senkit.
Az árjegyzék ott függ a falon, mindenki lát-
hatja, engem pedig ne akarjanak becsapni,
mert nekem is helyén van mind a két kezem.
Nem azért vagyok itt, hogy arra vigyázzak,
vajjon vendégeim leányokat hoznak-e maguk-
kal, mindegyiknek megvan a szobakulcsa, és
hogy bent mit csinál, nem tudom, mert nem
látok át a falon“.

Gazdám és barátja nagyon meghökkentek
a fogadósne szóáradatától, hogy milyen jól
belelátott az életükbe. De mivel látták, hogy
csak az asszonyból zsarolhatnak ki pénzt,
tovább is erősködtek, hogy börtönbe cipelik.
Az sírátkozni kezdett, hogy milyen csúf igaz-
ságtalanság esik rajta, éppen mikor férje, aki
nemes ember, nincs odahaza. A breton 50
escudóját követelte, a fogdmegek meg váltig
esküdöztek, hogy színét sem látták a nadrág-
nak. Az irnok bízatta a zsandárt, kutassa át
Colindres ruháját, mert azt gyanítja, ott
találják az 50 escudót, hisz a nő régi szokása,
hogy a mások zsebében motoz. Colindres azt
rikoltozta, hogy a breton be van rúgva, és az
egész pénz csak mese. Így ordítottak és sza-
ladgáltak össze-vissza, és egyik sem akart
megnyugodni. Nem is nyugodtak volna meg

soha, ha hirtelen be nem lép a városi hajduk hadnagya, aki vendégként tartózkodott a fogadóban és a nagy larmára felriadt. Megkérdezte, mit jelent ez a lárma, és a fogadósne apróra elmondott neki mindent. Azt is elmesélte, mifajta nimfa a közben felöltözött Colindres, közhírré tette Colindres és a zsoldár barátságát, hangosan bevádolta csalafintaságukat, leleplezte rablófogásukat. Önmagát pedig természetesen mentegette, hogy az ő tudtával rossz nő még nem lépett be a házba. Ugy beszélt magáról, mintha szent volna, férjéről pedig mint a tisztesség és becsület mintaképéről. Kikiabált egy szolgálnak, hogy nyomban hozza elő férje nemesi levelét, mert meg akarja mutatni a hadnagy úrnak, hadd lássa meg, hogy az ilyen érdemes és tiszteletreméltó férj felesége nem tehet semmi rosszat, és ha hálóvendégeknek adja ki a házat, azt is csak kénytelenségből teszi, és Isten látja lelkét, hogy sajnálja ezt. Szívesen választana ő más foglalkozást, ha egy kis jövedelme volna, egy kis mindennapi kenyere, hogy megélhessen. A hadnagy felbőszült a sok fecsegésen és hetvenkedésen, és így szólt: „Fogadósne asszonyság, elhiszem, hogy férje nemes ember és hogy pecséteslevele is van erről“. — „Meghiszem azt, — válaszolt a fogadósne — de nem terjesztenek-e a legjobb nemzetségekről is mindenféle mende-mondát?“ — „Hát én most csak annyit mondok, asszonyság, hogy öltözzék fel és jöjjen velünk a börtönbe“. Az asszony erre a földre vetette magát, körmeivel a saját arcába kapott, és torkaszakadtából sipítani

kezdet, de a szigorú hadnagy nem törődött vele, hanem valamennyiüket a börtönbe vitte, tudniillik a breton, Colindrest és a fogadósnet.

Később megtudtam, hogy a breton nemcsak az 50 escudóját vesztette el, hanem még tízet, mert ennyi bírságra ítélték. A fogadósne ugyanennyit fizetett, Colindrest pedig futni engedték s ez még a szabadulása napján felszedett egy matrót, akit a breton helyett ugyanazzal a besúgási fortéllal megkopasztottak. Ebből láthatod Cipion, hogy micsoda bonyodalmak származtak falánkságomból!

Cipion: Inkább mondjuk azt, hogy gazdád himpellérségéből.

Berganza: Hallgass csak tovább, mert ennél is cudarabb dolgokat műveltek, pedig nekem igazán nem telik örömem abban, hogy rosszszat kell mondanom a zsandárokról és az írnokokról.

Cipion: Amit egyről mondasz, nem mondod valamennyiről, sőt nagyon sok jó, hű és igazságos írnok van, aki szívesen tesz jót más kára nélkül. Valóban, nem mindegyik húzza a pöröket, nem mindegyik cimborál össze a felekkel és kenyerezteti le magát, nem mindegyik böngészi mások életét, hogy törvény elé vigye, és nem mindegyik tesz szívességet a bírónak a „kéz kezét mos“ elve alapján. És nem mindegyik zsandár szűri össze a levelet a sipistákkal és csavargókkal, és nem mindnek van olyan barátneje, mint a te gazdád-nak. Sokan, nagyon sokan természetne fogva

előkelő és tisztességes jellemű emberek, nem mindegyik kíméletlen, durva és gonosz indulatú, mint azok, akik egyik fogadóról a másikra járnak és megméri a külföldi szállóvendégek kardját, hogy ha csak egy hajszállal is eltér a szabálytól, kitekerjék tulajdonosuk nyakát. Nem mind engedi szabadon pénzért a foglyát, és nem mind akkor bíró és akkor védő, amikor jólesik neki.

Berganza: Az én gazdám tehát még többre is tört és mindenáron azt akarta, hogy bátornak higgyék és hírneves gonosztevőket fogjon el. Bátorságának személyes veszedelem nélkül, de erszénye rovására szolgált. Így a jerezi kapunál hat veszedelmes gonosztevőn ütött rajt' és én semmiben sem lehettem segítségére, mert számos kötélből font szájkosarat viseltem (nappal ugyanis ebben jártam s csak éjszaka vették le rólam). Nagy csodálkozással láttam vitéségét, merészségét és elszántságát. Úgy hadakozott hat kardos ellenfelével, mintha azok kardja nádszálból lett volna: bámulatos fürgeséggel támadott, döfött és védekezett, s éber szemmel ügyelt, hogy a hátába ne kerüljenek. Végül is az én és a tusát végignéző közönség véleménye szerint mint egy új Radomonte került ki a harcból, és ellenfeleit a jerezi kaputól Rodrigo mester több mint száz méternyire álló iskolájának termébe üzte, ott bezárta őket és visszatért, hogy a hadizsákmányt, három kardhüvelyt, felszedje. Ezeket nyomban a hadnagyhoz vitte, aki abban az időben Sarmiento de Valadares volt. Amerre csak ment, az emberek

mindenütt ujjal mutogattak a gazdámra, mintha csak azt mondanák: „Ez az a bátor ember, aki egymaga állott ki Andalusia legbátrabb rablóival“. A nap hátralévő részét azzal töltötte, hogy a városban mutogatta magát, az éjszaka pedig Trianában, a homokórlók háza melletti utcában talált bennünket. Gazdám itt, — miután a költők nyelvén szólva, vizsga szemekkel nézett maga körül, nehogy valaki észrevegye, — bement az egyik házba. Én követtem. Bent az udvaron pedig köpeny és kard nélkül ott találtuk a verekedésben résztvett összes vasgyúró. Egyikük, aki alighanem a házigazda volt, egyik kezében nagy boroskancsót tartott, a másikban pedig hatalmas kupát, melyet színültig töltött gyöngyöző borral és éppen a társaságot köszöntötte fel. Alig látták meg a gazdámát, valamennyien elébe szaladtak, tárt karokkal fogadták és felköszöntötték. Gazdám pedig valamennyiüket üdvözölte, amit akkor is megtett volna, ha még többen lettek volna, mert nyájas természetű volt és nem szeretett senkit kicsinységekért elkedvetleníteni. Szívesen elmondanám neked, hogy mi minden történt még azon az estén, milyen volt az estebéd, micsoda hölgyeket tüntettek ki kedvességükkel vagy szóltak meg, milyen dícséretekkel halmozták el egymást, milyen távollevő rablókról emlékeztetek meg, hogyan fitogtatták ügyességüket, mikor a vacsora kellős közepén bemutatták ezt vagy azt a fogást, mindvégig élénken hadonászva a kezükkel és a legfurcsább szavakat használva. Ugyancsak szívesen írnám le a házigazda személyét is, akit

valamennyien mint urukat és atyjukat tiszteltek, de mindezzel olyan útvesztőbe kerülnek, hogy a legjobb akarattal se tudnék kikászálódni belőle. Végül aztán világossá vált előttem, hogy Monipedio, a házigazda, a rablók orgazdája és a gonosztevők pajzsa és hogy a nemrég lefolyt verekedést előre megbeszélték a gazdámmal, s még azt is, hogy ide vonulnak vissza és otthagyják a három kardhüvelyt, amelyeket gazdám készpénzben rögtön megfizetett. Megfizetett a vacsoráért is, amennyibe az Monipedio szerint került és a lakoma minden jelenlévő örömére szinte hajnalig húzódott. Végezetül még besúgtak gazdámnak egy idegenből való rablót, aki azon frissében érkezett a városba. Nyilván ügyesebb volt valamennyiüknél és irígységből árulták be. Gazdám másnap éjjel el is csípte, mikor meztelenül feküdt az ágyában. Ez a fogás egy nappal a nagy verekedés után még jobban megnövelte gazdám tekintélyét, pedig valójában gyávább volt a nyúlnál és bátor hírét a bőkezűen fizetett ebédeknek és lakomáknak köszönhette. Úgy, hogy amit hivatalában furfanggal szerzett magának, a bátorság csatornáján mind elcsorgott. Most pedig hallgass meg türelmesen egy esetet, amely vele történt, mert én egy jöttányit sem teszek hozzá, vagy veszek el belőle. Két rabló Antequerában egy pompás lovat lopott. Elhozták Sevillebe és hogy veszélytelenül eladhassák, olyan cselhez folyamodtak, melyet igen ügyesnek és éleselméjűnek ítélek. Külön fogadókba szálltak és egyikük a törvényszékre ment bejelenteni, hogy Pedro de Lo-

sada 400 reált kapott kölcsön tőle, mint azt az aláírásával ellátott nyugta bizonyítja. Mindjárt be is mutatta ezt a nyugtát. A bíró megparancsolta, hogy vigyék el a nyugtát ennek a Losada nevű embernek és ha elismeri az adósságot, vegyenek tőle zálogot, vagy kísérik a börtönbe. Eppen gazdámát és barátját, az írnokot bízták meg ezzel a feladattal. A rabló elkísérte őket társához a fogadóba, az pedig rögtön elismerte tartozását és zálogul lovát ajánlotta fel. Gazdámnak az első pillanatra megtetszett a ló és meg akarta venni. A határidő leteltével a lovat árverésre bocsátották és 500 reálért eladták valakinek, aki gazdám utasítására vett részt az árverésen. A ló jó másfélszer többet ért, mint amennyit adtak érte. De mivel az eladónak az volt az érdeke, hogy ne sokan árverezzenek, túl akart adni a jószágon. A rabló bezsebelte a pénzt, amellyel senki sem tartozott neki, a másik megkapta a nyugtát, amelyre nem sok szüksége volt, a ló pedig a gazdámnál maradt. De ezzel aztán alaposan pórul járt! A két rabló ugyanis rögtön kereket oldott, gazdám pedig két napig úgy parádézott a gyönyörűen felcicomázott lóval a Szent Ferenc-téren, mint egy vásárra érkező falusi. Mindenki szerencsét kívánt a jó vételhez és bizonykodott, hogy a ló úgy mégér 150 dukátot, mint egy tojás egy maravedit. Gazdám pedig ide-oda forgolódva lován úgy illegette magát, hogy az egész tér megcsodálta. Ahogy így fel és alá kocogott, két jókölsejű és még jobb ruházatú férfi közeledett és egyikük felkiáltott: „Istenemre, hiszen ez Vaspata, a

lovam, amelyet néhány napja loptak el tőlem Antequerában!“ A társaságukban érkezett négy szolgál is bizonyítgatta, hogy valóban így van, ez Vaspata, az ellopott ló. Gazdám megrémült, a ló tulajdonosa panaszt tett, bizonyítékokat hozott és ezek a bizonyítékok olyan jók voltak, hogy az ítélet az ő javára szült, s a gazdámtól elvették a lovat. A rablók furfangjának és ügyességének híre futott, hogy a törvény felhasználásával és segítségével adták el a rablott jószágot és csaknem mindenki örült, hogy gazdám kapzsisága így csúfot vallott. De ezzel még nem ért véget minden baja, mert a hadnagy éjjel künn cirkált a utcán, mert jelentették neki, hogy a San Julian negyedben rablók járnak. Az egyik utcakereszteződésnél meglátott egy arra szaladót. Megfogta a nyakörvemet és így szólt: „Rajta, Sólyom! Nosza Sólyom fiam, fogd meg a rablót.“ Én, aki már alaposan beleúntam gazdám sok gonoszságába, saját gazdámra rontottam és hiába hadonászott, úgy a földre rántottam, hogy ha ki nem húzzák a kezemből, négyszeresen toroltam volna meg rajta mindent. A többiek azonban nagynehezen kiszabadították. A fogdmegek rám akarták vetni magukat, hogy agyonesapjanak, s meg is tették volna, ha a hadnagy rájuk nem szólt: „Ne merjetek hozzányúlni, a kutya csak azt tette, amit én mondtam neki.“ Erre elengedtek, én pedig nem búcsúztam el senkitől, hanem a fal egyik nyílásán keresztül nekiiramodtam a mezőnek és még virradat előtt Mairénébe, egy Sevillától négy mérföldnyire lévő helységbe jutottam. Jószerencsém nem

hagyott eszerben, s egy csapat katonára buk-
kantam. A csapat, mint hallottam, éppen
útnan volt Cartagena felé, s négy csavargót
is vitt a gazdám cimborái közül. Az egyik
katona, — a dobos, — valaha fogdmeg volt és
nagy kópé. Mind rámismertek, beszélgetésbe
bocsátkoztak velem s úgy kérdezősködtek gaz-
dám felől, mintha válaszolni tudnék nekik.
A legnagyobb szeretettel azonban a dobos
kezelt és én el is határoztam, hogy ha lehet,
összebarátkozom vele és vele megyek az
egész úton, még ha Itáliába vagy Flandriába
kell is követnem. Mert úgy gondoltam — és
bizonyára te is úgy vélekedel, — hogy igazat
mond ez a közmondás: „Ki falujában ostoba,
Kasztiliában sem böles soha.“ És az ember
attól lesz okos, ha világot lát és mindenféle
emberekkel érintkezik.

Cipion: Ez annyira igaz, hogy emlékszem,
egyik kitűnő tehetségű gazdámtól hallottam
egyszer, hogy amaz Ulysses nevű görögnek az
„okos“ jelzót adományozták, csak mert sok
földet bejárt, s különféle népekkel találko-
zott. Ezért dícsérem én is az elhatározásodat,
hogy a katonákkal mentél, ahová azok tar-
tottak.

Berganza: Ezek után a dobos dobszóra tán-
colni és más ilyen bohóckodásokra kezdett
tanítani, amiket más kutya rajtam kívül
sohasem tanult volna meg. Ha elmondom,
magad is meglátod, hogy így van. Amint a
kerületben elkészültek, lassan tovább indul-
tak. A csapatnál nem volt biztos, aki paran-
csolt volna nekünk. A kapitány ifjú legényke

volt, de jó lovag és kitűnő keresztény, a zászlós csak néhány hónappal azelőtt hagyta ott az ollót meg a tűt, az őrmester ravasz, jóeszű fickó, aki a toborzás helyétől egészen a behajózásig a szállás-ügyeket intézte. A csapat tele volt ilyen agyafúrt gazemberekkel, akik útközben mindenütt rossz fát tettek a tűzre, s ennek aztán az volt az eredménye, hogy azt is ócsárolták, aki mindenről mit sem tehetett. A jó fejedelem szerencsétlensége, hogy alattvalói más alattvalók hibái miatt szidják. Ugyanakkor azonban nem bűnös ebben, mert ha akarná sem háríthatná el ezeket a károkat, hiszen jóformán minden, ami a háborúval kapcsolatos, mostohasággal és kellemetlenséggel jár. De hogy megint magamról beszéljek, végre nem is egészen két hét alatt, — hála tehetségemnek és a gazdámul választott dobos szorgalmának — pontosan tudtam, hogyan kell ugranom a francia király tiszteletére és nem ugranom, ha csak a gonosz kocsmárosné kívánja. Arra is megtanítottak, hogy nápolyi paripa módjára lejtsek, vagy körben járjak, mint a malmot-hajtó öszvér. Még egyéb ügyességeket is elsajátítottam, de ezeket nem nagyon igyekeztem mutogatni, mert azt hitték volna, hogy kutya képébe öltözött ördög vagyok. Gazdám bölcs kutyának nevezett el, és alig értünk el valamelyik szállásra, máris hangos dobpergéssel járta be a helységet, és kihirdette, hogy aki a bölcs kutya csodálatraméltó tréfáinak és mutatványainak tanuja akar lenni, jöjjön el ebbe és ebbe a házba vagy fogadóba, s fizessen négy

vagy nyolc maravédit ahhoz képes, hogy nagyobb vagy kisebb helységről volt szó. Magasztaló szavaival elérte, hogy az egész község eljött a megtekintésemre, s mindenki, aki csak látott, ámulva és elégedetten távozott. Gazdám busás nyereséget vágott zsebre, és fejedelmi módon tartotta hat pajtását is. A kapzsiság és irigység vágyat keltett a fickókban, hogy ellopjanak, s csak az alkalmat lesték, hogy ezt megtehessék, mert mindenki szívből szeretne semmittevéssel pénzt keresni, ezért annyi a bábjátékos Spanyolországban, ezért annyi a képmutató, annyi a varrótű- és nótáárus, akiknek egész árukészlete egy napi megélhetésre sem volna elég. Emellett ezek az emberek évhosszat egyik borházból és kocsmából a másikba mennek, s bátran állíthatom, hogy a sok ivás költségét nem mesteriségük gyakorlásával szerzik meg. Ez az egész népség mind csavargó, mihaszna, munkakerülő, borszivacs és kenyérpusztító.

Cipion: Elég Berganza, ne térjünk vissza a múltba. Folytasd, mert az éjszaka múlik és nem szeretném, ha napkeltekor itt maradnánk a hallgatás árnyékában.

Berganza: Hallgass hát te is és figyelj ide. Mivel egyre könnyebben tanultam új és új dolgokat s gazdám látta, hogy milyen jól utánzom a nápolyi paripákat, domború bortakarót adott rám és egy kis nyeret a hátamra. Erre pedig apró lándzsás lovas-alakot ültetett, és megtanított, hogy két rúd közé akasztott karikán átugorjak. Aznap, mikor

először mutattam be ezt a művészetemet, ki-
hirdette, hogy a böles kutya ma karikába fut
és más soha nem látott nagyszerűségeket ad
elő. Én nem akartam gazdámat hazugságban
hagyni, és valóban megtettem minden tőlem
telhetőt — mint mondani szokás — a magam
jósántából. Így értünk aztán egy előre meg-
állapított napon Montillába, a kitűnő keresz-
tény hírében álló Priego márki falujába.
Gazdám úgy intézte, hogy egy szegényház-
ban kapjon szállást. Szokása szerint nyom-
ban kidobolta az ujságot, és mivel a böles
kutya ügyességének és mutatványainak híre
már régen eljutott odáig, az udvar nem egé-
szen egy óra alatt megtelt nézőkkel. Gazdám
örömmel látta, hogy jó aratása akadt és aznap
a szokottnál is jobban szabadjára engedte
furfangját. Az előadás azzal kezdődött, hogy
egy szita karimáján ugrottam keresztül. A
szokásos felszólításokat intézte hozzám és
amikor a kezében tartott birsfavesszőt le-
engedte, ugornom kellett, ha pedig felemelte,
veszteg kellett maradnom. Ezen a számomra
mindvégig emlékezetes napon a következő
felszólítást intézte hozzám: „Rajta, kedves
Sólyom barátom, ugorj annak az örökifjú
aggastyánnak a tiszteletére, akit jól ismersz,
és aki pomádézza a szakállát! Nem akarsz?
Akkor hát ugorj a bájos donna Pimpinella
kedvéért, aki, mint emlékezni fogsz, Val-
deastillában volt mosogatóleány. Ez a felszó-
lítás sincs inyedre, Sólyom fiam? Akkor hát
Pasillas deákot tiszteld meg ugrásoddal, aki
doktornak titulálja magát, pedig sohasem volt

az. Ej, ej, milyen lusta vagy ma, miért nem ugrasz? De tudom, hogy miben töröd a fejed. Ugorj hát egy nagyot legalább az esquialasi bor kedvéért, amely nem kevésbé híres és nevezetes, mint Ciudad-Real, San Martin vagy Ribadavia nedüje.“ Leeresztette a pálcát és én ugrottam, hogy a mutatvány sikerüljön. Most a néphez fordult, s hangosan így szólt: „Ne gondolja senki, nagyérdemű közönség, hogy kicsiség, amit ez a kutya tud. Huszon-négy művészetre tanítottam meg, olyanokra, hogy a legkisebbjéért is sólymot lehetne repíteni, vagyis a legcsekélyebbért is érdemes 30 mérföldet megtenni. Jobban táncolja a cachomát és a zarabandát, mint aki feltalálta. Ugy hörpönt fel egy akó bort, hogy egy árva csepp sem marad a hordóban, és olyan zene-tudással énekel, mint egy sekrestyés. Mind-ezeket a nagyszerűségeket, és több mást, amelyeket itt most elhallgatok, a nagyérdemű közönség megnézheti, amíg csak csapatunk itt tanyázik. Most pedig a bölcs kutya még ugrik egyet, aztán a még nagyobb mutatványokra térhetünk“. A nagyérdeműnek nevezett hallgatóságon nagy várakozás vett erőt, és mindenki kíváncsian leste, mi mindent tudok még. Gazdám hozzámfordult és így szólt: „Gyere ide, Sólyom fiam, fürgeségeddel és ügyességeddel tégy túl minden eddigi ugrándazkodón, mert a most következő mutatványokkal a nagy varázslónő emlékének hódolsz, aki — mint hírlík — ebben a helységben élt“. De alig mondta ki ezt, mikor a szegényház főnöknője, egy 60 éven feüli-nek látszó öregasszony, egyszeribe felpattant:

„Te gézengúz, te szemfényvesztő, te kurafi, itt nincs semmiféle varázslónő. Ha Camachára célzol, ő már rég megfizetett bűneiért és Isten a tudója, hol van. Ha pedig rólam beszélsz, himpellér, én soha életemben nem voltam varázslónő. Ha ilyen híreket költöttek, csak a hamis tanuk, a törvény csűrőcsavarói és az elhamarkodott ítéletű bíró tehetnek róla. Mindenki tudja itt, hogy egész életem vezeklés, nem mintha valaha is varázsoltam volna, hanem mert gyarló ember létemre én is elég sok bűnt követtem el életemben. Takarodj e helyiségből, te széllebbélt dobos, vagy lelkemre mondom, gondoskodom róla, hogy kitegyék innen a szűrődet.“ Azzal olyan kiabálásba fogott, és olyan vas-kos gorombaságokat vágott gazdám fejéhez, hogy az megzavarodott és meghökkent. Az előadást semmiképpen sem lehetett folytatni tőle. De gazdám nem sokat bánta a zivatart, mert a pénz mind zsebében maradt és az előadás többi részét másnapra tűzte ki egy másik helyiségben. A nézők lassankint szétoszlottak, szidták az öregasszonyt, és nemcsak varázslónőnek és banyának, hanem boszorkánynak és vén szipirtyónak is elmondták. Mindamellet mi éjszakára mégis a szegényházban maradtunk. Így történt, hogy az öregasszony összetalálkozott velem az udvarban és így szólt hozzám: „Te vagy az, Montiel fiam? Lehetséges, hogy te volnál?“ Feleltem a fejem, és csendesen ránéztem, mire ő könnyekkel a szemében odajött hozzám, nyakam köré fonta a karját, és ha enge-

dem, még szájon is csókolt volna. De én nagyon undorodtam tőle és nem hagytam.

Cipion: Jól tetted, mert az öregasszony csókja nem ajándék, hanem gyöttelelem.

Berganza: Amit most el akarok mondani neked, igazában elbeszélésem elején kellett volna elmondanom, akkor kevésbé csodálatosnak tűnt volna, hogy így egyszerre beszélni kezdünk. Az öregasszony ugyanis ezeket mondotta: „Jöjj most utánam, Montiel fiam, nézd meg, hol a szobám, és intézd úgy, hogy éjszaka kettesben lehessünk ott, mert én nyitva hagyom majd és tudd meg, sok elmondanivalóm van számodra, aminek az életedben még hasznát veheted.“ Lehorgaszott fővel adtam tudtára, hogy értem, és ebből világossá vált előtte, hogy én vagyok az a Montiel kutya, akit — mint később elmesélte — már régóta keresett. Izgatottan és zavartan vártam az éjszakát, látni akartam, hogyan végződik az a rejtély vagy csoda, hogy az öregasszony beszélni kezdett hozzám. És mivel hallottam, hogy varázslónőnek mondták, nagy reményeket fűztem a vele való találkozáshoz és beszélgetéshez. Végre aztán eljött az idő, hogy bemehettem a szobájába. A szoba sötét, szűk és alacsony volt, csak a benne lévő agyagméceses gyöngye fénye világította meg. Az öregasszony megigazította a lámpát, leült egy ládára, odahívott magához és szó nélkül újra megölelt, én pedig ismét csak arra ügyeltem gondosan, hogy meg ne csokolhasson. Legelőbb így beszélt hozzám: „Nem hiába reméltem én, hogy mielőtt utolsó

utamra zárul szemem, megláthatlak téged, kedves fiam. Most, hogy már láttalak, ám jöjjön a halál, és ragadjon el ebből a fáradt életből. Tudnod kell, fiam, hogy ebben a heitységben élt a világ leghíresebb varázslónője, a montillai Camacha.

— Olyan páratlan volt a maga mesterségében, hogy nem érték fel hozzá az Erietok, Circék, Medeák, akikkel pedig, mint hallom, tele van a történelem. Ha akarta, megfagyasztotta a felhőket és elborította velük a föld színét, amikor pedig kedve támadt, a legviharosabb égbolt is kitisztult. Pillanatok alatt messze földekről varázsolt ide embereket. Csodálatos gyógymódokat tudott fiatal hölgyek részére, akik nem vigyáztak magukra kellőképpen; gondoskodott arról, hogy az özvegyek tisztességgel lehessenek tisztességtelenek. Elválasztotta a házasokat és összeházasította azokat, akiket akart. Decemberben rózsák nyíltak a kertjében, januárban búzát aratott. Legkisebb műve az volt, hogy zsázsát termesztett egy dészában, és hogy egy tükörben, vagy valakinek a körmén, megmutatta az eleveneket vagy a holtakat, akiket látni kívántak. Ugy hírlett, hogy az embereket állatokká varázsolja és hogy egy sekrestyést valóban hat esztendőn keresztül használt számár gyanánt. Sohasem tudtam rájönni, hogy ezt hogyan kell csinálni. Amit a régi tündérekől mondanak, akik az embereket állatokká változtatták, a legbölesebbek tanítása szerint csak abban állott, hogy szépségükkel és hízeltégeikkel magukhoz vonták és szerelemre lobbantották a férfiakat és ily-

módon annyira leigázták és minden célra felhasználták őket, hogy szinte állatoknak tün-
tek. Nálad azonban, fiam, a tapasztalat az
ellenkezőjét mutatja: tudom, hogy értelmes
lény vagy, noha kutya alakjában látlak és
tudom, hogy ez a szemfényvesztés tudomá-
nyának műve, mely egyik dolgot a másiknak
mutatja. De akárhogy is van, csak azt sajná-
lom, hogy sem én, sem anyád, akik a jó
Camacha tanítványai voltunk, nem jutottunk
el odáig, hogy őt tudásban elérjük. Pedig nem
a tehetség hiányzott, sem az ügyesség, sem
a szellem, mindebből inkább több volt, mint
kevesebb. Mindebben az ő féltékenysége a
hibás, mert sohasem tanított meg bennünket
a nagyobb dolgokra, amelyeket csak magának
tartott fenn.

— Anyádat, fiam, Montielának hívták és
Camacha után neki volt a legnagyobb híre.
Az én nevem Cannizares és ha nem tudtam is
annyit, mint ők, legalább jószándék volt ben-
nem ugyanannyi, mint bármelyikükben. Tény
az, hogy anyádat abban a képességben, hogy
bűvös kört csináljon, abba lépjen és össze-
zárkózzon egy regiment démonnal, maga
Camacha sem múlta felül. Én mindig kicsit
félénk voltam, ezért hát megelégedtem, ha
csak egy fél regiment démont idéztem fel.
De nem akarom ezzel megbántani egyikük
emlékét sem, ám azoknak a kenőcsöknek készi-
tésében, melyekkel mi, boszorkányok, kenjük
magunkat, egyikük sem mult volna engem
felül, de még azok sem, akik most a mi tör-
vényeinket tartják és követik. Mert tudnod
kell, fiam, hogy amikor láttam, ahogy most

is látom, hogy az élet, mely az idő könnyű szárnyain repül, egyszer véget ér, abba akar tam hagyni a varázsolás minden bűnét, melyekbe akkor már sok éve elmerültem. De nem tudtam a boszorkányságról, e szenvedélyről lemondani, mert nagyon nehéz. Anyád is ezt tette: sok bűnnel felhagyott és sok jót cselekedett az életben. De mégis boszorkányként halt meg, még pedig nem betegség folytán. Camacha ugyanis, a mesternő, irigykedett anyádra, vagy mert Montiel a már utólérte őt tudásban vagy valami más féltékeny viszálykodás miatt, amiről nem tudok többet. Anyád áldott állapotban volt és a szüléshez bábaként Camachát hívta, aki kezébe véve, amit anyád szült, megmutatta neki, hogy két kutyakölyök és így szólt láttukra: „Itt valami gonoszság van, valami átok! De tudod, Montiel a hugom, én barátnőd vagyok: titokban tartom ezt a szülést. Légy rajta, hogy mielőbb felépülj és ez a szerencsétlenség mély csendbe merüljön. Ne gyötrődj az eset miatt. Tudod, tisztában vagyok vele, hogy régóta nincs dolgod mással, mint a szeretőddel, Rodriguezzel, a napszámossal. Ez a kutyaszülés valahonnan máshonnan ered és titok lappang mögötte.“ — Anyád és én, aki végig jelen voltam, elcsodálkoztunk a különös eseten. Camacha elment és elvitte a kutyakölyköket. Én anyád mellett maradtam, hogy megnyugtassam; nem tudta elhinni szegény, ami történt. Elérkezett Camacha vége és élete utolsó órájában hívatta anyádat, akinek elmondta, hogy ő változtatta kutyákká a gyerekeket, mert valami miatt haragudott. Nem

kell azonban emiatt bánkódnia, mert visszanyerik igazi énjüket, mikor legkevésbé gondolnák. Előbb azonban saját szemükkal kell látniuk a következőket:

*„Valódi képük újra visszakapják,
Ha egy napon a dölyfösök s kevélyek,
A sors kezétől sujtva, porba hullnak
S erőre kapva, karjuk erejével
Felállanak a letiport szegények.“*

Ezt mondta Camacha a halála előtt anyádnak. Anyád írásba vette és emlékezetébe véste s én is, mert eljöhet az idő, mikor egyikteknek elmondhatom. Hogy pedig megismerhesselek benneteket, valahány olyan kutyát látok, melynek a tiédhez hasonló színe van, anyád nevén szólítom. Nem mintha a kutyák értenék ezt a nevet, de hogy lássam, milyen hatással van rájuk, ha a többi kutyákétól ennyire eltérő néven szólítják őket. Ma este pedig, amikor láttam, hogy annyiféle dolgot csináltál és hogy bölcs kutyának neveznek és ahogy felemelted a fejedet, hogy rámnézz, mikor az udvarba hívtalak, gondoltam, hogy te vagy Montiela gyermeke. Örömmel számolok majd be neki sikereidről és arról, hogyan nyered vissza régi alakodat. Szeretném, ha olyan könnyen menne, mint Apuleius mondja az Aranyszamárban, hogy csak egy rózsát kell megenned. De ez nálad mások tetteitől függ és nem a te igyekezetedtől. Azt tedd meg, fiam, hogy a szívedben ajánld magad Istennek és bízz benne, hogy ez, amit nem

jóslatnak, hanem megérzésnek akarok nevezni, hamar és javadra teljesedjék be. Mert a jó Camacha megmondta, hogy kétségtelenül bekövetkezik és te meg a testvéred, ha él, látni fogjátok egymást úgy, amint szeretnétek.

— Csak azt az egyet sajnálom, hogy oly közel vagyok végemhez és ezt már nem érem meg. Sokszor akartam megkérdezni már a kecskebakomat, hogy mi végre jut a ti sorstok, de nem merészeltem, mert sohasem válaszol egyenesen arra, amit kérdezünk, hanem kicsavart és többértelmű szavakkal. Ezért hát nem is kell megkérdezni semmit urunktól és gazdánktól, mert az igazsággal ezer hazugságot kever el. Abból, amit válaszolni szokott, arra következtetek, hogy ő sem tud semmi bizonyosat a jövőről, csak találgat. Mégis annyira hálójában tart bennünket boszorkányokat, hogy nem hagyhatjuk el, különben ezer csínyt tesz velünk. Innen nagyon távol szoktunk találkozni vele, egy hatalmas réten, ahol rengeteg nép gyűl össze, férfi- és nő-boszorkányok. Undorító dolgokat etet velünk és egyéb dolgok is történnek. Ezeket azonban, Istenre és a lelkemre mondom, nem merem elmesélni, olyan mocskosak és utálatosak, és nem akarom megbántani szűzi füleidet. Sokan azt vélik, hogy képzeletben megyünk ezekre a lakomákra és a démon azoknak a dolgoknak csak a képeit mutatja be nekünk, amikről utóbb azt meséljük, hogy tényleg megtörténtek velünk. Mások szerint valóban odamegyünk testbenlélekben; és én azt hiszem, hogy mindkét

vélemény igaz és magunk sem tudjuk, mikor megyünk az egyik, mikor a másik módon. Ami képzeletünkben történik, annyira eleven, hogy nem tudjuk megkülönböztetni attól, amiben igazán és valóságosan részt veszünk. Ilyen tapasztalatokat tettek az inkvizitor urak is néhányunkkal, akiket fogvatartottak és azt hiszem, igaznak találták, amit most mondok.

— Fiacskám, szeretnék felhagyni ezzel a bűnnel s próbálkoztam is ezerfélekép. Ápolónő lettem, szegényeket gyógyítok. Sokan meghalnak itt, akik életben tartanak engem azzal, amit rámhagynak, vagy ami rongyaik között marad, mert gondom van rá, hogy holmijukat átbolhásszam. Keveset és csak a nyilvánosság előtt imádkozom, annál többet szitkozódok magamban. Jobb a sorom most, hogy álszenteskedem, mintha nyíltan vállalnám a bűnt. Jelenlegi jótetteim látszata kitörli az emlékezetből a mult gonosz cselekedeteit. Valóban, az álszenteskedés nem árt senki másnak, de legkevésbé annak, aki gyakorolja. Figyelj, Montiel fiam, ezt a tanácsot adom neked: légy jó, amennyire csak tudsz; de ha rossznak kell lenned, igyekezz nem látszani annak, amennyire csak bírod. Nem tagadom, hogy boszorkány vagyok; épp oly kevésbé tagadhatom, hogy anyád is boszorkány és varázslónő volt. De mindkettőnk javára szolgált e világban a jó látszat. Három nappal a halála előtt mindketten nagy boszorkányszombaton voltunk a Pyreneusok egyik völgyében. Mégis olyan nyugodtan és békésen halt meg, hogy ha nem vágott volna finto-

rokat egy negyedórával azelőtt, hogy a lélek elhagyta, úgy tűnt volna, mintha abban az órában virágágyon heverészett volna. De halála óráján is vérzett a szíve, ha a két gyermekére gondolt és ekkor sem akart megbocsátani Camachának: minden dolgában nagyon állhatatos és szilárd volt. Én zártam le a szemét és kísértem a sírig; ott elhagytam, hogy ne lássam viszont többet, bár él bennem a remény, hogy holtom előtt újra láthatom. Azt mondják ugyanis a helységben, hogy többen látták őt a temetőben és a keresztutakon különböző alakokban és lehet, hogy én is rábukkanok egyszer és megkérdezem: tehetek-e valamit, hogy a lelkiismeretén könnyítsek.

Minden szó, amit az öregasszony nekem annak dícséretében mondott, akit anyámnak nevezett, lándzsa volt, mely átdöfte szívemet. Szerettem volna nekiugrani és fogaimmal darabokra tépni. Csak azért nem tettem, mert nem akartam, hogy ilyen rossz állapotban érje a halál. Végül azt mondta, hogy az este meg akarja magát kenni, hogy elmenjen az egyik szokott dőzsölésre és ha ott lesz, megkérdezi gazdáját, mi áll még előttem. Meg akartam kérdezni, milyen kenőcsöt használ és úgy látszik, megértette gondolatomat, mert úgy válaszolt, mintha csakugyan megkérdeztem volna:

— A kenőcs, amellyel mi boszorkányok megkenjük magunkat, csupa lélektelen növény nedvéből készül, nem pedig, mint a nép mondja, az általunk megfojtott esecsemők véréből. Mindjárt azt is megkérdezhetnéd, mi

öröme és haszna van az ördögnek, ha ezeket a gyöngé teremtényeket meggyilkoljuk, hiszen tudja, hogy meg vannak keresztelve, ártatlanok és büntelenek és így a mennybe jutnak; neki pedig fáj minden keresztény lélek, mely a körmei közül kicsúszik. Én pedig csak azzal tudok neked válaszolni, amit a közmondás mond: „Van, aki kiszúrja a két szemét, hogy az ellensége is kiszúrja magának az egyiket“. Mert a szülőknak gyermekük meggyilkolása akkora fájdalom, hogy annál nagyobb el sem képzelhető. A legfontosabb tehát, hogy mi lépten-nyomon ilyen kegyetlen és gonosz bűnt kövessünk el; Isten pedig eltűri ezt bűneink miatt. Mert tapasztalatból tudom, hogy az ördög az ő akarata nélkül a légynek sem tud véteni. Ez pedig annyira igaz, hogy mikor egyszer megkértem, rontsa meg egy ellenségem szőllejét, azt felelte, hogy egy levélhez sem tud nyúlni, mert Isten nem akarja. Ebből hát megértheted, ha ember vagy, hogy minden baj, ami az embereket, a királyságokat, a városokat, a falvakat éri, a hirtelen halál, a hajótörés, az elesés, szóval mindaz, amit bajnak, kárnak neveznek, a Legmagasabb kezéből jön és az ő akaratából: ami bajt és kárt pedig bűnnek neveznek, azt mi magunk cselekedjük és okozzuk. Isten tökéletesen büntelen, tehát mi vagyunk a bűn okozói, akik megteremtjük szándékban, szóban és tettben, amit Isten mind megenged bűneink miatt, mint már mondtam. Azt kérdezed, fiam, ha ugyan megértesz, hogy ki alakította ki az én teológiámat és az is lehet, hogy így szólsz magad-

ban: „Átkozott vén ringyója! Miért nem hagyja már abba a boszorkánykodást, mikor annyit tud, miért nem fordul Istenhez, hiszen tudhatja, hogy még hamarabb bocsátja meg a bűnt, mint megtörténni engedi?“ — Erre úgy válaszolok, mintha kérdezted volna: a bűn a megszokás útján természetté, a boszorkányság hússá és vérré válik. A legnagyobb áhítat közben is valami hidegség száll belőle a lélekbe, amely fagyot és bénulást okoz még a hitben is, úgyhogy az ember megfeledkezik magáról s nem gondol a szörnyűségekre, mellyel az Isten fenyegeti, sem a dicsőségeire, melybe szólítja. Valóban, ahol a hús és a kék bűne van jelen, egy erő hat, mely eltompítja az érzékeket, elkábítja és elragadja őket, és ezért nem teljesíthetik feladatukat úgy, mint kellene. A lélek így megereszkedik, meglapul és haszontalanná válik és még egy nemes gondolatig sem tud felemelkedni, de hagyja magát nyomorúságának mélységes szakadékába süllyedni és kezét sem emeli Istenhez, aki pedig irgalmában hozzá hajol, hogy fel-emelkedhessék. Az én lelkem is olyan, amilyent neked lefestettem; mindent látok s mindent értek, de a kéjvágy bilincsekben tartja az akaratomat és így mindig rossz voltam és az is maradok.

— De hagyjuk ezt és térjünk a kenőcsökre. Annyira hidegek ezek, hogy ha bekenjük magunkat velük, minden érzékeléstől megfosztanak bennünket és elnyúlva és meztelenül heverünk a padlón. Azt mondják, hogy ilyenkor éljük át képzeletben azt, amiről azt hisszük, hogy csakugyan keresztülmegyünk

rajta. Más alkalommal a megkenés után úgy tűnik, mintha alakot változtatnánk és kakassá, bagollyá vagy hollóvá válva, megyünk oda, ahol urunk várakozik ránk; ott felvesszük korábbi alakunkat és élvezzük a kéjt, melyet nem akarok neked elmondani, mert felidézésére megbotránkozik az emlékezet is és a nyelv húzódozik az elmondásától. Egyszóval, boszorkány vagyok és az álszenteskedés köpenyegével takarom sok hibámat. Igaz, ha sokan jó emberként tisztelnek és becsülnek is, vannak sokan olyanok is, akik a fülem hallatára kimondják az igazságot, ahogy azt valaha egy haragos bíró kimondta, akinek dolga volt velem és anyáddal és dühét egy hóhér kezébe tette, aki, nem lévén megvesztegetve, minden hatalmát és szigorát szegény hátunkra irányította. De ez már elmúlt, ahogy minden elmúlik, az emlékezet tovaszáll, az élet nem tér vissza, a nyelv elfárad, az új események elfelejtetik a régieket. Ápolónő vagyok, aki jó példát mutat; kenőcseim közben kellemes szórakozást nyújtanak; nem vagyok olyan öreg, hogy még egy esztendő ne élhetnék, még csak hetvenöt éves vagyok; és most, hogy korom miatt nem tudok böjtölni, szédülésem miatt nem tudok imádkozni, rossz lábaimmal nem mehetek búcsúra, szegénységem miatt nem adhatok alamizsnát, jóra nem gondolhatok, mert szeretek szitkozódni és mert ahhoz, hogy jóra gondoljak, előbb gondolkoznom kellene, így hát mindig csak rosszak lesznek gondolataim, mégis tudom, hogy Isten jó és irgalmas és tudja, hogy milyen sors vár rám és ezzel kész.

Hagyjuk hát abba ezt a beszélgetést, amely igazán lehangol. Gyere, fiam, és látni fogod, amint megkenem magamat; mert kenyérrel jó minden fájdalom. A jó napot meg kell ragadni és amíg mosolyog, nem szabad sírni. Azt akarom ezzel mondani, hogy ha csalóka és hamis is a kő, melyet az ördög ad, mégis csak kéjnek érezzük és a képzelt gyönyör sokkal nagyobb a valódinál; az igazi örömnél alighanem fordítva van a dolog.

Miután ezt a hosszú beszédet elmondta, felkelt és gyertyát fogva, bement egy másik, szűkebb kamrába. Követtem őt; ezer különböző gondolat viaskodott bennem és csodálkoztam azon, amit hallottam és azon, mit látni fogok. Cannizares a gyertyát a falra akasztotta és nagy sietséggel ingre vetkezett. Egy sarokból üvegedényt vett elő, beletette a kezét és fogai közt mormolva, megkente magát a talpától a fejéig, melyen nem volt főkötő. Mielőtt elkészült volna a kenéssel, szólt, hogy ne féljek, akár élettelenül marad a teste a szobában, akár eltűnik, hanem várjak rá holnap reggelig, mert híreket hoz majd arról, min kell még keresztülmennem, mielőtt ember leszek. Fejem lehajtva jeleztem, hogy így cselekszem. Ő befejezte a kenést és úgy terült el a padlón, mint egy hulla. Számat a szájához közelítettem és láttam, hogy nem lélegzik, se kicsit, se nagyon. Egy igazságot kell bevallanom, Cipion barátom: nagyon megrémültem, mikor láttam, hogy be vagyok zárva a szűk kamrába magam előtt ezzel a testtel, melyet igyekeznem kell neked leírni, amennyire csak tudok. Több, mint hét láb

hosszú volt, tiszta csontváz, bőr, sötét, szőrös, cserzett; hasa — olyan, mint a cserzett juhbőr, — elfedte illetlen részeit és egészen a félcombja közepéig lelógott; emlője, mint két kiszáradt, ráncos marhahólyag, ajka elfekült, szája foghíjas, orra görbe és csontos, szeme kidülledt, haja kócos, arca beesett, torka keskeny és melle lapos; szóval, minden lapos és ördögi volt rajta. Távolról kezdtem nézni, de menten hatalmába ejtett a félelem, amint teste rút látványán és lelke rútabb foglalatosságain elgondolkoztam. Meg akartam harapni, hogy lássam, feléled-e tőle, de egész testén nem találtam részt, melytől ne undorodtam volna. Mégis megfogtam az egyik bokájánál és kivonszoltam az udvarra; mégsem adta jelét, hogy valamit érez. Itt, ahol az égre nézhettem és tág téren álltam, elhagyott a félelem, vagy legalább is annyira csökkent, hogy bátorságot merítettem a várakozásra, mire vezet a rossz néembernek járásakelése és mit mond a sorsomról. Közben megkérdeztem magamat: „Ki teremtette ezt a rossz öregasszonyt ilyen rossznak és ilyen okosnak? Honnan tudja ő, hogy a különböző rossz dolgok közül melyik a kár, melyik a bűn? Hogyan érti annyira Istent, hogyan beszél annyit róla, mikor az ördöggel dolgozik? Hogyan vétkezhetik ennyit gonoszságból, ha még tudatlansággal sem mentegőzhetik?”

Ilyen gondolatok közt telt el az éjszaka és jött el a nappal, mely együtt talált kettőnket az udvar közepén; ő nem tért magához, én meg ott voltam mellette, lepukorogva, vára-

kozva figyelve ijesztően rút külsejét. Oda-
jöttek az emberek a kórházból és látva ezt a
képet, így szóltak: — Meghalt az áldott,
derék Cannizares; lám, milyen lapossá és for-
mátlanná tette az önsanyargatás. — Mások,
akik jobban gondolkoztak, az ütőerét nézték,
látták, hogy ver, tehát még nem halt meg,
hanem csak az extázis ragadta el és tette
eszméletlenné. Mások megint azt mondták:
— Biztos, hogy boszorkány a vén ringyó és
bekente magát; mert jámboréletűek nem jut-
nak ilyen tisztességtelen kábulatba; különben
eddig is inkább boszorkány, mint szent híré-
ben állt köztünk. — Voltak kíváncsiak, akik
gombostűt szúrtak a húsába, a fejétől a
talpáig mindenütt; erre sem ébredt fel az
alvó, sem fel nem eszmélt hét óráig. Mikor
végre megérezte, hogy tűkkel szurkálják s
érezte a harapásomat a bokán és a zúzódáso-
kat testén, melyek akkor támadtak, mikor
kivonszoltam a lakásából, és látta, hogy
annyi szem néz rá, azt hitte, s joggal, hogy
én okoztam a szégyenét. Így azután nekem
támadt és mindkét kezével torkomat szorítva,
meg akart fojtani, közben kiáltozott: „Ó, te
gonosz, utálatos, tudatlan és alattomos állat!
Ez a fizetség a sok jóért, amit anyádnak
tettem és amit veled akartam tenni?” —
Veszélyben éreztem magamat, hogy életemet
vesztem a dühös hárpia karmai közt. Meg-
rázkódtam hát és hasa hosszú ráncainál meg-
ragadva őt, cibálni és vonszolni kezdtem az
udvaron; ő meg ordított, hogy szabadítsák ki
a rossz szellem fogai közül.

Mikor a gonosz vénasszony így kiabált,

egyesek azt hitték, hogy a démonok egyike vagyok, akik folyton hadilábon állnak a jó keresztényekkel, mások meg odaszaladtak, hogy szentelt vízzel leöntsenek. Sokan nem mertek a közelembe jönni, mások meg kiáltottak, hogy úzzék ki belőlem az ördögöt. A vénasszony szitkozódott, én a fogamat csattogtattam, a zűrzavar nőttön-nőtt, gazdám pedig, akihez már eljutott a zaj, kétségbeesett, hogy démon vagyok. Mások, akik nem értettek az ördögűzéshez, három vagy négy korbáccsal odaszaladtak, és azokkal kezdték áldani a hátamat; égetett a tréfa, elengedtem az öreget és három ugrással kiértem az utcára, néhány további ugrással pedig ki a városból. Rengeteg gyerek üldözött, hangosan kiáltozva: „Félre az útból, megvadult a böles kutya!“ — Mások meg így szóltak: — „Nem veszett meg, hanem a sátán ez kutya képében!“ — Így elpáholva, harangszó közepette hagytam el a helységet és sokan jöttek utánam, akik kétségtelenül azt hitték, hogy ördög vagyok, részben azokért, amiket láttak tőlem, részben az öregasszony szavai miatt, miket akkor mondott, amikor gonosz álmából felébredt. Ugy siettem menekülni és eltűnni a szemük elől, hogy azt hitték, szellemként tűntem el. Hat óra alatt tizenkét mérföldet tettem meg és egy Granadához közeli réten cigánytanyára bukkantam. Itt kicsit összeszedtem magam, mert néhány cigány ismert engem, mint böles kutyát. Nem kis örömmel fogadtak s egy barlangba vittek, hogy meg ne találjanak, ha valaki még keresne. Mint később

hallottam, az volt a szándékuk, hogy pénzt keresnek velem, mint utolsó gazdám, a dobos. Húsz napig maradtam velük, ezalatt megtanultam és megjegyeztem életüket és szokásaikat, melyeket el kell mondanom neked, mert igen fontosak.

Cipion: Mielőtt továbbmennék, Berganza, jó lesz, ha észbe vesszük, amit a boszorkány mondott és ellenőrizzük, igaz lehet-e a nagy hazugság, melynek hitelt adsz. Nézd csak, Berganza: nagy ostobaság lenne azt képzelni, hogy Camacha állatokká változtathatja az embereket és hogy a sekrestyés számár alakjában szolgált neki annyi éven át, mint mondják. Mindezek a dolgok és a hasonlók: csalások, hazugságok vagy az ördög káprázatai; most úgy érezzük, hogy van bennünk valami ész és értelem, hiszen kutya létünkre, vagy kutyák alakjában beszélünk, ami, mint már megállapítottuk, nagyfontosságú és soha nem látott eset; amit a saját kezünkkel érintünk, annak sem szabad hitelt adnunk, míg a dolgok kifejlése nem mutatja meg, amit hinnünk kell. Tisztábban akarsz látni? Vedd tekintetbe, hogy Camacha szerint milyen hívságokon és milyen ostoba dolgokon múlik, hogy alakunkat visszanyerjük; amit pedig te jóslatnak látsz, nem más, mint vénasszonyi beszéd vagy meseszó, mint a fejnélküli lóé, vagy az erényes pálcáé, amilyenekkel a tűz mellett szórakoznak a hosszú téli éjszakákon, mert ha igaz is belőlük valami, az is elmúlt. Ha csak abban az értelemben nem vesszük a szavait, melyet, mint hallottam, allegorikusnak

neveznek, tehát nem a betű szerinti, hanem más, noha hasonló értelemben, így tehát

*„Valódi képük újra visszakapják,
Ha egy napon a dölyfösök s kevélyek,
A sors kezétől sujtva, porba hullnak
S erőre kapva, karjuk erejével
Felállanak a letiport szegények.“*

az általam említett értelemben alighanem azt akarja jelenteni, hogy akkor fogjuk visszanyerni emberi alakunkat, ha látni fogjuk, hogy akik tegnap legfelül álltak Fortuna kerekén, azokat lábbal tiporják, balsorsba taszítják és lebecsülik azok, akik eddig legjobban tisztelték őket; viszont azt is látni fogjuk, hogy olyanok, akik két órával ezelőtt csak pusztá számok voltak ezen a világon, hogy a többieknek szolgáljanak, most olyan magasra emelkednek szerencséiben, hogy szinte már nem is látni őket; ha eddig kicsiny és alázatos voltuk miatt nem tűntek fel, most azért nem érzük el őket, mert túlságosan nagyok és magasan vannak. Ha pedig ebben állna, hogy felvegyük azt az alakot, melyet te említesz, hát ilyesmit már láttunk és lépten-nyomon újra látunk. Ebből hát azt gondolom, hogy Camacha szavait nem allegorikus, hanem szószerinti értelemben kell felfognunk, de ebben sincs számunkra segítség, mert sokat láttuk már azt, amit mondanak és mint látod, most is csak kutyák vagyunk. Így hát Camacha rossz tréfát űzött, Cannizares becsapott, Montuela pedig buta

volt, komisz és gonoszlelkű, — az Isten bocssássa meg, ha mégis az anyánk, mindket-
tőnké, vagy csak a tied; mert én nem vállalom
anyámnak. Azt mondom hát, hogy az igazi
értelem a kuglijátékban van, ahol tényleg hir-
telen buknak le azok, akik fenn állnak s ahol a
kéz, amely tudja, felemeli a lesujtott szegé-
nyeket. Mármost gondold meg, hányszor lát-
tunk az életben kuglijátékot és hogy sike-
rült-e ennek révén újra emberekké lennünk,
ha ugyan azok voltunk.

Berganza: Igazad van, Cipion testvérem és
okosabb vagy, mint gondoltam. Abból pedig,
amit mondtál, úgy gondolom, hogy amin
eddig keresztülmentünk és keresztülmegyünk,
az mind álom és valóban kutyák vagyunk. De
azért ne mondjunk le az élvezetről, hogy be-
szélni tudunk és arról a remek dologról, hogy
emberi szót válthatunk, valahányszor csak
akarjuk. Így hát ne fárasszon, ha elmondom,
mi történt velem a cigányoknál, akik a bar-
langba vittek.

Cipion: Szívesen meghallgatlak, hogy te is
meghallgass engem, ha majd elmondom neked
életem eseményeit, hogy az Eget szolgáljam
vele.

Berganza: Amit a cigányoknál találtam
abban az időben, az rengeteg gonoszság, csa-
lás, cselvetés, rablás volt, amiben a cigányok
és cigányasszonyok egyre gyakorolják magu-
kat a perctől fogva, hogy a pólyából kibúj-
nak és járni kezdenek. Tudod, milyen tömeg
van belőlük Spanyolországban! Valameny-

nyien ismerik egymást és tudnak egymásról és egymásnak átadják, egymástól átveszik a lopott holmit. Engedelmességgel adóznak, a királynál is inkább, valakinek, akit hercegüknek neveznek és aki összes utódaival együtt a Maldonado előnevet viseli. Nem mintha ettől a nemes nemzetségtől származnának, hanem mert egy ilyen nevű lovag apródja beleszeretett egy cigánylányba, aki nem akarta megajándékozni szerelmével, hacsak cigánnyá nem lesz és nem veszi őt feleségül. Az apród ezt meg is tette és annyira megkedveltette magát a többi cigányokkal, hogy urukká tették és engedelmeskedtek neki. Alattvalói hódolattuk jeléül pedig minden rablott holmi egyrészét neki adják, bármily értéke is van. Hogy tétlenségüket palástolják, vastárgyakat készítenek, főleg olyan szerszámokat, melyek segítségükre vannak a lopásban. Mindig láthatod őket, amint az utcákon fogókat, fúrókat, kalapácsokat adnak el, az asszonyok pedig háromlábú székeket és szeneslapátokat. A nők mind szülésznők és ebben túltesznek a mieinken, mert költség és segítség nélkül hozzák világra gyermekeiket, akiket a szülés után hidegvízben mosnak meg. Születésüktől halálukig edzik magukat és szenvedik az időjárás kegyetlenségét és szigorát. Látni fogod, hogy mind hajlékony, jól fut, ugrik és táncol. Mindig egymásközt házasodnak, nehogy rossz szokásaikat mások is megismerjék; az asszonyok hűségesek férjeikhez és alig van köztük, aki megcsalná az urát, de akkor is csak a magafajtájabelivel. Ha kéregetnek, inkább tréfákkal és ötletekkel, mint áhíatos-

sággal próbálkoznak; mivel senki sincs, aki bízna bennük, nem szolgálnak és örülnek a létlenségüknek. Ha nem tévedek, ritkán vagy sohasem láttam cigánynőt az oltár előtt, amint a szentséget magához vette, pedig sokszor jártam templomban. Csak azon jár az eszük, hogyan csalhatnak és hol lophatnak; megbeszélik a lopásokat és azt, hogy hogyan kövessék el őket. Így egyik nap előttem beszélte el egy cigány, hogyan csapott be és lopott meg egy parasztot. A cigánynak volt egy szamara, amelynek nem volt farka, de a farokcsonknál, amely csupasz volt, megtoldotta egy szőrös farokkal, mely úgy tűnt, mintha a számáré lett volna. Elvitte az állatot a vásárra, ahol a paraszt megvette tíz aranyért és mikor az üzletet megkötötte, a pénzt felvette, azt mondta neki, hogyha a paraszt akar még egy szamarat, mely ennek testvére és éppen ilyen jó, azt még olcsóbban adná. A paraszt kérte, hogy menjen érte és hozza el, mert ő megveszi; addig pedig, amíg a cigány vissza nem jön, a vásárolt állatot a fogadójába viszi. A paraszt elment, a cigány utána és valahogy sikerült neki ellopni a szamarat, melyet az imént eladott. Azonnal levette a hamis farkat; új málházónyerget és kötőféket tett rá és merészen a paraszt keresésére indult, hogy ezt is megvetesse vele. Mikor megtalálta, annak még nem tűnt fel, hogy az első számár nincs meg és hamar megvette a másodikat. A fogadóba ment fizetni, ahol nem találta meg az állatot; s noha buta ember volt, gyanút fogott, hogy a cigány lopta el és nem akart neki fizetni. A cigány tanukért szaladt, meg-

találta azokat, akik az első számár után az eladási illetéket felvették, azok megesküdtek, hogy a cigány a parasztnak igen hosszú farkú szamarat adott el, mely egészen más volt, mint a második számár. Jelen volt épp egy törvényszolga, aki olyan komolyan fogta a cigány pártját, hogy a parasztnak másodszor is fizetnie kellett a számárért. Más lopásokat is meséltek, nagyrészt állatokkal kapcsolatban, mert ezekben nagyon járatosak és legtöbbit ezzel foglalkoznak. Kétségtől kómisz népség és bár sok okos bíró kelt már harcra ellenük, mégsem javulnak meg.

Húsz nappal később, el akartak vinni Murciaába; Granadán mentem keresztül és éppen ott volt a kapitány, akinek a dobosa a gazdám volt. Mikor ezt a cigányok megtudták, elzártak engem a kunyhó egyik kamrájába, melyben laktak. Hallottam, hogy erről beszéltek, nem tetszett nekem az utazásuk, így hát elhatároztam, hogy elszabadulok és kifutva Granadából, egy mór gyümölcsösébe jutottam, aki szívesen fogadott és még szívesebben maradtam, mert úgy gondoltam, hogy csak a gyümölcsösét akarja velem őriztetni; ez pedig szerintem könnyebb mesterség, mint a juhnyájórzés. Miután pedig a bérem felől nem kellett egymással nagyon vitáznunk, a mórnak könnyű volt bennem szolgát, nekem benne gazdát találni. Több mint egy hónapot töltöttem vele, nem mert jól esett nekem ez az élet, hanem így megismerkedtem a gazdáméval és rajta keresztül annyi más móréval, akik Spanyolországban élnek. Ó, mennyi mindent mesélhetnék neked, Cipion barátom, erről a mór

csőceselékről, ha nem félnék, hogy két hétig sem érek a végére! És ha a részletekbe kellene mennem, két hónap alatt sem végeznék; valamit azonban csakugyan mondanom kell; halld hát általánosságban, amit ezekről az emberekről részletesen tapasztaltam. Csoda, ha annyi sok közt egy is akad, aki a szent keresztény törvényekben igazán hisz; minden szándékuk a pénzszerzés és a pénz megőrzése; ezért dolgoznak és ezért nem esznek. Ha a pénz a birtokukba jut, mint ha rosszat tett volna, örökös rabságra és állandó sötétségre ítélik. Így hát, mindig keresve és sohasem költve, sikerült felhalmozniok a legtöbb pénzt Spanyolországban. A maguk perselyei, ruhamolyai, szarkái és menyétjei; mindent megszereznek, mindent elrejtenek és lenyelnek. Gondold meg, hogy sokan vannak és hogy mindennap keresnek és elrejtenek, sok kicsi pedig sokra megy és hogy a lassú láz éppúgy elpusztítja az életet, mint a vörheny. Ahogy szaporodnak, úgy gyarapodnak a rejtégetők, akik szaporodnak és szaporodnak a végtelenségig, mint a tapasztalat bizonyítja. Közöttük nincs szüzesség és nincs egyházi rendje se a férfiaknak, se a nőknek; mind házasodnak, gyarapodnak, mert a mértéktelen élet elősegíti a szaporulatot. Nem pusztítja őket háború, nincs hadsereg, mely eléggé ártson nekik; nyugodtan fosztanak ki bennünket és meggazdagszanak birtokaink gyümölcsén, melyet ők adnak el. Nincsenek cselédek, mert valamennyien kiszolgálják magukat; nem költenek gyerekeik iskoláztatására, mert tudományuk csak az, hogy bennünket

megraboljanak. Jákob tizenkét fiából, akik, mint hallom, mikor Mózes kivezette őket a rabszolgaságból, betértek Egyiptomba, hat-százezer férfiú lett, gyermekek és asszonyok nélkül. Ebből lehet következtetni arra, hogyan szaporodnak ezek, akik hasonlíthatatlanul nagyobb számban vannak.

Cipion: Kerestek már orvosságot mind-azokra a bajokra, melyekre rámutattál és melyeket vázoltál. Mert tudom, hogy több és nagyobb bajok azok, melyeket elhallgatsz, mint azok, melyeket elmondasz és ezideig még nem foglalkoztak velük úgy, mint kellene. De vannak a mi országunknak gondos oltalmazói, akik tudják, hogy Spanyolország ugyanannyi kígyót tart a keblén, ahány mórt és Isten segítségével erre a bajra biztos és gyors orvosságot fognak találni. Folytasd!

Berganza: Gazdám zsugori volt, mint mindenki a fajtájából, köleskenyéren tartott és levesmaradékon, amin ő is élt; de az ég segítségemre volt, hogy ezt a nyomort olyan különös módon viseljem el, mint mindjárt hallani fogod. Minden reggel, a hajnallal egyidőben, a kert egyik gránátalmafájának tövében ülve felébredt egy fiatalember, szemlátomást valami diák, durva vászonba öltözve, amely eredetileg fekete és gyapjas, de most már barna és kopott volt. Egy füzetbe irogatott, időnként pedig a homlokára ütött vagy az ujját harapdálta, s az égre bámult. Máskor úgy elragadta a képzelet, hogy meg nem mozdította kezét-lábát, de még a szemöldökét

sem: olyan elragadtatásban volt. Egyszer melléje telepedtem, anélkül, hogy észrevettem volna és hallottam, hogy fogai közt mormolt, majd hosszú idő múlva hangosan megszólalt. „Szavamra, ez a legjobb nyolcsoros, amit életemben csináltam.“ Gyorsan felírt valamit a füzetbe és nagyon megelégedettnek látszott; mindebből megértettem, hogy költő a szerencsétlen. A szokott hízelgéssel vettem körül, hogy biztosítsam szelíd voltomról: a lábához vettem magamat, ő pedig megnyugodva, tovább töprengett és vakarta a fejét elragadtatásában, felírva, amit kigondolt. Eközben még egy fiú lépett be a kertbe. Csinos volt és jólöltözött, kezében papírlapok, melyekbe időnként belenézett; odaért az elsőhöz és így szólt hozzá: „Befejezte az első felvonást!“ „Éppen az imént,“ — válaszolt a poéta, — „és pedig az elképzelhető legszebb módon...“ — „Hogyan?“ — kérdezte a másik. — „Így“, — felelt az első: — „Kijön őszentsége a pápa, főpapi ornátusban, tizenkét bíborossal, valamennyi lilában, mert az időpont, mikor a történet lejátszódik, a mutatio caparum ideje, mikor is a bíborosok nem pirosba, hanem lilába öltöznek; így tehát mindenképen helyes, ha az én bíborosaim az illendőség kedvéért lilában jelennek meg. Ez pedig nagyon sokat számít a színdarab szempontjából és bizonyára tetszést arat, mert ilyesféleiben léptenyomon követnek el szemtelenségeket és butaságokat. Én nem tévedhettem a dologban, mert elolvastam az egész római szertartást csak azért, hogy a ruhák kérdésével tisztába jöjjenek. — „De honnan vegyen“, — vetette

ellene a másik, — az én igazgatóm lila ruhát tizenkét bíboros részére?“ — „Ha csak egy is hiányzik“, — felelt a költő, — akár el is dobhatom a darabomat.“ — Mi az ördög? Ezt a gyönyörű hatást el kellene vesztenünk? Gondolja csak el, milyen hatást kelt majd a színpadon maga a pápa tizenkét komoly bíborossal és a nagyszámú kísérettel, melyet természetesen magával kell hoznia. Istenre mondom, a legszebb és legfelemelőbb látvány lesz, amit színpadon láttak, akár a Ramielle de Daraját is beleértve. Ebből megértettem, hogy az egyik költő, a másik pedig komédiás. A komédiás azt ajánlotta a költőnek, hogy engedjen valamit a bíborosokból, ha nem akarja lehetetlenné az igazgatónak a darab előadását. A költő azt felelte: köszönjék meg neki, hogy nem hozta elő az egész konklávé, holott az az emlékezetes esetről, melyet nagyszerű színdarabjában az emberek emlékezetébe kívánt idézni, éppen együtt volt. A színész nevetett és magára hagyta őt foglalatosságában, hogy a magáé után nézzen, mert egy új darabban szerepet kellett tanulnia. A költő még megírta nagyszerű színdarabja néhány versszakát, s nagy megkönnyebbüléssel és jóérzéssel vett elő a tarisznyájából pár kenyérdarabkát és vagy húsz mazsolaszemet. Mintha hallottam volna, amint számolta őket s nem is tudom, csakugyan volt-e ennyi, mert elkeveredett a kenyérmorzsákkal. A morzsákat elfújta, aztán a mazsolaszemeket egyenként megette kocsányostól, mert nem láttam, hogy egyet is eldobott volna és elfogyasztotta a kenyérdarabkákat is, melyekre a zseb fosz-

lányai rátapadtak, úgyhogy penészesnek tűntek. Annyira kemények is voltak, hogy bár többször is szájába vette, hogy megpuhítsa őket, mégse sikerült azokat meglágyítani, ami azután az én javamra szolgált, mert nekem vetette s így szólt: — „Fogd csak, egészségedre váljék.“ — „Lám, lám,“ — mondtam magamban, — „micsoda ambróziát vagy nektárt ad nekem ez a költő; azt mondják, az istenek és Apollo is ezzel táplálkoznak oda-fenn az égben!“ — Egyszóval a költők nagyrészt nagy nyomorúságban tengődnek; de az én inségem még nagyobb volt és így kénytelen voltam megenni azt, amit ő eldobott. Amíg a színdarab megírása tartott, mindig eljött a kertbe és nem nélkülöztem a kenyérdarabkákat, melyeket bőkezűen osztott meg velem. Innen egyenesen a kerekeskúthoz mentünk, ahol én hasrafekve, ő pedig korsóból, királyi módon oltottuk a szomszágunkat. Később elmaradt a költő és növekedett az éhségem, úgyhogy elhatároztam: elhagyom a mórt és a városba megyek szerencsét próbálni, mert aki keres, talál. Amint a városba értem, láttam, amint Szent Jeromos híres kolostorából kilép az én költőm, aki, amint meglátott, kitárt karral tartott felém, én pedig mutatva, mennyire örülök azon, hogy megtaláltam, siettem feléje. Rögtön kenyérdarabkákat kezdett kicsomagolni, melyek puhábbak voltak, mint amiket a kertbe szokott hozni és anélkül, hogy a maga szájába tette volna, egyenesen bedugta a fogaim közé, úgyhogy éhségemet annál nagyobb örömmel csillapítottam. A lány kenyérdarabkákból és

abból, hogy költőm a kolostorból jött ki, arra a gyanura jutottam, hogy neki is szegénylős műzsája van, mint annyi másnak. A város felé tartott és én követtem azzal az elhatározással, hogy ő lesz a gazdám, ha akarja, úgy gondolva, hogy abból, ami az ő palotájában megmarad, jut majd az én vackomba is. Mert nincs jobb erszény, mint a jótékony-ságé, melynek nemes keze sohasem szegény, és egyáltalában nincs igaza annak a közmondásnak, mely így szól: „Többet ad, aki kemény, mint aki szegény“, mert az, aki keményszívú és zsugori, az bizony nem ad semmit, míg a jóakarátú szegény mindig ad, és ha mást nem is tud, legalább a jószándé-
kot. Hamarosan egy színigazgató házához értünk, ezt, úgy emlékszem, a gonosz Angulónak hívták, megkülönböztetésül a másik Angulótól, aki nem igazgató, hanem színész volt, a legkedvesebb azok között, akiket akkor és azóta a színpadon láttak. Az egész társulat összegyűlt, hogy meghallgassa gazdám színdarabját, mert én már gazdámnak tartottam, az első felvonás közepe felé azonban egyesével-kettesével mind kimentek, kivéve az igazgatót meg engem, akik ottmaradtunk hallgatóságnak. Olyan volt ez a színdarab, hogy noha számár vagyok verselés dolgában, azt hiszem, maga az ördög csinálta, hogy elveszítse és tönkretegye a szegény költőt, aki már nagyokat nyelt, látva, milyen egyedül hagyta a hallgatóság. És talán odabenn a lelke mélyén előrelátta a fenyegető balsorsot is. Visszajöttek ugyanis az összes színészek, több, mint tizenketten, szó nélkül megragad-

ták őt és ha az igazgató tekintélye kéréssel és kiáltozással nem jön segítségére, kétségtelen, hogy elpáholják. Én elájultam az esettől; az igazgató dühöngött, a színészek nevettek, a költő pedig elszomorodott és türelmesen, noha kissé eltorzult arccal, vette a darabját és a keblére zárva, halkán így mormogott: — „Ne vessetek gyöngyöt a disznók elé”. — Ezzel csendesen eltávozott. Én a szégyentől nem tudtam és nem is akartam követni; minthogy pedig az igazgató annyira kedveskedett velem, elértem, hogy magánál tartson. Alig egy hónap alatt a közjátékok és a mókás némajátékok nagy szereplője lettem. Szájkosarat tettek rám és megtanítottak, hogy a színházban arra vessem magamat, akire rámutattak. Minthogy pedig a közjátékok legtöbbször verekedéssel végződtek, engem is megkergettek a gazdám-mal együtt, én meg mindenkit leterítettem és keresztülszaladtam rajtuk, amin a tudatlanok sokat nevettek, a gazdám meg sokat keresett. Cipion, mit mesélhetnék neked mindarról, amin ebben és még két másik színész-komániában keresztülmentem! Minthogy azonban röviden és tömören nem lehet ezt elmondani, más alkalomra kell hagynom, ha ugyan lesz más nap is, amikor beszélhetünk egymással. Látod máris, milyen sokat beszéltem, milyen sokon és sokfélen mentem keresztül. Gondolj összes dolgaimra és gazdámra! De amit elmondtam, mind semmi, ha összehasonlítom azzal, amit ezekből az emberekől megjegyeztem, láttam és tapasztaltam: életüket, tevékenységüket, szokásaikat, élet-

módjukat, munkájukat, tétlenségüket, tudatlanságukat és okosságukat és végtelen sok más dolgot. Van, amit csak fülbesúgni lehet, van, amit nyilvánosan kellene kihirdetni, csak azért, hogy sok ember, aki rajong a képzelt alakokért és a mesterséges és tettetett szépségekért, megjegyezze és kijózanodjék.

Cipion: Tisztában vagyok vele, Berganza, milyen hatalmas tered nyílt beszéded elnyújtására. Ugy gondolom, mondd el ezt egyszer máskor, mikor nyugodtan, nem hajszoztan beszélgethetünk.

Berganza: Így legyen és figyelj tovább. Egy társulattal Valladolid városába érkeztem és az egyik közjátékban megsebesültem, úgyhogy majdnem meg is szakadt az életem. Nem tudtam megbosszulni magam akkor, mert meg voltam kötve, később pedig, hidegvérrel, nem akartam; mert a szándékos bosszúállás kegyetlenségre és gonosz lélekre vall. Elfárasztott ez az életmód, nem a munka miatt, hanem mert olyan dolgokat tapasztaltam benne, melyek javítást és fenyítést kívántak. Én csak szenvedhettem ezektől a dolgoktól, de nem orvosolhattam őket, így hát úgy döntöttem, hogy észre sem veszem és erkölcsös életre adom magam, mint azok, akik felhagynak bűneikkel, mikor már nem gyakorolhatják őket. De jobb későn, mint soha! Egy nap megláttalak, amint a jó keresztény Mahudessel a lámpát hoztátok, és úgy láttam, hogy elégedett vagy nemes és szent foglalkozásoddal. Nemes irigységgel telve, követni akartam lépteidet és ezzel a

dícséretes szándékkal kerültem Mahudes lába elé, aki rögtön társadnak szemelt ki engem és idehozott a kórházba. Ami itt történt velem, az sem olyan kevés, hogy időbe ne telnék az elmondása, főleg, amit négy beteg-től hallottam, akiket a balsors és a szükség ebbe a kórházba hozott és akik itt párosával négy ágya mind összekerültek. Bocsáss meg, de a történet rövid s nem tűr halasztást, mert éppen kapóra jön.

Cipion: Szívesen megengedem. De fejezd be hamar; azt hiszem, a nap nem lehet távol.

Berganza: Szóval, a négy ágy közül e kórterem végében, az egyikben egy költő, a másikon egy alkimista, a harmadikban egy matematikus, az utolsóban pedig egy jogtudor fekszik.

Cipion: Azt hiszem, láttam már ezeket a derék embereket.

Berganza: Szóval, a múlt nyáron, egyszer délidőben, mikor az ablak zárva volt, én pedig egyikük ágya alatt igyekeztem lélekzethez jutni, a költő siralmasan panaszkodni kezdett a sorsára. A matematikus megkérdezte, miért kesereg, s ő megmondotta, hogy mostoha sorsa miatt. — „Miért is ne lenne okom a panaszra“, — folytatta, — „mikor híven követtem azt, amit Horatius tanácsol a Poeticájában, hogy ne kerüljön napvilágra a mű, ha születése óta nem telt el tíz esztendő; most húsz éve, hogy hozzákezdtam a művemhez és tizenkettő, hogy befejeztem. A tárgy nagyszabású, csodálatos, új az elgondolásában,

verselése méltóságteljes, mulatságos az epizódokban, csodálatos a beosztásban, mert az eleje megfelel a közepének és a végének, úgyhogy egészben véve a költemény magasröptű, szépen hangzó, hősies, élvezetes és tartalmas és mégsem talállok olyan herceget, akinek ajánlhatnám. Herceget, mondom, aki értelmes, bőkezű és nagylelkű legyen. Nyomorúságos korszak, züllött század!“ — „Miről szól a könyv?“ — kérdezte az alkimista. A költő így felelt: — Arról, amit Turpin érsek nem írt meg angliai Artus királynak, egy függelékkel a Szent Grál kérésének történetéről. Az egész mű hősi versekben íródott, részben oktávákban, részben rímtelen versekben, és mindez csupa háromtagú lengedi főnevekkel, egyetlen ige nélkül.“ — „Én“ — felelt az alkimista, — „keveset értek poétikához, és így nem tudom megfelelően méltányolni a balsorsot, melyről kegyelmed panaszkodik. Bármily nagy azonban, közel sem érhet az enyémhez, mert én szerszámok híján és mert nem találtam olyan hercegre, aki támogatott volna és kezemre adta volna a felszerelést, melyet az alkimia tudománya megkíván, ma nem úszom aranyban és nem rendelkezem Midas, Crassus és Krózus kincsével.“ — „Alkimista uram“, — szólt közbe a matematikus, — „tud-e kegyelmed más fém-ből ezüstöt csinálni?“ — „Eddig“, — válaszolt az alkimista, — „még nem sikerült nekem; de tudom, hogy lehet csinálni és már csak három hónapra van szükségem, hogy megtaláljam a bölcsék kövét, mellyel a sziklát is arannyá meg ezüstté lehet változtatni.“

— „Nagyon eltúlozták a balsorsukat kegyelmetek,“ — vetette közbe a matematikus, — „mert az egyiknek van egy kiadásra váró könyve, a másik közel áll ahhoz, hogy megtalálja a bölcsek követ; de mit szóljak az én szerencsétlenségemhez, mely olyan magábanálló, hogy nem tudom mihez hasonlítani? Huszonkét éve keresem az állandó pontot, hol elejtem, hol felveszem, már-már azt hiszem, hogy megtaláltam és semmiképpen sem csúszhat ki többé a kezem közül és amint nem ügyelek, olyan messze kerülök tőle, hogy csodálkoznom kell. Ugyanez történt velem a kör négyszögesítésével is, már-már eljutottam a megoldáshoz és szinte már a zsebemben éreztem; szenvedésem tehát Tantaluséhoz hasonló, aki közel van a gyümölcshöz és éhenhal, közel a vízhez és szomjan pusztul. Néha úgy érzem, itt a kedvező alkalom, hogy az igazsághoz jussak, máskor olyan messzire látom, hogy megint felfelé indulok a hegynek, melyen az imént lejöttem, munkám terhével a vállamon, mint egy új Sisiphus.“

— A jogtudor, aki idáig hallgatásba merült, most megtörte és így szólt: — „Négy nagy panaszkodót hozott össze ebben a kórházban a balsors, de én megtagadom azokat a hivatásokat s hivatásokat, melyek nem tartják el gazdáikat s nem adnak neki enni. Én uram, jogtudor vagyok s őfelségének különböző időkben számos és sokféle jogi véleményt adtam, ami mind az ő hasznát szolgálta, anélkül, hogy az ország kárát látta volna. Éppen most szerkesztettem meg egy feliratot, melyben kérem, nevezzen meg nekem valakit, akivel közölhe-

tem egy új jogi tanácsomat, amelynek révén teljesen visszanyerheti összes zálogait. De ahogy többi felirataimmal történt, azt gondolom, hogy ez is szemétdombra fog kerülni. Nehogy azonban kegyelmetek bolondnak gondoljanak, meg akarom mondani, hogy miben áll ez a tanács, ha ezzel nyilvánosságra is jut. Azt kérem az udvartól, hogy Ófelsége minden alattvalója, tizennégy évtől hetvenig, köteles legyen havonta egyszer kenyéren és vizen böjtölni, mégpedig az általa kiválasztott és kijelölt napon; és minden élelmiszer ára, legyen az gyümölcs, hús vagy hal, bor, tojás vagy főzelék, melyet aznap költenének, pénzzé téve, átadassék Ófelségének; eskü alatt tilos egy fillért is elvenni belőle. Ezzel a módszerrel, húsz év alatt, megszabadulhat minden hitelezőjétől és zálogától. Mert ha kiszámítják, mint én már megtettem, Spanyolországban több mint hárommillió ilyen korú ember van, nem számítva a betegeket, sem a fiatalabbakat és idősebbeket, és mind-egyik elkölt naponta legalább másfél reált; de nem bánom, legyen csak egy réal, aminél nem költhet kevesebbet, ha csak száraz kenyeret eszik is. Azt hiszik kegyelmetek, hogy csekélység havonta hárommillió reált kapni, szép, fényes pénzben? A böjtölőknek pedig ugyanannyi hasznára lenne, mint kárára, mert a böjtöléssel megörvendeztetnék az eget és szolgálnák a királyt; sok ember egészségének is jót tenne a böjtölés. Ez igazán tiszta dolog, és az adóbizottságok költsége nélkül, akik úgyis tönkreteszik az országot, egyházközségenként lehetne összegyűjteni a pénzt.“

— Valamennyien nevettek a jogtudoron és a véleményén. Az meg az ő örülségeiken nevettek, én pedig elcsodálkoztam azon, amit hallottam tőlük és beláttam, hogy nagyrészt ilyen fejű emberek halnak meg a kórházakban.

Cipion: Igazad van, Berganza, ám gondold meg, van-e még más mondanivalód.

Berganza: Még csak két dolog és be is fejezem a mondókámat, mert látom már: felkel a nap. Egy nap főnököm alamizsnát ment kérni a város polgármesterének házába, aki nagyon jeles és vallásos lovag. Éppen egyedül találtuk és úgy láttam, helyes lesz felhasználni ezt az alkalmat, hogy elmondjak neki egy figyelmeztetést, melyet a kórház egy öreg betegétől hallottam. Arról van szó, hogyan lehetne orvosolni a csavargólányok közismert elzüllesztését; mert ahelyett, hogy szolgáinak, rossz útra térnek, olyannyira, hogy minden nyáron benépesítik a kórházakat a szerencsétlenekkel, akik velük tartanak. Túrhetetlen bántalom ez, mely gyors és hathatós segítséget kíván. Szóval, meg akartam ezt neki mondani és abban a hitben, hogy beszélni tudok, felemeltem a hangomat, de ahelyett, hogy értelmes mondatokat mondtam volna, olyan hevesen és hangosan kezdtem ugatni, hogy a polgármester megharagudott és megparancsolta szolgáinak, hogy bottal verjenek ki a teremből. Egy szolga, aki ura szavára odaszaladt, — aki bár inkább süket lett volna aznap, — fogott egy rézcsutorát, mely a

kezeügyébe esett és olyat ütött vele a bordáim közé, hogy az ütés helyét ma is őrzöm.

Cipion: Emiatt panaszkodol, Berganza?

Berganza: Hát nem kell-e panaszkodnom, ha, mint mondtam, még most is fáj a helye, és ha úgy érzem, hogy jó szándékom nem érdemelt ilyen büntetést?

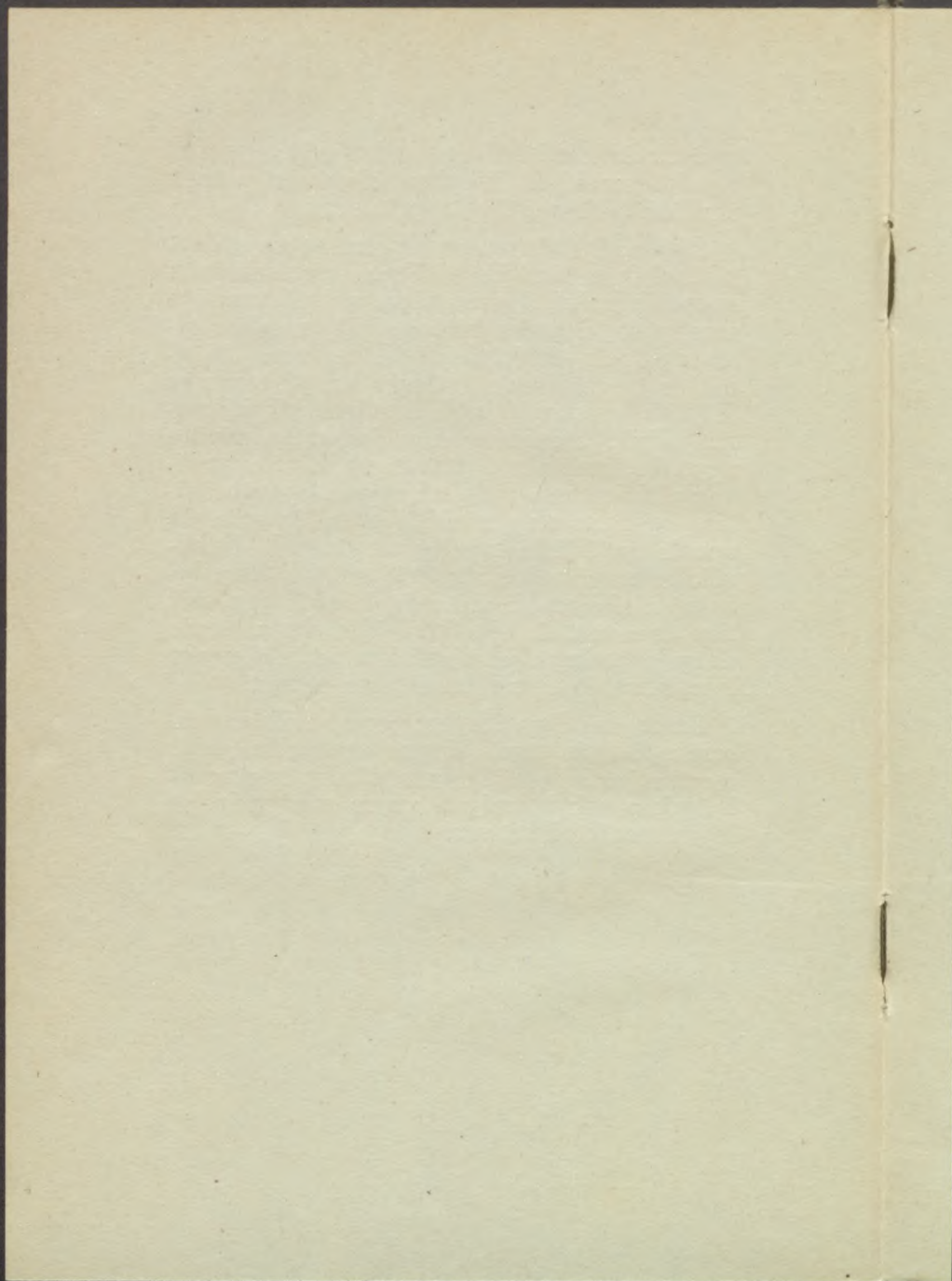
Cipion: Nézd csak, Berganza, senki sem mehet oda, ahova nem hívják és nem nyulhat olyan dologhoz, ami nem rá tartozik. Gondolnod kell arra is, hogy a szegény tanácsát sohasem fogadták meg, még ha jó volt is. A szegény tehát legyen alázatos és ne gondolja, hogy tanácsot adhat a hatalmasoknak, akik azt hiszik, hogy mindent tudnak. A szegények bölcsesége homályban van: a szükség és a nyomor az árnyak és fellegek, melyek elborítják és ha véletlenül fel is tárul: butaságnak gondolják és lefitymálják.

Berganza: Igazad van, okulok belőle és ezentúl követem a tanácsodat. Egy másik este beléptem egy főrangú hölgy házába, aki karjában egy kis kutyát tartott, olyant, amelyet ölebnek hívnak. Olyan pici volt, hogy a keblében elrejtette volna. Amint ez meglátott engem, kiugrott úrnője karjából és ugatva rohant nekem, olyan vakmerően, hogy meg se állt, míg a lábamba nem harapott. Tisztelettel és haraggal néztem rá és így szóltam magamban: — Ha az utcán megcsípnék, nyomoruságos kis állat, vagy rád se hederítenék, vagy darabokra tépnék a fogaimmal. — Azt láttam meg ekkor, hogy a

gyávák és kishitűek is vakmerővé, szemtelenné lesznek, ha kegyben állnak és sietnek a náluk többet erőket megbántani.

Cipion: Példát mutatnak erre egyes emberek, akik uraik árnyékában merészkednek szemtelenkedni. Ha azonban a halál vagy a sors más csapása kitépi a fát, melyhez támaszkodnak, értéktelenségük azonnal kitűnik és megnyilvánul. Csak annyi karát az értékük, amennyit uruk és támaszuk kölesönöz nekik. Az erény és a józan ész mindig ugyanaz: meztelenül vagy ruhában, egyedül vagy kíséretben. Igaz, az emberek megbecsülése csökkenhet; de aki igazán ér valamit, annak az értéke mindig megmarad. Fejezzük be ezzel a beszélgetést; mert a fény behatol a réseken és mutatja, hogy a nap már magasan van. A következő éjjel, ha a beszéd nagy adománya a mienk marad, az enyém lesz, hogy én mondjam el az életemet.

Berganza: Így legyen; gyere hát ugyanezre a helyre, mert bízom az égben, hogy megtartjuk a beszélőképességünket és elmondhatjuk a sok igazságot, amire most már idő híján nem kerülhet sor.

III.

Epilógus.

Mikor Peralta végzett a dialógussal, a zászlós éppen felébredt és a licenciátus így szólt:

— Bár kitalált párbeszéd ez és valójában sohasem történt meg véleményem szerint, annyira ügyesen van megírva, hogy zászlós uram nyugodtan hozzákezdhet a másodikhoz.

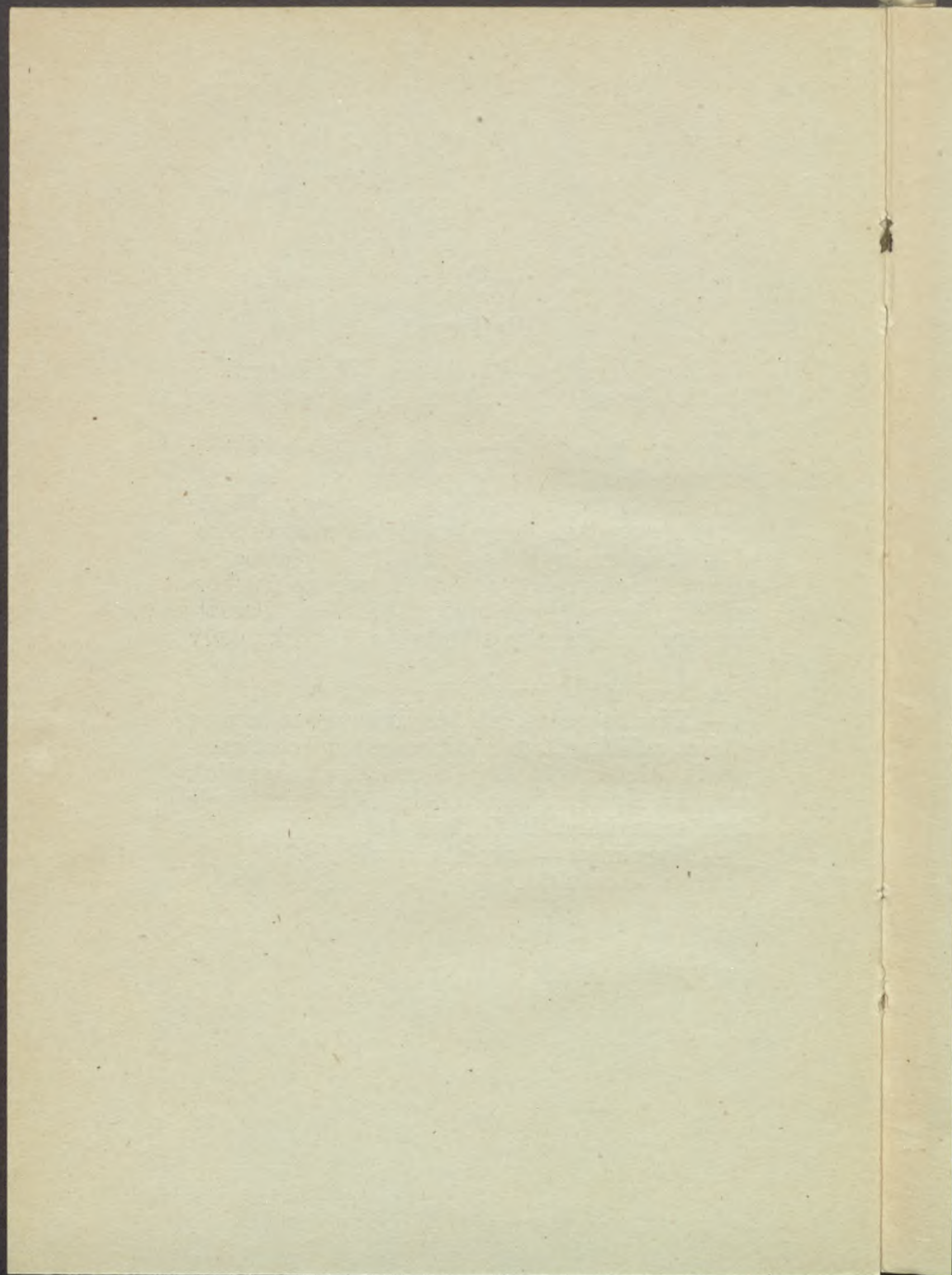
— E véleménytől, — mondta a zászlós, — kedvet kaptam és hozzá is fogok az íráshoz, anélkül, hogy kegyelmeddel vitába bocsátkoznám, valóban beszéltek-e a kutyák, vagy sem.

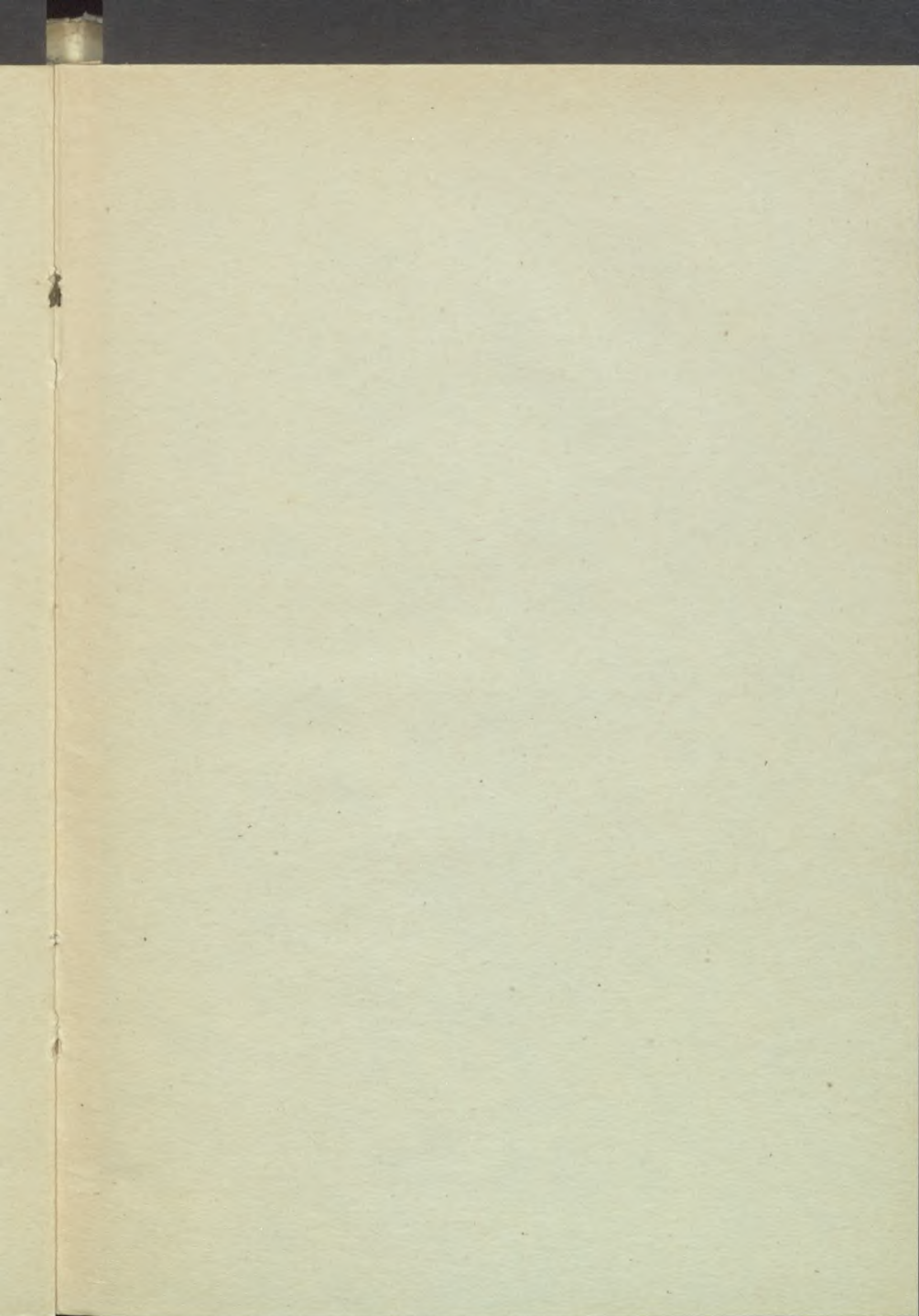
A licenciátus így felelt:

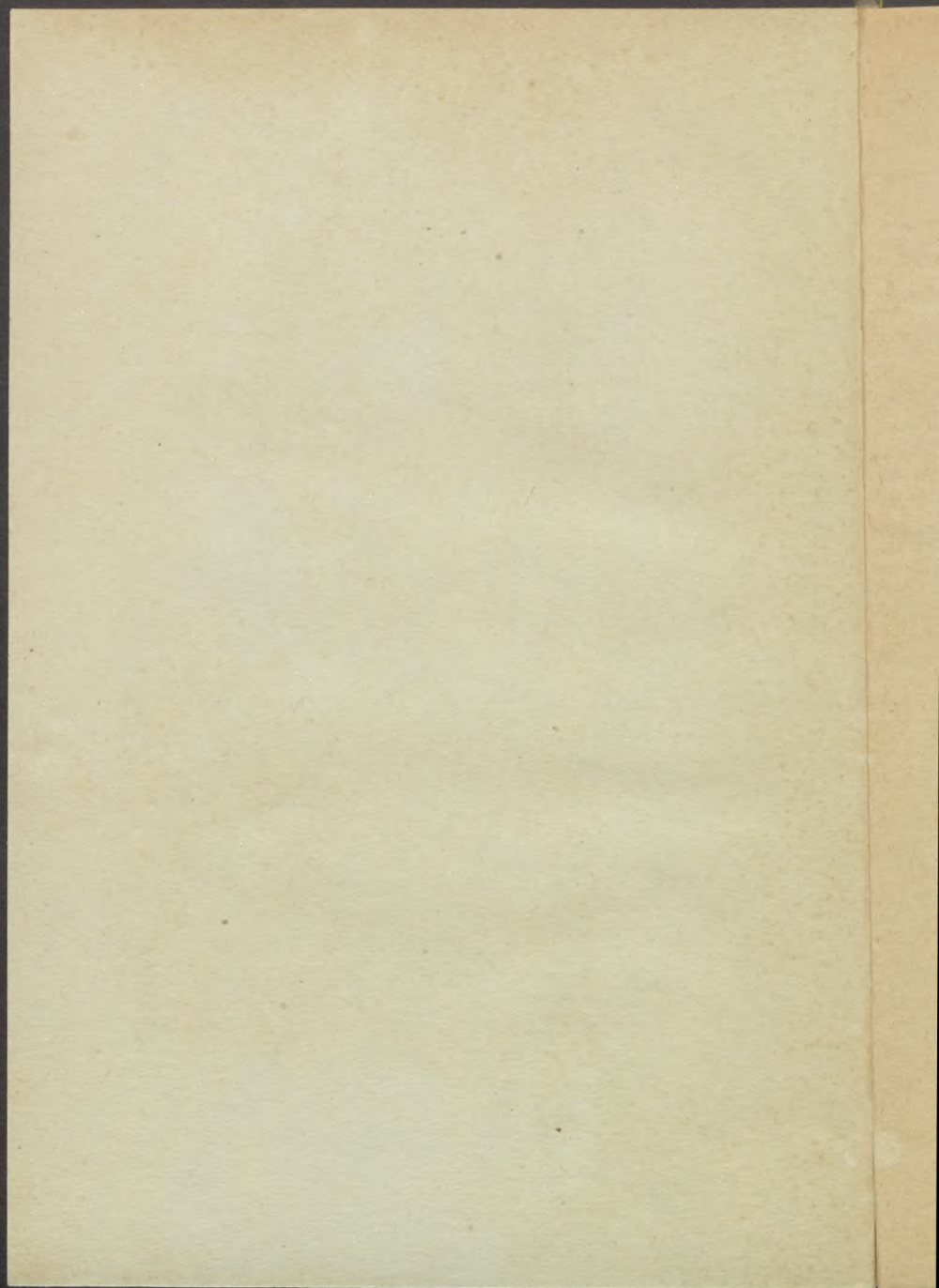
— Zászlós uram, ne térjünk vissza erre a vitára, méltányolom a párbeszéd művésziességét és ötletességét, érje be ennyivel. Gyerünk most az Epsolónba, a lelkiek után most már testi szemeinket is üdítsük fel.

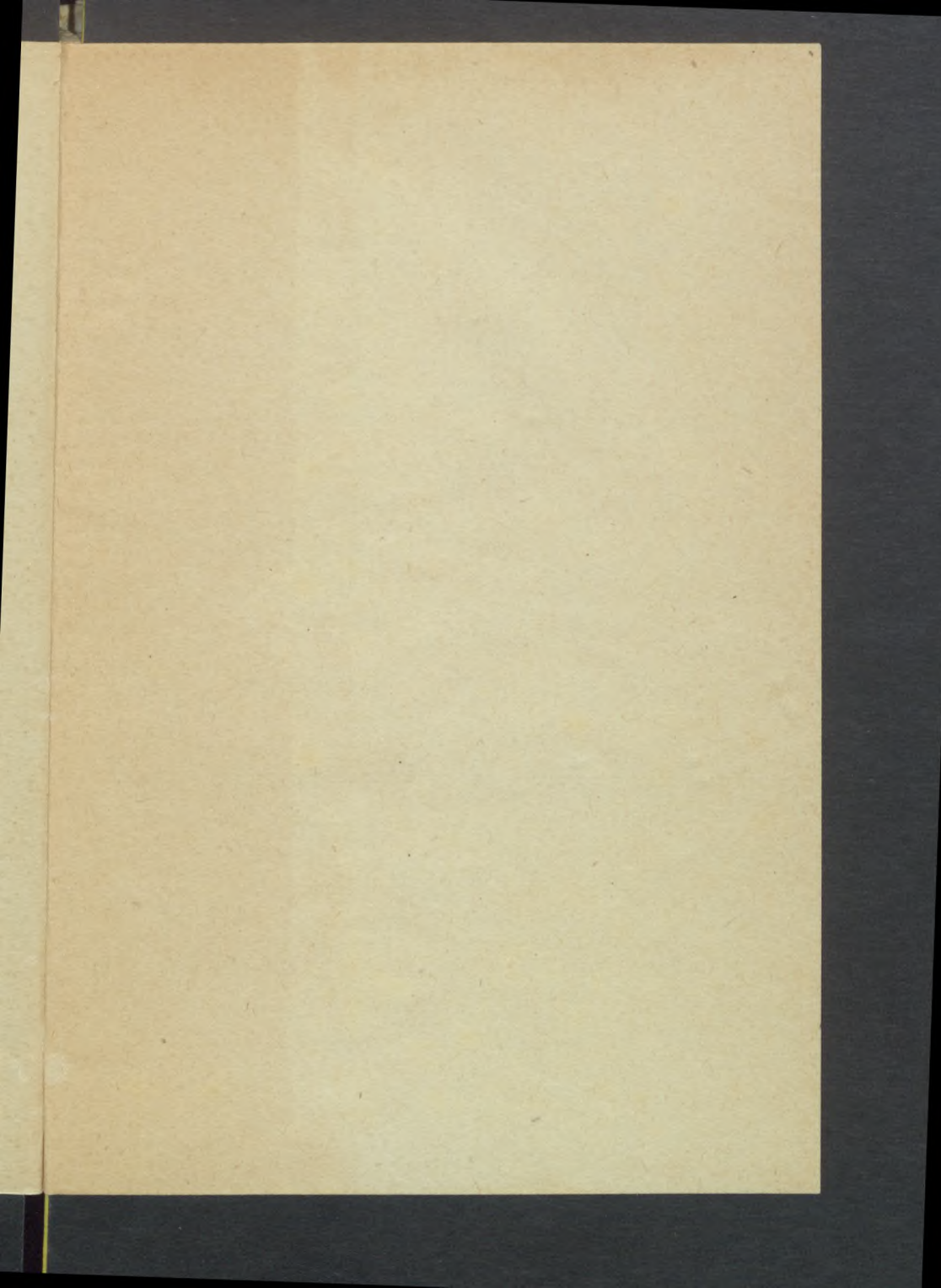
— Gyerünk, — mondta a zászlós.

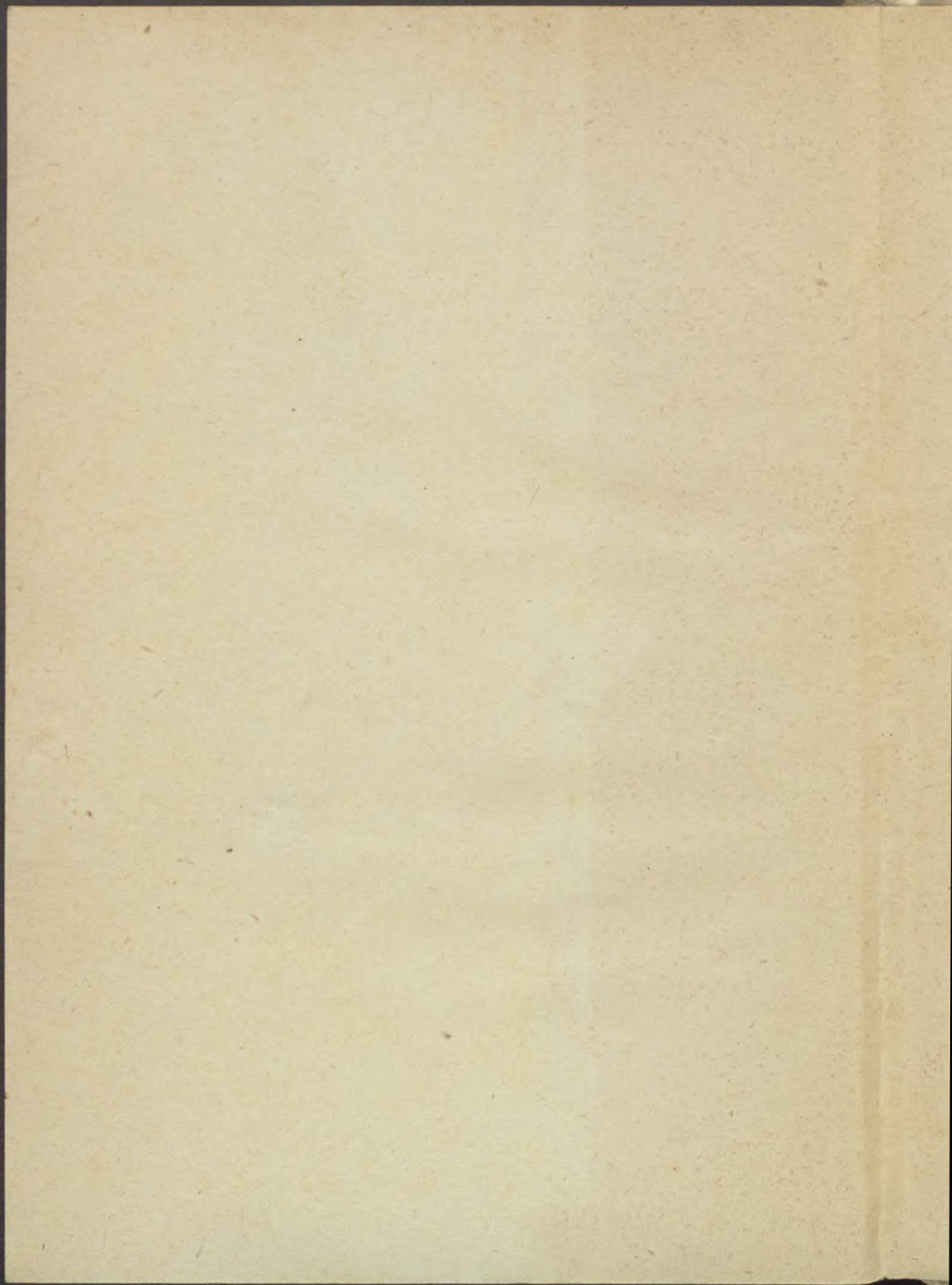
Avval elindultak.

A Z *abc*

KIADÁSÁBAN
MEGJELENT

VASARI:
A RENAISSANCE
NAGY MŰVÉSZEI

AISOPOS MESÉI

NÉPEK TAVASZA:
KOSSUTH ISME-
RETLEN LEVELEI

Ács Tivadar összeállításában

ELŐKÉSZÜLETBEN:

M A G Y A R
FILOZÓFIAI
S Z Ó T Á R

DR. RÉVAY JÓZSEF GRÓF
egyetemi magántanár szer-
kesztésében, kb. 500 oldal
terjedelemben és mintegy
2000 címszóval.

ÁLTALÁNOS
NYOMDA ÉS
GRAFIKAI
INTÉZET RT
BUDAPEST

CERVANTES: KÉT KUTYA BESZÉLGET